

SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Bc. Jana Vítová Pařízková

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana PAŘÍZKOVÁ**
Osobní číslo: **H118511**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociálně-právní ochrana dětí**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na pojmy rodina a sociálně-právní ochrana dětí;
- na hledání odpovědi na otázku, proč ve vztahu rodiče - děti dochází k selhání a k porušování rodičovských povinností;
- na rozbor předpisů upravujících tuto problematiku;
- na možnosti náhradní rodinné výchovy.

Diplomová práce bude obsahovat výzkum a popis vlastní zkušenosti s osvojením.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí 34/1998 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.**
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Pa. JANA VITOVÁ PŘÍZKOVÁ

 Jméno, příjmení studenta

V Brně 9. 3. 2013

 Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací

(1) Vysoká škola nerezakládá zveřejňování disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím dosažené kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být sít nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce požádat na své náklady výtisk, opisy nebo rozmnožování.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li někdo za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené fakultou nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školské dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpůrčí-li autor takového díla užití zvolen bez vědomí škola, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího prožitku jeho vůle n soudu. Ústanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jin dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k její výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem diplomové práce je: Sociálně-právní ochrana dětí. Diplomová práce je zaměřena na výklad právních norem upravující tuto oblast a dále na objasnění pojmů rodina, vybrané druhy náhradní rodinné péče (výchovy) a sexuální zneužívání, týrání a zanedbávání dětí. Cílem diplomové práce je seznámit veřejnost s oblastí sociálně-právní ochrany dětí a zároveň ji upozornit na to, že jelikož v současnosti velké množství rodin prochází krizí, tak každodenně dochází k porušování dětských práv. K zachycení názorů a postojů spoluobčanů na sociálně-právní ochranu dětí byl využit kvantitativní výzkum, který má podobu dotazníků.

Klíčová slova: sociálně-právní ochrana dětí, rodina, bezdětnost, výchova, rozvod, osvojení, pěstounská péče, dětské domovy, sexuální zneužívání, týrání, zanedbávání.

ABSTRACT

The topic of the thesis is: Socio-legal child protection. The thesis is focused on the interpretation of laws governing this area and further on the clarification of concepts family, selected types of foster care (education) and sexual abuse, child abuse and neglect. The aim of this thesis is to acquaint the public with the area of socio-legal child protection and at the same time it noted that since at present a large number of families are going through a crisis and the daily violations of children's rights. To capture the views and attitudes of citizens on social and legal protection of children was utilized quantitative research, in the form of questionnaires.

Keywords: socio-legal child protection, family, childlessness, parenting, divorce, adoption, foster care, orphanage, sexual abuse, physical abuse, neglect.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi ochotně poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a manželovi za morální podporu. Jsou to lidé, kterých si nesmírně vážím.

Zároveň děkuji sociální pracovníci paní Petře Bilíkové za poskytnuté informace a materiál a také anonymním respondentům, kteří odpovídali na mé otázky sloužící k vypracování praktické části této diplomové práce.

Brno 2013

.....
Jana Vítová Pařízková

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. LEGISLATIVA UPRAVUJÍCÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ	11
1.1 HISTORIE SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	11
1.2 ZÁKON Č. 359/1999 SB., O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ	16
1.3 MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY	22
Úmluva o právech dítěte	22
Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí	25
Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	27
2. RODINA	29
2.1 VÝCHOVA	33
2.2 BĚZDĚTNOST	39
2.3 ROZVOD MANŽELSTVÍ	45
3. VYBRANÉ DRUHY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE/VÝCHOVY	52
3.1 OSVOJENÍ (ADOPCE)	54
3.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	62
3.3 DĚTSKÉ DOMOVY	66
4. KRIMINALITA PÁCHÁNA NA DĚTECH	71
4.1 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ	74
4.2 TÝRÁNÍ	80
4.3 ZANEDBÁVÁNÍ	86
II. PRAKTICKÁ ČÁST	
5. ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	91
5.1 SHRnutí VYHODNOCENÍ	102
ZÁVĚR	103
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	105
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	110

ÚVOD

Motto T. G. Masaryka: „Cti duši svého dítěte, cti duši dětí svých, cti duši budoucích pokolení.“

Současný způsob života vede k častějšímu porušování práv dítěte, k nesprávnému způsobu výchovy a také k narušení funkce rodiny. Mezi důvody špatné rodinné situace patří zejména velká pracovní vytíženost rodičů – vzhledem k celkové situaci v České republice jsou zaměstnavatelé nuceni propouštět své zaměstnance a ti rodiče, kteří mají štěstí a nejsou propuštěni, musejí pracovat 2 x více a v zaměstnání zůstat déle. Dále zde patří špatná ekonomická situace rodiny tj. nízký příjem rodiny způsobený nezaměstnaností, nízkými platy nebo rodičovskou dovolenou matky (otce). Rodiče se neustále musí snažit o to, aby dokázali uživit všechny členy rodiny a aby aspoň z části uspokojili jejich potřeby. V neposlední řadě zde patří také patologické jevy jako alkoholismus či drogy. Trendem poslední doby se také stává soužití a uzavírání manželství s cizincem, které však s sebou nese velké riziko v podobě rozdílnosti kultur. Toto téma v sobě také zahrnuje případy, kdy si lidé neváží své možnosti stát se nebo být rodičem. Tito lidé řeší svou situaci potratem, usmrcením nebo odložením dítěte hned po porodu. Vážná situace nastává také v případech, kdy si rodiče své neúspěchy vybíjejí na dětech a dlouhodobě je zanedbávají, týrají nebo jakýmkoliv způsobem zneužívají. Takto „postižené“ děti bývají často agresivní a svou útěchu hledají v drogách či alkoholu.

Odborná literatura „říká“, že: Sociálně-právní ochrana dětí je cílená činnost, která zahrnuje ochranu práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a také zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Sociálně-právní ochrana náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem, které se nacházejí na území České republiky. Rozdíl spočívá pouze v rozsahu, v jakém se sociálně právní ochrana poskytuje.

Sociálně-právní ochrana dětí je tématem velmi rozsáhlým. V poslední době se neustále hovoří o zřízení profesionálních pěstounů, o možnostech řešení mezinárodních únosů dětí, které jsou důsledkem soužití a uzavírání manželství s cizincem tj. důsledkem rozdílné kultury a také o nárůstu kriminality páchané na dětech a v neposlední řadě také o nárůstu dětské kriminality, která ve většině případů vzniká na základě nesprávné výchovy nebo výchovy v neúplné (náhradní) rodině.

Z důvodu velkého rozsahu legislativy upravující oblast sociálně-právní ochrany dětí, se ve své diplomové práci zaměřím zejména na zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Z mezinárodní legislativy se zaměřím na Úmluvu o právech dítěte, na Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí a Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Vzhledem k tomu, že téma: Sociálně-právní ochrana dětí, je rozsáhlou a složitou problematikou, tak hlavním cílem diplomové práce je co nejpřehledněji a nejsrozumitelněji tuto oblast popsat. Jejím prostřednictvím chci veřejnost upozornit na velké množství opuštěných dětí a dětí, na kterých byla spáchána nějaká trestná činnost. Cílem diplomové práce je seznámit veřejnost s možnostmi náhradní rodinné péče (výchovy) a zároveň ji upozornit na to, že kriminalita páchaná na dítěti má dalekosáhlý dopad nejen na jeho život, ale také na život celé jeho rodiny. Diplomová práce má být motivací k tomu, aby lidé svou pozornost více věnovali dětem, které je nutné v tomto složitém světě chránit.

Obsah diplomové práce je rozložen do pěti kapitol, které na sebe chronologicky z hlediska obsahu navazují. První kapitola je zaměřena na historii sociálně-právní ochrany dětí a výklad právních předpisů upravujících tuto oblast. Další kapitola rozebírá pojmy rodina, výchova, bezdětnost a rozvodovost. Třetí kapitola se zabývá popisem vybraných druhů náhradní rodinné (výchovy) péče o dítě. Kriminalitu páchanou na dětech popisuje kapitola předposlední. Pátá kapitola diplomové práce je kapitolou poslední. Má podobu kvantitativního výzkumu, který byl proveden formou dotazníků, pomocí kterých chci zjistit, jak je česká populace o daném tématu informována a jaké názory má na toto téma.

Při zpracování diplomové práce jsem vycházela jak z dostupné literatury a právních norem, tak i z poznatků získaných rozhovorem se sociální pracovníci a s lidmi, které mají děti v pěstounské péči. Část poznatků jsem získala prostřednictvím vlastní zkušenosti a také pomocí dotazníků.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. LEGISLATIVA UPRAVUJÍCÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ

1.1 Historie sociálně-právní ochrany dětí

Traduje se, že historie je učitelkou života. V péči o postižené nebo nechtěné děti je spíše zrcadlem kultury a politiky. Právo na ochranu dětského života obsahoval Chammurapiho zákoník. Dle něj, kdo usmrtil dítě, musel mrtvolku novorozeně tři dny a tři noci chovat v náruči. Ve starém Říme, porodní bába položila novorozeně k nohám otce, který měl moc dítě zachránit. V případě, že otec dítě zvedl a položil ho do náruče matky, tak se dítě stalo členem rodiny. V opačném případě bylo dítě synem či dcerou smrti. Ve starověké Spartě bylo dítě předloženo Radě starších a ta na základě posouzení jeho zdravotního stavu rozhodla, zda bude žít nebo bude svrženo do propasti. V Thébách (řecké město) bylo zakázáno dítě pohodit nebo usmrtit. Rodina, která o dítě neměla zájem, musela tuto skutečnost oznámit úřadu, který dítě následně levně prodal zájemcům. „Miluj bližního svého“ a „Co nechceš, aby ti činili jiní, ani ty nečini jim“ – to jsou zásady křesťanství, které změnily postoj k nechtěným dětem. Zákaz prodávání dětí je připisován císaři Diokleciánovi. V roce 312 nařídil císař Konstantin, úřadům, aby na jeho náklady zajistily odloženým dětem výchovu. Tento úmysl však narazil na nedostatek financí a za patnáct let byla péče o nalezené předána dobročinným občanům. První nalezinec byl založen v Miláně roku 787. Vznikl z podnětu tamního arcibiskupa. Byl založen v domě, který arcibiskup sám koupil. I když bylo dítě přijato do nalezince, nemělo stále vyhráno a to z toho důvodu, že existovaly ústavy, které měly 70 až 100% úmrtnost. Na počátku 16. století byl u nás založený „Vlašský špitál“ – instituce pečující o osiřelé a opuštěné děti. Měl finanční problémy a byl závislý na dobročinnosti. Již v 9. století vznikly první „babyboxy“. Měly podobu vytápěných boxů, umístěných v budovách dětských domovů, do kterých lidé mohli odkládat nechtěné novorozence (Gabriel, Novák, 2008).

Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827), který je považován za prvního sociálního pedagoga, svůj život zasvětil práci v Ústavu pro výchovu chudých dětí v Neuhofovi a také práci v Útulku pro osiřelé děti se sídlem ve Stanzu. Ústav v Neuhofovi byl jeho majetkem (jeho soukromým statkem). Na tomto statku se v průměru nacházelo čtyřicet až padesát opuštěných a osiřelých dětí. Vzhledem k tomuto počtu dětí tento statek zkrachoval (Procházka, 2012).

Marie Terezie a Josef II. byli zastánci kolektivní výchovy sirotků v ústavech. V roce 1788 vznikl vládní dekret, který umožňoval „pěstounskou péči“. V tomto dekretu byly formulovány její zásady, které byly shrnuty v knížce. Tuto knihu dostal každý pěstoun. Pěstounkami byly převážně ženy chudých poměrů, pro které odměna za pěstounství byla jediným zdrojem obživy. V druhé polovině 19. století vznikla tzv. veřejná péče chudinská, která mimo jiného zahrnovala výživu a výchovu dětí chudých obecních příslušníků. Opuštěným a osiřelým dětem, chudinská péče, poskytovala náhradu za chybějící péči vlastní rodiny a to formou pěstounské péče nebo ve zvláštních ústavech – sirotčincích, dětských domovech a útulcích. Již v této době se usilovalo o to, aby děti nebyly do ústavu umístěvané na dlouhou dobu. Tyto ústavy byly brány jako přestupní stanice pro děti, které následně byly umístěny do řádných rodin nebo byly pouze určeny pro děti, které potřebovaly odbornou péči. I v této době však byly velkým problémem finance. Pěstouni nebyli vybíráni podle kvalit, ale podle toho, kdo byl nejlacinější – kdo za přijetí dítěte požadoval nejnižší finanční odměnu. V roce 1883 bylo v Čechách celkem 21 soukromých a veřejných institucí – sirotčinců. Bylo v nich umístěno něco málo přes 800 dětí. Na Slovensku byla tato oblast závislá na dobročinných a církevně charitativních institucích (Gabriel, Novák, 2008).

V roce 1901 vstoupil v platnost zákon, který byl základem vzniku sirotčích fondů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sirotčí fondy sloužily k zaopatření a výchově opuštěných, osiřelých a zanedbaných dětí. První skupiny dobrovolníků vznikaly od roku 1904. Tyto skupiny také poskytovaly pomoc a péči opuštěným a osiřelým dětem - jejich činnosti byla placena právě z prostředků sirotčího fondu. Do roku 1908 se toto „hnutí“ nazývalo „Okresní komise pro péči o mládež“ a od začátku roku 1908 byla tato skupina pojmenována jako „Česká zemská komise pro péči o mládež“. Po vzniku samostatné ČSR měly na starost péči o mládež samostatné ústřední státní orgány a ministerstva. V roce 1921 byly vydány jednotné stanovy reorganizace péče o mládež v okresech a v roce 1933 došlo k úpravě těchto stanov. Péče o mládež zahrnovala právní ochranu a pomoc nemanželským, opuštěným, osiřelým a ohroženým dětem. Součástí této činnosti byla také pomoc a péče dorostu a pomoc mladistvým delikventům. Pro nezaměstnaný dorost byly zřizovány útulky. Vládní nařízení č. 20/1930 Sb., o hromadném poručenství se stalo významným právním dokumentem ve vývoji okresních péčí. Mnichovská dohoda v roce 1938 zmrazila slibný rozvoj činnosti v péči o opuštěné děti a v péči o mládež (Schiller, 1971).

Fredy Hirsch (vlastním jménem Alfred Hirsch) se pokusil o vytvoření něčeho mezi „dětským domovem rodinného typu a pěstounskou péčí“. Ve dvou dětských blocích v táboře v Osvětimi byly jak děti žijících rodičů, tak i osiřelé děti. Mezi dětmi a rodiči se snažil zachovat kontakt a to i za cenu toho, že šly děti na noc do horších podmínek běžného bloku za otcem a matkou. U druhé skupiny tj. u osiřelých dětí dbal na to, aby si tyto děti vytvořily jakési sourozenecké skupiny s pevnou vazbou na konkrétního opatrovníka či opatrovnici (Gabriel, Novák, 2008).

Zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež byl vydán v roce 1947. O tři roky později, v lednu 1950, vstoupil v platnost zákon č. 265/1947 Sb., o právu rodinném, který upravoval osvojení a poručnictví.

V roce 1952 do ochrany dětí podstatně zasáhl zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. Tento zákon definoval sociálně-právní ochranu dětí jako výkon hromadného poručnictví a opatrovnictví, jako zvláštní ochranu dětí, které nejsou v péči svých rodičů a jako poradní a pomocnou činnost.

V dubnu 1964 nabyl účinnost zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Tento zákon umožňuje svěřit dítě do výchovy jiné osobě než rodičům a to v případě, že tato osoba poskytne záruku jeho řádné výchovy. Jedná se o případy, ve kterých to vyžaduje zájem dítěte. Účelem svěřeni dítěte do péče jiných osob je zajištění osobní péče dítěti po dobu, ve které vlastním rodičům brání závažné důvody tuto péči dítěti poskytovat. V soudním rozhodnutí je vymezen rozsah práv a povinností k dítěti této osoby (osob). V případě, že dítě nelze ponechat, ze závažných důvodů, v péči rodičů a nelze ani dítě svěřit do výchovy jiných osob, zejména osob příbuzných, tak je soudem dítěti nařízena ústavní výchova nebo je dítě svěřeno do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ústavní výchovu či svěřeni dítěte do péče zařízení, které dítěti poskytuje okamžitou pomoc, nařizuje soud zejména z důvodu týrání, sexuálního zneužívání a zanedbávání dítěte tzn. v případech, ve kterých je ohrožena nejen výchova dítěte, ale také jeho zdraví (život). Vyžaduje-li to zájem dítěte, tak ústavní výchova může být dítěti prodloužena až na jeden rok po dosažení jeho zletilosti. Vždy před výchovou ústavní má přednost výchova v přirozené (náhradní) péči nebo v péči v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Po roce 1964 přešla sociálně-právní ochrana dětí do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí. Důsledkem tohoto zákona došlo k navýšení pracovníků sociálně-právní ochrany dětí.

Od roku 1991 platí na našem území Úmluva o právech dítěte. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí vstoupila v platnost v roce 1992. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení platí v České republice od roku 2000.

Nejvýznamnějším dnem v historii českých babyboxů byla středa 1. června 2005. V jedenáct hodin dopoledne byl v Praze 9, v Hloubětínském zámečku, otevřen první babybox. První holčička, která byla umístěna do hloubětínského babyboxu dostala jméno Sonička. Do babyboxu byla umístěna 17. února 2006. Matka zanechala u holčičky dopis, ve kterém prosila lékaře, aby děvčátko bylo dáno k adopci tomu páru, který na dítě čeká více než deset let. Na konci února 2006 byla do stejného babyboxu umístěna další holčička a o den později, ať se to zdá neuvěřitelné, byl do tohoto zařízení umístěn chlapeček. Obě miminka byla zdravá, oblečená a čistá. Děti putovaly z babyboxu do kojeneckého ústavu a posléze byly předány do náhradní rodiny. Následovalo otevření babyboxů v Brně, Olomouci a v Kadani. V Nemocnici Tomáše Bati ve Zlíně byl umístěn pátý babybox. Byl otevřen 6. prosince 2007. V současnosti funguje v České republice něco málo přes padesát babyboxů, pomocí kterých se podařilo zachránit více než 80 dětí (Hess, 2009).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359 z roku 1999, byl v roce 2012 novelizován. Novelizaci kritizoval bývalý prezident České republiky. Dle Václava Klause byla novela zákona přijata pod tlakem mezinárodních organizací - Úřadu vysoké komisařky OSN pro lidská práva, Dětského fondu OSN a Evropské komise. Tyto organizace kritizují ČR za malý počet dětí v pěstounské péči a velký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních. Dle něj nemáme dostatek pěstounů a tato novela vede k tomu, že ČR nebude mít ani pěstouny ani ústavy. I přesto všechno, že novela zákona neobsahuje zmínku o tom, že by se v budoucnu kojenecké ústavy měly rušit, nikdo nepopřel, že právě k tomu nový zákon směřuje. Kojenecké ústavy nejsou pouze domovem pro nejmenší děti, ale jsou také léčebnými institucemi a v některých případech jsou nenahraditelné. V případě, že se ústavy zruší, tak v lepším případě budou některé děti v nemocnici, v horším případě budou mrtvé nebo na ulici. Pěstounskou péči vnímá novela nikoliv jako poslání, ale jako zaměstnání a díky ní, by se motivací pěstounů mohly stát finance. Velkou kritiku také obdržel návrh pěstounské péče na dobu určitou. Podle exprezidenta tohle řešení není správné a to z toho důvodu, že děti si po uplynutí doby budou muset neustále zvykat na novou rodinu, nové prostředí a nové kamarády (MPSV, 2012).

Česká republika patří k zemím s nejnižší úmrtností dětí na světě a za to je vděčná nejen špičkové dětské zdravotní péči, ale také kojeneckým ústavům, dětským centrům a babyboxům (MPSV, 2012).

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a zákon o sociálně-právní ochraně dětí vytváří podmínky pro osvojení dětí z ciziny do České republiky a naopak z České republiky do ciziny.

1.2 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Jak již bylo dříve uvedeno, tak sociálně-právní ochrana dětí je cílená činnost, která zajišťuje právo dítěte na jeho optimální vývoj a výchovu, ochranu jeho zájmů a jmění a která je také zaměřena na obnovení funkcí rodiny, které byly narušeny. Novelizace uvedeného zákona „myslela“ také na situace, ve kterých dítě nemůže být vychovááno ve vlastní rodině, a v tomto případě zajišťuje dítěti náhradní rodinné prostředí.

Sociálně-právní ochrana náleží všem dětem, které se nacházejí na území České republiky, bez ohledu na jejich státní občanství. Rozdíl spočívá pouze v rozsahu, v jakém je sociálně právní ochrana poskytována.

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány SPOD, mezi které patří obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, krajské úřady, ministerstvo a Úřad pro mezinárodní ochranu dětí v Brně. Novelizace rozšířila tento výčet ještě o krajské pobočky úřadů práce a pobočku úřadu práce pro hlavní město Prahu a také o újezdní úřady. Sociálně-právní ochranu dětí dále zajišťují nejen obce a kraje v samostatné působnosti, ale také komise pro SPOD a další fyzické a právnické osoby, které jsou výkonem sociálně-právní ochranou dětí pověřeny.

Novelizace rozšířila přední hledisko tohoto zákona, kterým v původním znění bylo pouze blaho a zájem dítěte. V současnosti je předním hlediskem blaho a zájem dítěte, ale také ochrana rodiny, rodičovství a právo dítěte na rodičovskou péči a výchovu.

Sociálně-právní ochrana dětí je zaměřena na děti:

- jejichž rodiče zemřeli,
- jejichž rodiče si neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,
- které vedou nemravný nebo zahálčivý život,
- které opakovaně utíkají od rodičů nebo osob odpovědných za jejich výchovu,
- na kterých někdo spáchal trestný čin,
- které jsou opakovaně umístovány do zařízení poskytujících péči,
- které jsou z důvodu odloučení od rodičů žadateli o azyl.

Dle tohoto zákona má každá osoba povinnost (oprávnění) upozornit na negativní chování nejen dětí, ale také jejich rodičů.

Dle § 8 citovaného zákona o sociálně-právní ochraně dětí má každé dítě právo požádat kohokoliv o pomoc, a to i bez vědomí rodičů nebo osob, které jsou za jeho výchovu odpovědné. Dítě se může obrátit na orgány SPOD, ale také na zaměstnance školy, školských nebo zdravotnických zařízeních. Všechny osoby, které dítě požádalo o pomoc, jsou povinny dítěti pomoci nebo mu odbornou pomoc zajistit. Všechny opatření v této oblasti musí na sebe navazovat a prioritou musí být ta, která zajišťují řádnou výchovu a optimální vývoj dítěte.

Preventivní a poradenskou činnost vykonává obecní úřad. Tento úřad vyhledává ohrožené děti a působí na rodiče, kteří si neplní své povinnosti. Dále obecní úřad dohlíží na odstranění nedostatků ve výchově, jedná s dítětem o jeho nevhodném chování, zajišťuje a omezuje nepříznivé vlivy působící na děti. Novelizace stanovila obecnímu úřadu také povinnost pravidelně sledovat a vyhodnocovat situaci rodiny a dítěte a na základě tohoto vyhodnocení zpracovat individuální plán na ochranu dítěte. Mezi další nové povinnosti obecního úřadu patří pořádání konferencí týkajících se ohrožených dětí. Mimo výše uvedené obecní úřad také poskytuje pěstounům a osvojitelům poradenství a pomoc.

Jestli-že soud nerozhodne o uložení výchovného opatření, tak o něm může rozhodnout obecní úřad, který následně také dohlíží, zda toto výchovné opatření není porušováno.

Mezi výchovná opatření patří:

- napomenutí dítěte, rodičů nebo osob odpovědných za výchovu dítěte,
- dohled nad dítětem,
- zákaz nebo omezení některých činností,
- uložení povinnosti vyhledat odbornou pomoc, povinnost setkat se s mediátorem či povinnost podstoupit terapii.

V případě, že výše uvedená opatření nespĺnila svůj účel, tak je dítě odejmuto z péče rodičů nebo odpovědné osoby a je umístěno do střediska výchovné péče nebo do zařízení poskytující dítěti okamžitou pomoc, do zařízení poskytující zdravotní služby, do pěstounské péče na přechodnou dobu nebo do domova pro osoby, které mají nějaké zdravotní postižení. V případě odejmutí dítěte rozhoduje soud o zařízení, do kterého bude dítě umístěno. Soud umísťuje dítě dle jeho potřeb a co nejbližší bydliště jeho rodičů nebo blízkých osob. Výjimečně může soud dobu pobytu prodloužit.

Na základě návrhu obecního úřadu s rozšířenou pravomocí soud také rozhoduje o:

- splnění podmínek osvojení,
- zbavení nebo omezení rodičovské zodpovědnosti,
- uložení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy,
- svěřeni, trvání svěřeni nebo zrušení svěřeni dítěte do péče zařízení, které poskytuje dítěti okamžitou pomoc.

Dle novelizace zákona o SPOD, podává obecní úřad s rozšířenou působností soudu také návrh na svěřeni dítěte, na zrušení svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu nebo na nařízení, prodloužení trvání či zrušení výchovného opatření.

Obecní úřad s rozšířenou pravomocí rozhoduje o svěřeni dítěte budoucím osvojitelům nebo pěstounům. Rozhodnutí o svěřeni dítěte musí výše jmenovaný úřad do patnácti dnů doručit příslušnému soudu. Obecní úřad s rozšířenou pravomocí vyhledává děti vhodné k osvojení nebo k pěstounské péči, ale také osoby, které jsou vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem. V případě, že tento úřad obdrží od uchazeče žádost, tak posoudí údaje, které jsou v ní uvedené a žádost buďto zamítne nebo jí „vyhoví“. V případě, že uchazeči odpovídají požadavkům, tak je jim stejně jako dětem založena spisová dokumentace.

Kopie těchto dokumentací je zaslána krajskému úřadu, který vede evidenci dětí, určených pro osvojení nebo pěstounskou péči a také evidenci žadatelů. Mimo vedení těchto evidencí, krajský úřad také zajišťuje přípravu osvojitelů, pěstounů a poručníků. Je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí a v případě potřeby musí zaměstnancům tohoto ministerstva umožnit nahlédnout do této evidence (dokumentace).

V případě, že je v evidenci dítě, které je zároveň v evidenci dětí pro osvojení do ciziny, musí tuto skutečnost obecní úřad s rozšířenou pravomocí, krajský úřad nebo ministerstvo neprodleně oznámit Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (dále jen Úřad).

Osvojení, pěstounská péče nebo pěstounská péče na dobu určitou jsou zprostředkovány na základě odborného posouzení. U dětí se posuzuje tělesný a duševní vývoj. U žadatelů zdravotní a psychický stav, bezúhonnost nebo průběh povinné přípravy na přijetí dítěte. Osvojení a pěstounská péče budou popsány v samostatných kapitolách.

§ 28 citovaného zákona pojednává o ústavní a ochranné výchově. Na základě soudního rozhodnutí jsou rodiče či osoba, která je zodpovědná za výchovu dítěte, dítě ve stanovený termín předat do zařízení, o kterém rozhodl soud. V případě, že tak neučiní tak soud rozhodne o výkonu tohoto rozhodnutí. Výkon ústavní nebo ochranné výchovy sleduje pracovník obecního úřadu s rozšířenou působností, pracovník krajského úřadu nebo ministerstva.

Péče o děti vyžadující zvláštní pozornost zahrnuje pomoc při překonávání a odstraňování negativních životních podmínek a vlivů. Jejím cílem je začlenění těchto dětí do společnosti. Dle novelizace je tato péče zprostředkována sociální kuratelou, která spočívá v odstranění, zamezení nebo zmírnění poruch sociálního, fyzického a psychického vývoje dítěte. Sociální kuratela je vykonávána kurátorem pro děti a mládež. Sociální kuratela je zaměřena na:

- analýzu situace sociálně-patologických jevů,
- na návrh preventivních opatření,
- na účast v přestupkovém řízení,
- na návštěvu dětí umístěných v ústavní výchově, které mají závažné výchovné problémy,
- na spolupráci s probační a mediační službou apod.

Jak již bylo výše uvedeno, jelikož je sociálně-právní ochrana zaměřena na všechny děti, tak i Vězeňská služba České republiky má v této oblasti svou povinnost, která představuje povinnost informovat obecní úřad s rozšířenou působností, že mladiství nastoupil nebo ukončil výkon trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence. Tuto povinnost VS ČR uložila novelizace zákona.

Důležitou změnu přinesla novelizace tohoto zákona také v § 39 až § 42, ve kterých došlo k upřesnění, v jakých zařízeních a podmínkách může být poskytována sociálně-právní ochrana dětí. Zařízení sociálně-právní ochrany dětí poskytují:

- odborné poradenství pro péči,
- sociálně výchovnou činnost,
- okamžitou pomoc,
- dětem výchovně rekreační tábory.

Zařízení, které poskytují dětem okamžitou pomoc, nemohou být zřizovány ve stejných budovách nebo areálech budov, ve kterých je současně provozován výkon ústavní nebo ochranné výchovy, ve zdravotnických zařízeních, která poskytují zdravotní služby nebo v domovech pro osoby se zdravotním postižením. Zařízení pro děti, které vyžadují okamžitou pomoc, poskytují pomoc a ochranu dětem:

- které se ocitly bez jakékoliv péče,
- je-li jejich život nebo vývoj ohrožen,
- které byly tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané,
- které se ocitly v situaci nebo v prostředí, ve kterých jsou ohroženy jejich práva.

Do těchto zařízení okamžité pomoci jsou děti umísťované na základě soudního rozhodnutí, na základě žádosti obecního úřadu s rozšířenou působností, zákonného zástupce nebo také na základě žádosti dítěte. Počet dětí umístěných v těchto zařízeních nesmí přesáhnout 28, počet může být překročen pouze v případě, že do zařízení budou umístěni sourozenci. Jeden zaměstnanec tohoto zařízení zajišťuje péči maximálně čtyřem svěřencům. Zařízení okamžité pomoci poskytuje dětem ošacení, stravování a ubytování. Dále poskytuje výchovu, zdravotní služby, poradenství, zájmové činnosti, odbornou péči sociálního pracovníka a psychologa. Povinností těchto zařízení je spolupracovat s rodinou.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává také funkci opatrovníka a poručníka. Opatrovník se ustanovuje dětem, protože nemají způsobilost k právním úkonům a dále také v případě kolize zájmu – např. u řízení o svěření dítěte do péče jednoho z rodičů. Dítěti může být ustanoven majetkový opatrovník a to v případě, že neexistuje záruka, že s majetkem dítěte budou jeho zákonní zástupci nakládat v souladu s jeho zájmy. Nejčastěji, v případě svěření dítěte do péče, ustanovuje soud opatrovníkem orgán sociálně právní ochrany dětí. Funkce opatrovníka automaticky zaniká po ukončení soudního jednání. Také ve správním řízení, ve kterém se vydává rozhodnutí o svěření dítěte do preadopční nebo pěstounské péče, se dítěti usnesením ustanovuje opatrovník. Opatrovník se dítěti také ustanovuje v případě zastupování dítěte ve vztahu k cizině.

Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že jeho rodiče zemřeli nebo v případě, že jeho rodiče nemají nebo mají omezenou rodičovskou zodpovědnost. Poručník má rodičovská práva – je zákonným zástupcem dítěte, vychovává jej a rozhoduje o běžných záležitostech, které se dítěte týkají. V případě, že poručníkem je fyzická osoba, tak pobírá i pěstounské dávky.

Úřad se poručníkem stává v případě dětí, které jsou v dětských domovech a jejichž rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Úřad žádné dávky nepobírá.

Mimo výše jmenovaného zákona upravuje oblast sociálně-právní ochrany dětí celá řada dalších vnitrostátních předpisů. Mezi významné vnitrostátní normy upravující tuto oblast patří také např. zákon o rodině, občanský zákoník, občanský soudní řád, trestní zákon, zákon o státní sociální podpoře a mnoho dalších.

1.3 Mezinárodní úmluvy

Z mezinárodních norem je důležité zmínit Úmluvu o právech dítěte, Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení nebo Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

Úmluva o právech dítěte

Byla přijata v New Yorku v listopadu 1989. Na našem území vstoupila v platnost v únoru 1991.

Dle této úmluvy, je dítětem každá bytost, mladší osmnácti let, jestli-že zletilosti nedosáhla dříve. Státy, které ji podepsaly, se zavázaly, že budou respektovat a zabezpečovat práva, které stanovil tento dokument každému dítěti, které spadá pod jejich jurisdikci a to bez diskriminace barvy pleti, rasy, jazyka, pohlaví, politického či jiného smyšlení, náboženství, sociálního, etnického nebo národnostního původu, duševního nebo tělesného stavu, majetku, rodu a postavení dítěte, jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

Všechny smluvní státy musí učinit potřebná opatření, která zajistí provádění práv, která tato úmluva uznává. Tyto opatření uskuteční smluvní státy v maximálním rozsahu vlastních prostředků a je-li to potřebné, tak i v rámci mezinárodní spolupráce. Každý stát, který úmluvu podepsal, musí zajistit, aby provádění těchto práv bylo v souladu s jeho vnitrostátním zákonodárstvím a zároveň v souladu se závazky, které pro daný stát vyplývají z mezinárodních dokumentů. Při usměrňování dítěte při výkonu jeho práv může být použit pouze takový způsob, který odpovídá jeho schopnostem. Práva mohou být omezena pouze v případě, že jsou v rozporu se zákonem nebo narušují pravidla demokratické společnosti.

Na základě této úmluvy má každé dítě právo na život. Po narození je každé dítě registrováno a má právo na jméno, státní příslušnost a umožňují-li to okolnosti, tak má právo znát své rodiče a má právo na rodičovskou péči. Dle této úmluvy žádné dítě nesmí zůstat bez státní příslušnosti a nesmí být odděleno od rodičů. Tato zásada neplatí v případě, že soud rozhodne, že oddělení je nutné pro blaho dítěte. Jedná se zejména o případy zanedbávání nebo zneužívání dítěte. V případě odebrání dítěte od rodičů je nutné rozhodnout o místě dalšího pobytu dítěte. Jestli-že to není v rozporu se zájmy dítěte, tak smluvní státy této úmluvy jsou povinny zajistit pravidelný kontakt dítěte s rodiči.

Předním hlediskem jakékoli činnosti, která se týká dětí a která je uskutečňována zákonodárnými nebo správními orgány, soudy, soukromými nebo veřejnými institucemi musí být zájem a blaho dítěte. Služby, zařízení a instituce odpovídající za ochranu a péči o děti musí odpovídat standardům, které stanovily kompetentní úřady.

Až na výjimky, určené soudem, má dítě právo na pravidelný osobní kontakt a přímý styk s rodiči, kteří žijí v různých státech. Dle této úmluvy má dítě i jeho rodiče právo opustit kteroukoli zemi a to i svou vlastní. Právo je omezeno pouze v případě, že je ohrožena národní bezpečnost, veřejný pořádek, zdraví lidu, morálka nebo práva a svobody jiných osob.

Úmluva „přikazuje“ státům činit veškerá opatření, která mají za cíl zabránit nezákonnému přemisťování dětí do ciziny. Urychleným, humánním a pozitivním způsobem musí státy vyřešit žádost, která se týká spojení rodiny.

Dítě, které je schopno formulovat a vyjadřovat své vlastní názory, které se týkají jeho osoby, má právo na to, aby je veřejně mohlo sdělovat, a těmto názorům musí být věnována pozornost odpovídající jeho úrovni a věku. Na základě této skutečnosti musí být dítě vyslyšeno ve všech správních a soudních řízeních, které se ho týkají. Dítě se může vyjádřit samo nebo se vyjádřit prostřednictvím zástupce či příslušného orgánu. Slyšení musí být v souladu s pravidly vnitrostátního práva.

Dle této úmluvy má dítě právo na svobodné vyhledávání, přijímání a rozšiřování informací a myšlenek. Z toho důvodu musí smluvní strany této úmluvy dítěti zabezpečit přístup k informacím a materiálům národní a mezinárodní povahy a to zejména k takovým, které celkově přispívají k rozvoji dítěte a jejichž cílem je mravním, sociální a duchovní blaho dítěte a které přispívají k jeho duševnímu a tělesnému zdraví. Toto právo může být omezeno pouze v případě, že informace narušují práva jiných osob, špiní jejich pověst nebo narušují bezpečnost státu, veřejného pořádku, zdraví a morálky.

Dítě má právo na svobodu myšlení, náboženství, svědomí, právo na sdružování a shromažďování, na aktivní trávení svého volného času, na účast ve hře, na kulturní život a na uměleckou činnost. Žádnému dítěti nesmí být zasahováno do soukromí, domova, rodiny nebo korespondence. Nesmí být prováděny útoky na jeho čest a pověst.

Dle této úmluvy se státy musí řídit zásadou, že oba rodiče (zákonní zástupci) mají odpovědnost za řádnou výchovu a vývoj dítěte. Smyslem péče rodičů (zákonných zástupců) musí být zájem dítěte. Z toho důvodu také státy poskytují těmto osobám pomoc při plnění svých povinností a rozvíjejí instituce (zařízení) a služby v oblasti péče o děti. Státy jsou povinny zajistit dítěti, jehož rodiče pracují, využívat služeb a zařízení, které jsou pro děti určena.

Každý stát musí zabránit tomu, aby na dítěti bylo spácháno jakékoliv duševní či tělesné násilí, aby bylo uráženo, jakýmkoliv způsobem zneužíváno, zanedbáváno, trýzněno, vykořisťováno nebo s ním bylo zle zacházeno.

Dítě, které je dočasně nebo trvale mimo své rodinné prostředí, má právo na zvláštní pomoc a ochranu tzn. „jeho“ stát mu musí poskytnout náhradní péči. Při všech formách této péče musí být brán ohled na jeho původ, náboženství, kulturu a jazyk.

Státy, které uznávají nebo povolují osvojení, musí „myslet“ na zájem dítěte. Musí zajistit, aby osvojení provedl kompetentní úřad. Dítěti, které bylo osvojeno v jiné zemi, musí být zajištěna stejná práva, které mělo do doby osvojení. Osvojení nesmí být provedeno za účelem zisku.

Dítě v postavení uprchlíka, má právo na potřebnou ochranu a pomoc a to nejen pomoc humanitární, ale také pomoc při vyhledávání informací o rodičích, jiných členů rodiny nebo při spojení s rodinou. Dítěti, které žije v jiné, než vlastní zemi, musí být umožněno užívat vlastní kulturu, náboženství, jazyk a také stýkat se s příslušníky vlastní skupiny.

Dítěti, které je tělesně nebo duševně postižené, musí být zajištěny důstojné podmínky života. Má právo na podporu sebedůvěry, na aktivní účast ve společnosti a právo na zvláštní péči. Pomoc se postiženému dítěti, dle možností, poskytuje bezplatně. Každé dítě má právo na vzdělání, profesní přípravu, zdravotní a rehabilitační péči, na odpočinek a také na přípravu na zaměstnání. Státy, které podepsaly tuto úmluvu, mají povinnost mezi sebou spolupracovat a vyměňovat si informace z oblasti psychologického, funkčního a také medicínského léčení. Jedná se zejména o výměnu poznatků důležitých pro preventivní zdravotní péči, pro zlepšování kvality rehabilitačních a léčebných zařízení. Státy činí opatření důležitá k tomu, aby byla snižována kojenecká a dětská úmrtnost. Státy musí činit nezbytná opatření, které vedou k odstraňování negativních vlivů na zdraví. Státy musí přijímat taková opatření, která vedou k ochraně dětí před narkotickými a psychotropními látkami.

Na základě této úmluvy má každé dítě právo na sociální zabezpečení včetně pojištění sociálního a na životní úroveň, která zabezpečuje jeho duševní, tělesný, sociální a mravní rozvoj a na přijatelné životní podmínky.

Dítě musí být chráněno před hospodářským vykořisťováním, před nebezpečnou prací nebo před prací, která ohrožuje nebo škodí jeho zdraví či jeho duševnímu, tělesnému, duchovnímu, sociálnímu a mravnímu rozvoji. Všechny státy, které tuto úmluvu podepsaly, musí činit nezbytná opatření k tomu, aby nedocházelo k obchodování s dětmi, k jejich únosům a prodávání. Dítě nesmí mít sexuálně zneužívané a vykořisťované a nesmí být mučeno, bezdůvodně zbaveno svobody nebo trestáno. I dítě, které je obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným má právo na spravedlivý proces a na znovuzачlenění a znovuzapojení do společnosti.

V případě ozbrojených konfliktů nesmí být dítě mladší 15 let povoláno do ozbrojených sil státu a v případě, že je dítě v rozmezí od 15 do 18 let, tak se přednostně do ozbrojených sil povolávají osoby starší.

Dle této úmluvy byl zřízen Výbor pro práva dítěte, který dohlíží na dodržování této úmluvy. Výbor má deset členů, kteří jsou voleni tajným hlasováním a jsou voleni na dobu čtyř let. Každý stát může do tajného hlasování navrhnout jednu osobu. Státy, které tuto úmluvu podepsaly, se zavazují, že o ní budou informovat celou svou společnost. Tato úmluva je uložena u generálního tajemníka Spojených národů.

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Byla přijata v Haagu dne 25. října 1980. Podepsána, jménem České a Slovenské Federativní republiky, byla tato úmluva v prosinci 1992.

Dle této úmluvy mají, v oblasti péče o děti, prvořadou důležitost zájmy dětí. Povinností všech států, které podepsaly tuto úmluvu je chránit dítě před protiprávním přemístěním nebo před neoprávněným zadržováním. V případě, že dojde k jeho protiprávnímu přemístění nebo zadržení, tak smluvní strany této úmluvy, jsou povinny zajistit dítěti bezodkladný návrat domů. Protiprávním přemístěním nebo zadržením se rozumí situace, ve které je porušováno právo osob, institucí nebo kteréhokoliv jiného kompetentního orgánu pečovat o dítě, přičemž toto právo bylo do přemístění nebo zadržení vykonáváno a bylo by vykonáváno stále nebýt výše uvedené skutečnosti.

Právo péče o dítě vymezuje tato úmluva jako souhrn veškerých práv mající souvislost s péčí o osobu dítěte a také právo oprávněných osob určit jeho místo pobytu. Právo styku s dítětem je vymezeno, touto úmluvou, jako právo odvést dítě na omezenou dobu mimo místo jeho obvyklého bydliště.

Úmluva se vztahuje na každé dítě, které před porušením práva péče o něj, mělo bydliště v některém ze smluvních států této úmluvy.

Dle této úmluvy má každý smluvní stát povinnost stanovit ústřední orgán, který bude plnit povinnosti stanovené touto úmluvou. Ústřední orgány musí při neoprávněném přemístění či zadržení navzájem spolupracovat. Musí zejména:

- zjistit aktuální místo pobytu protiprávně přemístěného nebo zadrženého dítěte,
- učinit předběžná opatření, která uchrání dítě před další újmou,
- snažit se o dobrovolné předání dítěte zpět do původní země,
- učinit předběžná opatření, která zajistí bezpečný návrat dítěte apod.

Dále tato úmluva stanovuje, co musí obsahovat návrh osoby, instituce nebo kompetentního orgánu na vrácení dítěte zpět do původního místa bydliště dítěte. Tento návrh se podává ústřednímu orgánu státu, ve kterém má dítě obvyklé bydliště nebo kterémukoliv smluvnímu státu. Tento návrh musí mimo údajů o navrhovateli a dítěti obsahovat také důkazy o protiprávním přemístění nebo zadržení. Součástí návrhu musí být také informace o „nové“ adrese dítěte a údaje o osobách, u kterých dítě je neoprávněně. Ústřední orgán, který návrh obdrží, musí ihned začít prošetřovat veškeré skutečnosti, které jsou v něm uvedené a učinit potřebná opatření.

Soudní nebo správní orgány, které rozhodují o navrácení dítěte, musí jednat rychle. V případě, že od protiprávního přemístění (zadržení) neuplyne více než rok, tak výše uvedené orgány nařídí navrácení dítěte. Toto rozhodnutí může správní nebo soudní orgán učinit také v případě, že od přemístění nebo zadržení uplyne více než rok, ale dítě se doposud nesžilo s novým prostředím. Rozhodnutí o navrácení dítěte nevydá kompetentní orgán pouze tehdy, že osoba, instituce nebo orgán, který nesouhlasí s navrácením dítěte, prokáže, že o dítě nebylo řádně pečováno nebo že by návrat dítěti způsobil fyzickou či duševní újmu.

Jestliže dítě nesouhlasí s návratem a má věk a vyspělost, ve kterých se přihlíží k jeho stanoviskům, tak navrácení nebude nařízeno. V tomto případě se také berou v úvahu informace, které se týkají jeho sociálního postavení a které poskytuje ústřední nebo jiný kompetentní orgán v místě obvyklého bydliště dítěte.

Dle této úmluvy může být osobě, která dítě protiprávně přemístila nebo dítě zadržuje, nařízeno správním nebo soudním orgánem, aby navrhovateli zaplatila výdaje spojené s návratem dítěte tzn. cestovní výdaje, výdaje na právního zástupce, výdaje spojené s vyhledáváním dítěte apod.

V případě, že je návrh bezdůvodný, tak ho kompetentní úřad zamítne a o zamítnutí neprodleně informuje navrhovatele.

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Byla přijata v Haagu v květnu 1993. Za Českou republiku byla v Haagu podepsána v prosinci 1999. S Úmluvou souhlasil Parlament České republiky a prezident republiky ji ratifikoval. V České republice vstoupila v platnost na začátku června 2000.

Podstatou této úmluvy je vytvořit záruku toho, že mezinárodní osvojení bude uskutečňováno v nejlepším zájmu dětí a že budou neustále respektována dětská práva. Na základě této úmluvy má být vytvořen fungující systém spolupráce mezi státy, které tuto úmluvu podepsaly a pomocí tohoto fungujícího systému spolupráce se má zabraňovat únosům dětí, jejich prodeji a obchodování s nimi. Na základě této úmluvy musí všechny státy respektovat mezinárodní osvojení. Tato úmluva se vztahuje pouze na osvojení, na základě kterých vzniká trvalý vztah mezi rodiči a dětmi.

Osvojení se dle této úmluvy může uskutečnit pouze v případě, že mezinárodní osvojení bude v nejlepším zájmu dítěte, že je dítě osvojitelné a že osoby, instituce nebo orgány, které měly právo (povinnost) o dítě pečovat, daly souhlas k mezinárodnímu osvojení. Tento souhlas musí být učiněný dobrovolně, bez nátlaku a bez nároku na odměnu.

Při rozhodování o mezinárodním osvojení musí být také přihlíženo k názorům a přáním dítěte. Tato úmluva ukládá všem smluvním stranám povinnost informovat se navzájem o důležitých skutečnostech, které se týkají mezinárodního osvojení.

Mezinárodní osvojení je možné pouze v případě, že se pro něj nenajde vhodná osvojitelská či pěstounská rodina v České republice. Žádost musí být písemná a musí obsahovat náležitosti, které stanovuje správní řád. Součástí žádosti musí být např.:

- schválená žádost o osvojení, která je schvalována kompetentním orgánem přijímacího státu a která také obsahuje charakteristiku dítěte, kterému budou žadatele schopni poskytnout kvalifikovanou péči,
- oddací a rodné listy žadatelů,
- doklad o bezúhonnosti zájemců o mezinárodní osvojení,
- zpráva o zdravotním a psychickém stavu žadatelů,
- posudek zaměstnavatele a potvrzení příjmů žadatelů,
- fotografie žadatelů, popř. dětí či jiných osob žijících s žadateli ve společné domácnosti.

Výše uvedené dokumenty musí mít podobu originálů nebo ověřených kopií. Nejen žádost, ale i její přílohy musí být přeloženy do jazyka českého.

2. RODINA

Rodina je křehkou a zároveň velmi významnou institucí. Má velký význam pro vývoj dítěte a plní velké množství rolí a funkcí. Není pochyb o tom, že v současnosti prochází rodina velkou proměnou. Rodina je strukturovaným celkem a smyslem tohoto celku je bezpečí, reprodukce a produkce života. Rodina je vždy spojena s konkrétním prostorem (prostředím). Toto prostředí rodina utváří, udržuje a je-li to nutné, tak mění. Rodina je základním článkem společnosti (Procházka, 2012).

Rodina je nejstarším lidským společenským útvarům (institucí), který vznikl z pohlavního pudu lidí a z potřeb rodičů ochraňovat, připravovat, učit a vzdělávat své potomky (Matějček, 1994).

Rodina je základním stavebním kamenem (jednotkou) sociálního života (společnosti). Každý člen rodiny má své práva a povinnosti. Rodina je sociální skupinou, která obklopuje Ego. Mezi Egem a členy rodiny existuje blízký vztah. Tento vztah má „podobu“ lásky, péče, výchovy a vzdělávání (Skupník, 2010).

Rodina ztrácí tradiční pojítka. Z generace na generaci se stále méně předávají dědičné privilegia a tituly, domy, louky a pole. V současnosti je za nejcennější vklad rodičů do svých potomků považováno vzdělání. Na děti je rodinou vyvíjen tlak, aby se vzdělávaly. V některých dovednostech předbíhají děti své rodiče a to zejména v oblastech spojených s počítačovou technikou (Matoušek, Kroftová, 1998).

Každý člověk pochází z konkrétní rodiny a s největší pravděpodobností nějakou rodinu bude sám mít. Rodina je nejdůležitější sociální útvar. Zpravidla se jedná o malou sociální skupinu, ve které existuje vztah rodičů a dětí na základě příbuzenství a manželství. Vztahy členů rodiny jsou určovány tradicemi, city, právem, náboženstvím, postoji a dalšími institucemi. Každá rodina má své specifické kulturní a duchovní prostředí (Jilčík, Zapletal, 2008).

Rodina je neoptimálnějším prostředím pro reprodukci lidí. Smysl lidskému životu dodává narození dítěte. Po narození dítěte má život nový význam. Tento „nový“ život se stává „polem“ pro další rozvoj partnerského vztahu a přináší člověku nové výzvy a cíle. Rodičovství vyjadřuje dospělost a zralost osobnosti člověka (Procházka, 2012).

Základem společnosti je rodina, prostřednictvím které získává dítě základy výchovy. Tyto základy jsou v některých případech tak pevné, že je škola ani společnost už nedokážou změnit. Prostřednictvím rodiny jedinec získává stereotypy (psychomotorické návyky) nejen v oblasti hygieny, ale také v oblasti chování (Špaček, 2010).

Rodina poskytuje všem svým členům domov (zázemí). Vzájemná komunikace členů rodiny pomáhá dosahovat rodinné cíle. Na druhé straně představuje rodina zdroj stresu. Rodiče musí být svým malým potomkům neustále k dispozici a nezáleží na tom, zda jsou odpočatí nemocní či unavení. Nejen rodiče dětem, ale také sami sobě navzájem se dospělí musí neustále přizpůsobovat. Mít rodinu znamená nejen radost, ale také starost a povinnosti (Matoušek, 1993).

Rodina je nenahraditelnou institucí nejen pro dítě, ale také pro dospělého člověka. Smyslem, účelem a náplní rodiny je utvářet bezpečný a stabilní prostor pro své členy. Členové rodiny si navzájem poskytují citovou oporu. Pozitivní rodinné prostředí je zdrojem duševního zdraví a štěstí dítěte (Sekera, 2010).

Každá rodina má své vývojové fáze. První fází je sňatek, po kterém sebe i svou domácnost připravují manželé na příchod dítěte. Pro výchovu je důležitý trvalý svazek (vztah) mezi rodiči. V minulosti bylo základem vztahu matky a dítěte kojení. Tento vztah prošel změnou. Ženy pro své novorozence, z různých důvodů, začaly vyhledávat kojné nebo v současnosti umělou výživu. Dle lékařů je kojení biologicky nenahraditelnou výživou, dle psychologů posiluje pouto a vztah mezi matkou a dítětem. Vztah rodičů k dítěti vzniká již před narozením potomka. Také ještě nenarozené dítě je aktivní bytostí a vnímá vlivy zprostředkované tělem matky. Pevná emoční vazba vzniká na základě interakcí, nejdříve mezi matkou a dítětem, později mezi otcem a dítětem a posléze mezi dítětem a jeho sourozenci. Druhou fází je rodinná situace s dítětem předškolního/školního věku. Dítěti v předškolním věku musí (nejen) matka věnovat veškerý svůj čas. Ve školním věku začíná dítě srovnávat svou matku (otce) s učitelkou (učitelem). Ve školním věku jsou děti často přetěžovány. Rodiče chtějí, aby měly výborný prospěch a uměly spoustu věcí. Z tohoto důvodu dítě přihlásí do mnoha kroužků, které však dítěti pouze nedávají nové vědomosti, dovednosti a znalosti, ale berou dítěti také energii na to, aby všechny věci mohlo dělat důkladně. Pro adolescenci je typický kritický postoj dítěte k rodičům. Třetí fází rodiny je tzv. fáze dětmi opuštěná rodina. V této situaci spoustu rodičů ztrácí smysl života. Odborníci však radí, že nemá člověk smutnit, ale má se věnovat oblíbeným činnostem, na které z důvodu péče o potomka neměla čas (Matoušek, 1993).

Aby se z dítěte stala osobnost zdravá a pro společnost užitečná, je důležité, aby dítě vyrůstalo v citově příznivém a vřelém rodinném prostředí, které dítě přijímá a respektuje (Matějček, 1994).

Nukleární rodina je charakteristická párem rodičů a dítětem (dětmi). Když k těmto „aktérům“ přidáme ještě blízké příbuzné, kterými jsou prarodiče, tety a strýcové, tak hovoříme o rodině rozšířené. Dále se rozlišuje rodina úplná a neúplná a také rodina orientační, ve které jedinec vyrůstá a prokreační, kterou dospělý jedinec sám zakládá (Kraus, Poláčková, 2001).

Pro funkčnost rodiny je důležité, aby v rodině byly jasně vymezené role a autorita, aby v rodině fungovala komunikace, tvořivost, schopnost jedinců navzájem se zastoupit a také schopnost řešit případné konflikty. „Zdravá“ rodina poskytuje svým členům pocit sounáležitosti, emoční blízkosti, vzájemnosti a umožňuje jim samostatnost, nezávislost myšlení a také osobní zodpovědnost. Tak jak vypadá model rodiny, do které se dítě narodilo, tak bude pravděpodobně vypadat model rodiny, kterou dítě samo založí (Výrost, Slaměnik, 1998).

Blahoslav Kraus a Věra Poláčková (2001) rozlišují rodinu, vzhledem k tomu do jaké míry plní své funkce:

- Funkční rodina – v této rodině probíhá optimální výchova a socializace dítěte. Patří zde i funkční rodina s přechodnými problémy, které však dokáže rodina řešit sama. Tyto problémy mohou vznikat např. z důvodu krátkodobé ztráty zaměstnání jednoho z rodičů.
- Afunkční rodina – v této rodině dochází k občasným poruchám jedné či několika funkcí. Tyto poruchy však vážněji nenarušují život rodiny a vývoj dítěte neovlivňují negativně.
- Dysfunkční rodina má vážné a dlouhodobé problémy (poruchy), které ohrožují nebo poškozují vývoj dítěte a rodinu jako celek. Tyto problémy (poruchy) není rodina schopna řešit (zvládnout) sama. Oprávněné osoby (instituce) pomáhají rodině řadou opatření.

Současnou situaci rodiny označuje řada odborníků jako krizi rodiny. Zvyšuje se počet rozvodů, neúplných rodin, mimomanželských dětí a také počet zneužívaných, zanedbávaných a týraných dětí. Mimo toho se také zvyšuje sebevražednost a kriminalita dětí a dále se zvyšuje jejich agresivita a počet jejich různých závislostí. Rodinnou krizi způsobuje mimo jiného ekonomika, nedostatek bytů a vysoká nezaměstnanost (Procházka, 2012).

Za ideální rodinu se považuje rodina, ve které panuje harmonie a ve které neexistují konflikty. Otec je v této rodině skutečným otcem, protože je v ní „neustále“ přítomen. Děti dostávají v pravou chvíli vše, co potřebují. Potomci mají touhu učit se a jejich školní prospěch je dobrý. Prarodiče doplňují tuto harmonii tím, že jsou „vždy“ připraveni pomoci. Základním znakem této rodiny je také soulad rodičovských názorů na výchovu dětí. Každý člen si váží všech ostatních členů (Delaroche, 2000).

2.1 Výchova

Dle Platóna je nutné s výchovou začít od nejútlejšího věku a vychovatelská činnost musí být přizpůsobena tak, aby dítě nerozmazlovala ani nezotročovala. Dle něj je nejdůležitější formou výchovy, do šesti let dítěte, hra. Po dovršení šesti let věku je pro chlapce i dívky čas na učení. Aristoteles „říká“, že výchova má být podřízena nejen společnosti (jejím cílům), ale také zákonům. Hlavním cílem výchovy je stvoření samostatné a odpovědné bytosti. Erasmus Rotterdamský vnímá výchovu jako sílu, která utváří člověka (společnost). Erasmus se věnoval nejen výchově dětí, ale také výchově k manželství a rodičovství. Jean Jacques Rousseau uvádí, že výchova je složitým procesem - na jednu stranu člověka utváří v kultivovanou bytost, ale na druhou stranu může „špatná“ výchova z člověka udělat „zločince“. Tato osobnost také rozlišuje tři výchovné vlivy tj. vlivy přírodní, věci a lidé. Dle něj je výchova (soulad všech těchto vlivů) uměním (Procházka, 2012).

Výchova dítěte je umělecké dílo, tvořené pradávnými instinkty, laickou naivitou, praxí předků, vědou, uměním a vztahem dítěte a rodičů či jiných osob (Matějček, 2008).

Z mezinárodních studií vyplývá, že děti, které vychovává pouze matka, mají oproti dětem z úplných rodin horší školní výsledky, více psychických a zdravotních problémů a více střetů se zákonem. Přítomnost otce „brání“ synově delikvenci. Chlapci žijící s vlastním otcem méně překračují hranice zákona než chlapci žijící bez otce či s nevlastním otcem (Matoušek, Kroftová, 1998).

Naše civilizace odjakživa výchovu dětí považovala za soukromou záležitost. V současnosti mnoho odborníků zastává názor, že výchova nemůže být soukromou záležitostí a to z toho důvodu, že je třeba otevřeně řešit problémy, jako je bití dětí, sexuální zneužívání dětí, jejich ponižování, přetěžování povinnostmi, ale také problémy, které souvisí s kriminalitou dětí (Forwardová, 2008).

Výchova je jevem společenským. Jedná se o regulaci, cílené a záměrné vstupování do procesu celoživotního zespolečňování jedince. Neprobíhá ve vzduchoprázdnu, ale v konkrétním prostředí tj. v kulturně společenském systému. Výchovná činnost je životem podmíněná a zároveň (současně) život podmiňující. Proces výchovy se podílí na utváření osobnosti (Kraus, Poláčková, 2001).

Výchova je cílevědomé a záměrné působení vychovatele (subjektu) na vychovávaného (objekt) a současně také dochází k tomu, že toto malé, nevyspělé a „hloupoučké“ dítě ovlivňuje tohoto dospělého, zkušenějšího a moudřejšího vychovatele (Matějček, 1994).

Výchova se nachází v procesu socializace, ale není s ní totožná. Je záměrná a cílevědomá. Cílem výchovy je osobnostní rozvoj jedince. Socializace je celoživotním procesem osvojování si chování, jednání, kultury, hodnot, poznatků, jazyka apod. Jedná se o proces začleňování jedince do společnosti (Procházka, 2012).

Výchova má dopad na kulturu, ekonomiku i úroveň mezilidských vztahů dané společnosti. Cílem výchovy je „vytvoření“ všestranně rozvinuté a harmonické osobnosti. Harmoničnost osobnosti je chápána jako vyrovnanost mezi racionální, konativní a emotivní složkou osobnosti. Při výchově je důležité u jedince posilovat aktivitu, schopnost samostatného rozhodování, kreativitu a vést jedince k sebevýchově (Kraus, Poláčková, 2001).

Výchova znamená investici. Investici dospělé osoby v podobě času, trpělivosti a vzoru. Každá osoba se musí snažit, aby byla dítěti příkladem. Prostřednictvím smyslů do sebe dítě vstřebává právě tyto vzory, které má dítě v průběhu výchovy na očích. Tak jak se chová jeho vzor, tak se chová a bude v budoucnu chovat dítě. V případě, že se kolem dítěte střídá mnoho osob, tak je narušeno jeho duševní formování. Dítě získává mnoho rozdílných, roztržitých, nesrozumitelných a nesouvislých obrazů, které nedokáže uspořádat a zařadit do svého dětského světa. Odpoutávat od vzorů se začne dítě kolem vstupu do školy, úplně přehlízet je začne v pubertě tj. v době, kdy se stane vlastní svobodnou osobností. Pouze pomocí vzoru si dítě vytvoří základy svého jednání. V případě, že rodiče chtějí, aby dítě dodržovalo určitá pravidla, musí je především dodržovat sami. V žádném případě nesmí dítě učit přetvařovat se a lhát (Prekopová, Schweizerová, 2003).

Rodinná výchova se od školní výchovy liší tím, že rodinná výchovná činnost je specifická a osobitá, ze které mají prospěch obě strany a to z toho důvodu, že obě strany „něco“ přijímají a dávají. Pojem rodinná interakce zahrnuje vzájemné předávání podnětů mezi rodiči a dítětem, vzájemné působení jednoho člena rodiny na druhého a také výměnu akcí a reakcí. Síla rodinné výchovy spočívá v tom, že se členové rodiny mají rádi tj. v citových vztazích (Matějček, 1994).

Dle Erasmuse Rotterdamského je velký rozdíl mezi výchovou rodinnou a školní. Rodinná výchova má vést ke křesťanské zbožnosti a mravům. Školní výchova má vést ke „tvorbě“ humanisticky vzdělaného člověka (Procházka, 2012).

Rodiče se, při výchově, dopouštějí spoustu chyb, mezi které patří zejména přetěžování dítěte povinnostmi, nadměrná péče a ochrana dítěte, přehnaná přísnost či naopak přílišná povolnost. Výchovný proces je složitější v případě, že dítě vychovává pouze jeden z rodičů. Chybějící rodič je nahrazován rozmazlováním. Důsledkem této výchovy jsou tyranické děti (Prekopová, 2010).

Každá rodinná výchova by měla mít svá pravidla, která stejným způsobem zavazují jak děti, tak rodiče. Pravidla musí být smysluplná a v žádném případě nesmí dítě přivádět do konfliktu s okolím. V průběhu rodinné výchovy se musí dítě naučit pozorovně vnímat, co mu rodiče říkají, protože pouze na základě toho bude v budoucnu dobrým žákem, kamarádem, partnerem a rodičem svého dítěte. Rodiče mají své potomky učit nevzdávat se a to z toho důvodu, aby v budoucnu lépe snášeli zklamání. Všechny činnosti by rodiče s dítětem měli dodělat do úplného konce, protože jen tímto způsobem se dítě naučí vytrvalosti a soustředit se (Prekopová, Schweizerová, 2003).

Důležitým prostředkem výchovy jsou zákazy. Každé chování má své hranice. Zákazy jsou při výchově dětí nutné (nezbytné). Děti je často chápou jako nespravedlivé a jako zneužití moci, kterou má nad nimi dospělá osoba. Nechápu jejich nutnost a rodiče by jim měli vysvětlit jejich význam. Čím větší (pevnější) je autorita rodičů, tím méně je nutné formulovat zákazy. Autorita rodičů by měla stačit na to, aby dítě zákaz respektovalo. Nutným doplňkem zákazu je přiměřený trest. Trestem se nerozumí fyzický trest s použitím hrubé síly. Adekvátním trestem je zejména omluva osobě, která byla porušením zákazu poškozena, zákaz sledování TV či splnění nějakého úkolu ve prospěch celé rodiny. V případě, že dítě není potrestáno za překročení zákazu, tak jej v budoucnosti bude opětovně překračovat (Delaroche, 2000).

Cílem (úkolem) rodinné výchovy je seznámit potomka s příslušným kulturním prostředím. Na působení rodiny navazuje škola. Prostřednictvím výchovy by měl jedinec přijmout pravidla života (společnosti). Dítě se musí naučit přizpůsobit se ostatním. Pro spokojený osobní život je důležité, aby jedinec znal své přání, potřeby a své vlastní schopnosti a rovněž, aby dokázal odhadnout potřeby, motivy a zájmy druhých a to vše dokázal sladit do jednoho celku (Kraus, Poláčková, 2001).

Prvorodiče při výchově svého dítěte často chybují a to z toho důvodu, že s výchovou dětí nemají dosud žádnou zkušenost. Způsob výchovy je ovlivněn také tím, že spousta rodičů vyrůstali jako jedináčci a tím pádem nemají zkušenost ani s výchovou sourozenců nebo tím, že vyrůstali v neúplné rodině (Prekopová, 2010).

V případě, že rodiče výchovu dítěte opomíjí nebo ho vychovávají nevhodným způsobem tzn. svádějí ho nebo umožňují mu vést nemravný či zahálčivý život nebo mu umožňují páchat trestnou činnost, pak se sami rodiče dopouštějí trestného činu. Jedná se o trestný čin, který vzbuzuje a upevňuje u osoby mladší 18 let sklony, návyky povahové vlastnosti a zájmy, které jsou v rozporu s morálkou (normami) společnosti a na základě kterých může dojít k morálnímu úpadku dítěte (Chromý, 2010).

V případě, že rodiče výchovu podceňují, nevedou děti ke zdravému způsobu života, nepomohou jim najít smysl života, tak tyto děti často utíkají k drogám, k počítačovým hrám či k partě, která se věnuje např. trestné činnosti. Už v dětství je nutné dítěti stanovit hranice mezi dobrým a špatným jednáním (chováním). Již v kojeneckém věku by rodiče svým potomkům měli dávat první omezení a zákazy. Tímto způsobem se do dětského mozku „vryje“ fakt, že některé věci jsou tabu a některé naopak dovolené. Pouze důsledným opakování slůvek ano či ne si dítě uvědomuje hranice určitého jednání (chování). Překročení zákazu by dítě mělo poznat z rozhněvané reakce rodičů, z jejich negativních emocí (Prekopová, J., 2010).

Je nutné, aby „vychovatelé“ naučili děti organizovat si svůj den, aby je co nejvíce motivovali k pohybovým aktivitám, dodržovat hygienu, ochraňovat své vlastní zdraví před různými úrazy a nemocemi, zdravě jíst a vyhýbat se alkoholu, tabáku a drogám (Kraus, Poláčková, 2001).

Základem výchovy je nápodoba. Každé dítě napodobuje své rodiče, kteří se musí chovat tak, jak chtějí, aby se chovali jejich potomci. V případě, že ve svém chování najdou rodiče chybu, musí ji rychle napravit a dítěti s ohledem na věk vysvětlit, co na konkrétním jednání (chování) nebylo správné. Prostředkem výchovy by neměly být tělesné tresty ani distance, jejíž podstatou je posláni dítěte od sebe pryč. Tělesné tresty i distanci pocítují děti jako „nelásku“, jako citovou katastrofu. Nejkrásnějším pokladem nejen v dětském srdci je láska. Dítě je na lásce závislé. Ztráta lásky bere dítěti půdu pod nohama, vyvolává v něm pocit ohrožení (Prekopová, 2010).

Již ve třech letech dítěte, mohou rodiče sledovat, jak je dítě napodobuje. Je úplně jedno, co říkají, pro dítě je důležité, co dělají – podle toho se orientuje. Dítě od svého rodiče prostřednictvím výchovy přebírá hodnoty a také postoje. Aby byli dospělí pro dítě hodnověrní je důležité, aby sladili svá slova a činy. Při výchově musí mezi partnery, v zásadních záležitostech, panovat shoda. Vědecký výzkum potvrdil, že existují rozdíly mezi výchovným stylem otců a výchovným stylem matek. Batolata, která jsou vychovávána převážně otcem, si jsou sebejistější. Svě rodiče hledají pohledem a ne pomocí pláče. Odvážně a odhodlaně se sami pouštějí do průzkumu prostředí, jsou dobrodružnější a aktivnější. Rodičům je doporučováno, aby dětem neupírali činnosti, které by vzhledem k věku mohly zvládnout samy - mají podporovat vše, co motivuje děti k větší samostatnosti. V průběhu výchovy se rodiče u dítěte mohou setkat s odporem. Není to nic neobvyklého, a proto v průběhu výchovy musí být dítě na některé věci připravováno. Výchova zahrnuje i záležitosti (povinnosti) o kterých se nediskutuje a nevyjednává (Ballnik, 2010).

Důležitou úlohu při výchově má nejen komunikace, ale také prostředí. Výchovná činnost bez komunikace je nemyslitelná. Probíhá nejen doma, ale také ve škole a v ostatních výchovně-vzdělávacích institucích. Má své dohodnuté komunikační pravidla. Prostor má dvě funkce. První z nich je funkce situační. Každá výchovná situace se vždy odehrává v konkrétním prostředí tj. doma v kuchyni, ve třídě, na hřišti apod. Prostor může působit pozitivně, neutrálně nebo negativně a to podle toho, zda toto prostředí (podmínky v tomto prostředí) jsou optimální pro výchovu, jsou v souladu s cíli výchovy. Druhou funkcí je funkce formovací (výchovná). Prostor velmi silně ovlivňuje jednání člověka a rozvoj jeho osobnosti. Výchovné působení může být přímé či nepřímé. Přímé působení je častější. Vychovatel přímo ovlivňuje osobnost vychovávaného. V případě nepřímého působení vychovatel záměrně ovlivňuje (vytváří) podmínky, kterými působí, prostřednictvím situace, na vychovávaného. Výchova a vzdělávání dítěte probíhají také prostřednictvím masmédií. Masmédia jsou nositelé informací, jsou prostředkem komunikace, slouží k odpočinku a na základě informací, které masmédia zprostředkovávají, si jedinec utváří své názory a postoje tzn. že se jedinec kultivuje. Masmédia přesvědčují děti a mládež o své jedinečnosti a nepostradatelnosti. U dětí se masmédia, zejména internet, stávají náhražkou skutečného (reálného) života. Rodiče (učitel) se musí snažit oslabit jejich negativní působení (Kraus, Poláčková, 2001).

Ve výchově by měly převládat metody nepřímého působení a to z toho důvodu, že čím méně si vychovávaný uvědomuje, že je vychováván, tím více je výchova efektivní. Optimálním stavem ve výchovném procesu je vztah založený na důvěře mezi vychovatelem a vychovávaným jedincem. Výchova jen málo pamatuje na vedení k sebezdokonalování a k seberozvoji. Současná společnost však vyžaduje jedince tvůrčí, aktivní a se schopností pružného a rychlého rozhodování. Je nutné, aby se při výchově kladl důraz na rozvoj rozhodovacích dovedností, kreativity a na rozvoj schopností rychle se orientovat v situacích (Mühlpachr, 2011).

Literatura rozlišuje tři pohledy na podstatu výchovy. Tradiční pohled chápe výchovu jako proces, ve které subjekt (rodič, učitel, vychovatel) působí na objekt (dítě, žáka, chovance). Subjekt formuluje cíle, obsah, metody, formy a prostředky výchovy. Výchova je zde chápána jako záměrná a cílevědomá činnost, která formuje osobnost objektu. Podstatou výchovy, dle reformního pohledu, je rovnoprávný vztah subjektu a objektu výchovy a v současnosti je výchova také chápána jako záměrné a cílevědomé působení na objekt výchovy, ale s tím rozdílem, že se subjekt výchovného procesu „nesnaží“ působit přímo na jedince, ale ovlivňuje podmínky, které přispívají k jeho rozvoji (Procházka, 2012).

Dle autority rodičů se rozlišuje autoritářská výchova, volná (liberální) výchova a výchova demokratická. Podstatou autoritářské výchovy je využívání vlivu, moci a síly dospělého. Od dítěte (objektu výchovy) se vyžaduje poslušnost, dodržování zákazů a plnění příkazů. V této výchově převládá strohá komunikace mezi subjektem a objektem výchovy, tresty a odměny. Ve volné (liberální) výchově rodiče „nezasahují“ do potenciálu dítěte. Při tomto druhu výchovy je dítě vnímáno jako samostatná bytost, u které se předpokládá, že na vše přijde samo. Tento výchovný styl podporuje kreativitu, tvorbu a svobodu. Demokratický výchovný styl se snaží o soulad (harmonii) mezi požadavky, nároky a svobodou ve výchově. Jeho podstatou je pevný systém pravidel, vzory a podpora dítěte. Je zde zachována autorita rodičů. Někdy je tento druh výchovy nazýván výchovou autoritativní (Kraus, Poláčková, 2001).

2.2 Bezdětnost

Fenoménem posledních pár let se, nejen v České republice, stal odklad rodičovství a nízká plodnost a porodnost.

Literatura rozlišuje tzv. nedobrovolnou a dobrovolnou bezdětnost. Nedobrovolnou považuje za neplodnost, která je považována za stav, který si zasluhuje pomoc lékařů, soucit. Nedobrovolná bezdětnost je spojena se ztrátou smyslu života, s pocitem selhání, nenaplnění, s citovou prázdnotou a s osamělostí (Ulčová Gallová, 1999).

Zastánci dobrovolné bezdětnosti tvrdí, že dítě rodičům nic nepřináší. Naopak, dle nich, potomek vezme páru na několik let většinu běžných radostí. Pro rodiče se stává vzácností spánek po celou noc. Ráno si přispat není možné. Děti nejnižšího věku nedokážou dlouho vyspávat, a když už jsou starší, tak je na rodičích, aby je vyprovázeli do školy. Další možnost, kterou rodiče ztrácí je rozhodnout se na poslední chvíli a jít třeba za přáteli do oblíbené restaurace. I kdyby našli někoho, kdo by jim ratolesti pohlídal, tak není možné, aby s přáteli strávili celou noc. Dítě předpokládá, že stejně jako ono budou rodiče po „vydatném spánku“ odpočatí a připravení věnovat jim veškerou svou energii a čas. Nejen výše uvedené, ale také svůj volný čas musí rodiče na pár let obětovat svému dítěti a organizovat ho pouze podle potřeb potomka. Je jen málo pravděpodobné, že dítě vydrží dvě hodiny v muzeu nebo na výstavě, nejnepravděpodobnější je horolezecká dovolená s batoletem na zádech (Maierová, 2007).

Dobrovolná je považována za sobectví a kariérismus. Příznivci dobrovolné bezdětnosti tvrdí, že život s dítětem si nedokážou představit a že život bez dětí jim přinesl možnosti cestovat, čas a energii na koníčky a práci, čas a prostor sám na sebe, partnera, kontrolu nad vlastním životem. Chtěná bezdětnost je odsuzována. I přesto, že v České republice narůstá tolerance k volbě bezdětnosti, zůstává pro mladou českou populaci celoživotní bezdětnost nepřijatelná. Lidé ji stoprocentně tolerují pouze v případě, že jejím důvodem je zdravotní stav, církevní celibát nebo ekonomické důvody. Dobrovolná bezdětnost je zdrojem nepochopení a odsouzení. Je spojena s individualismem, kariérismem, nezodpovědností a sobectvím. Je respektována pouze jako bezdětnost dočasná tzn., že plán rodičovství je odložený na pozdější věk. Lidé, kteří si bezdětnost vybrali dobrovolně, jsou považováni za „černé pasažéry“, kteří nechtějí nic investovat do výchovy další generace (generací), ale kteří budou chtít tyto generace využít ve stáří v podobě péče a ekonomické síly. Rodičovství je, ještě stále, chápáno jako smysl života (Matějček, 2008).

Děti jsou brány za životní radost. Nejnižší počet bezdětných žen představují ženy se základním vzděláním, pracující manuálně. Lékařky, výzkumnice, vědkyně, ale také profesorky patří do skupiny žen s vysokou bezdětností. Vyšší počet bezdětných párů se vyskytuje v kategorii párů, ve kterých je mezi mužem a ženou velký věkový rozdíl. V České republice dochází ke zvyšování počtu rodin pouze s jedním dítětem. Výzkumy „říkají“, že mezi hlavní faktory bezdětnosti (nízkého počtu dětí) patří nedostupnost bytů, vysoké náklady po narození dítěte, finance celkově, tj. životní náklady a nezaměstnanost (Hašková, 2009).

Dále je rozlišována neplodnost primární a sekundární. O primární neplodnosti se hovoří tehdy, jestli-že žena nebyla nikdy těhotná. Jestli-že v minulosti žena těhotná již byla, a z nějakého důvodu nemůže opět otěhotnět, tak mluvíme o neplodnosti sekundární (Konečná, 2003).

První místo v porodnosti, v roce 2006, měla Francie. V roce 2006 se ve Francii a také v Iráku narodilo nejvíce dětí. Jedna žena, v těchto zemích, „porodila“ něco málo přes dvě děti. Tomuto prvenství však předcházela „nechuť“ Francouzů stát se rodičem a rodičovství se vzpírali. Porodnost v této zemi byla tak nízká, že se někteří lidé obávali o budoucnost svého národu (Maierová, 2007).

Pokles porodnosti, větší počet bezdětných párů a vyšší věk prvorodiček je dle některých odborníků projevem sociodemografických změn. Toto období je označováno za přechod z moderní doby (společnosti) do postmoderní. V tomto období došlo nejen ke změnám hodnot, ale také došlo k rozvoji dopravní a komunikační technologie, k rozvoji masmedií a k rozvoji léků a antikoncepce. Lidé mají širší informace o antikoncepci a mají k ní lepší přístup (Hašková, 2009).

Porodnost a rodičovství dříve úzce souvisely se sňatečností. V minulosti bylo zvykem, že těhotenství (porodu) předcházela sňatek. V současnosti toto pravidlo pomalu ustupuje, ale i přesto všechno pár, který plánuje rodičovství, plánuje i sňatek. Lidé s nižším stupněm vzdělání za důvod poklesu sňatků označují socioekonomické podmínky. Lidé s vyšším stupněm vzdělání za důvod poklesu svateb považují změnu hodnot. I přesto, že ve společnosti došlo k velkým změnám, faktem zůstává, že většina dětí se rodí vdaným ženám tzn., že ještě stále má svůj význam pojem rodinný stav. Důležitost neztratily ani pojmy mezi které patří intimní vztah, sexuální přitažlivost a komunikace mezi partnery. To vše ovlivňuje to, zda pár bude či nebude mít děti (Hašková, 2009).

Do roku 2003 bylo, dle statistik, na celém světě, 5% bezdětných manželství. Těchto 5% tvoří páry nedobrovolně i dobrovolně bezdětné (Konečná, 2003).

V 80. letech 20. století se v Anglii, Austrálii, Kanadě a USA začaly vytvářet „nerodičovské“ spolky. Tyto posléze nátlakové skupiny zastávaly heslo, že nerodičovství je volba, ne handicap. Dle nich je dítě přítěž. Na Floridě dokonce existují childfree zóny, tzn. že do tohoto vyhraněného prostoru má zákaz vstupu dítě mladší třinácti let. V těchto zónách bydlí nejen senioři, ale také mladí lidé, kteří nechtějí řešit nepříjemnosti, které způsobují děti a nechtějí poslouchat jejich křik. Poptávka po těchto zónách je vysoká (Maierová, 2007).

V Kanadě v roce 1985 vzniklo hnutí NO KIDDING. Toto hnutí tvoří několik klubů, ve kterých se sdružují jedinci, kteří se z různých důvodů rozhodli pro bezdětnost. Podmínkou vstupu do tohoto klubu je dospělost a žádné dítě. Jejich cílem je obrana proti „nátlaku“, které na ně činí lidé s dětmi (Procházka, 2012).

Dle statistik žije nejvíce bezdětných žen v Praze, Brně, Ostravě, Plzni a v Olomouci. Důvodem je skutečnost, že se ve velkých městech koncentrují ženy, které touží po vyšším stupni vzdělání. S velikostí města také souvisí preference menšího počtu dětí. Lidé z malých měst a obcí mají většinou více potomků než lidé z velkých měst (Hašková, 2009).

Na základě informací, které mi poskytly mé přítelkyně, mohu napsat, že jedním z důvodů proč ženy nechtějí mít děti je strach z porodu. Ženy se dělí na dvě skupiny. První z nich říká, že porod je nádherným zážitkem a že ihned po spatření „mrňouska“ žena na bolest zapomene. Druhá skupina říká, že realita je úplně jiná. Porod pro ně sice představoval zážitek, ale ne radostný, ale bolestivý, nepříjemný a takový, na který nezapomenou do konce svého života. Z tohoto důvodu tyto ženy také zůstaly u jednoho potomka.

Navází-li na výše uvedené, tak ženy od porodu také odrazuje situace, která nastává po něm. Vyčerpání, několik kilo nadváhy, bolest celého těla, žádný čas k odpočinku, neustálé napětí zda miminko dýchá a je v pořádku a také stále opakující se kojení. Spoustu žen kojení nazývá otroctvím a opět bolestivým zážitkem, které na rozdíl od porodu je sice méně bolestivé, ale naopak trvá několik měsíců. Ženy si stěžují na popraskanou kůži, na ukapávající mléko z bradavek a na neustálou povinnost být kojenci na blízku (Maierová, 2007).

Bezdětnost také ovlivňuje náboženské vyznání. V České republice žije velké množství nevěřících. V posledním desetiletí je větší počet bezdětných žen nejen ve skupině nevěřících, ale také ve skupině věřících žen. Výzkumy dokazují, že nevěřící lidé mají dítě častěji, než lidé věřící. Proč? Důvodem je skutečnost, že lidé vyznávající určité náboženství mají větší problém najít si partnera/ku. Při výběru svého protějšku mají „vysoké nároky“. Požadují, aby jejich partner byl stejného náboženského vyznání a to z toho důvodu, že chtějí mít stejný pohled na výchovu dětí nebo z důvodu odložení sexuálního života až po sňatku (Hašková, 2009).

Bezdětnost je ovlivňována také bytovými podmínkami. Rodičovství je spojováno s úsilím o vlastní domácnost. Do roku 1989 byl sňatek a rodičovství cestou z domácnosti rodičů. V současnosti sňatku a rodičovství předchází právě samotné bydlení. Bytové podmínky patří dle některých lidí mezi nejčastější důvody bezdětnosti (Hašková, 2009).

Bezdětnost má svou souvislost s věkem muže a ženy. Jak již bylo dříve uvedeno manželství, ve kterém je velký věkový rozdíl mezi partnery, zůstává častěji bezdětné, než manželství uzavřené mezi mužem a ženou, mezi kterými je přiměřený věkový rozdíl. S věkem možnost mít dítě klesá nejen u ženy, ale také u muže. Lidé v „pokročilém věku“ jsou méně ochotní investovat do rodičovství, a to také z toho důvodu, že ve většině případů má starší z partnerů již nějakého potomka. Lidé po čtyřicítce se přestávají snažit o početí dítěte, ve své budoucnosti přestávají očekávat rodičovství. Výjimku tvoří muži, jejichž ženy jsou mnohem mladší. V případě, že mají dlouhodobý vztah s mladou ženou, tak v reprodukčních plánech má přednost věk partnerky před věkem muže (Hašková, 2009).

Je prokázáno, že pokud se partneři ve svých plánech v oblasti rodičovství shodnou, tzn. shodnou se na tom kdy a kolik chtějí mít děti, tak jsou jejich plány častěji naplněny, než plány párů, které se neshodnou. Výzkumu také dokazují, že v oblasti reprodukce jsou lidé ochotnější dělat častěji kompromisy, než v jiných oblastech (Hašková, 2009).

Dalšími faktory, které souvisí s bezdětností, jsou vzdělání a zaměstnání. Průměrný věk prvorodičky je 33 let. V současnosti je kladen důraz na vyšší vzdělání. Roste počet mladých lidí, kteří ihned po maturitě začínají studovat vysokou školu. Na základě tohoto faktu tito lidé začínají svou profesní dráhu později a z důvodu budování své kariéry odkládají rodičovství na pozdější dobu.

Dle většiny žen, to ženy mají oproti mužům horší. Z důvodu těhotenství a následně mateřské dovolené ztrácí v zaměstnání své těžce vybojované postavení. Po ukončení studia je každý zaměstnavatel odmítne s tím, že nemají žádnou praxi a že v budoucnu budou chtít mít děti. V případě, že žena děti už má, tak ji zaměstnavatelé často odmítají s odůvodněním, že má děti, které budou často nemocné a z důvodů paragrafů je pro firmu neperspektivní. Žena staršího věku je pro zaměstnavatele neatraktivní.

Lidé z vesnic, s nižším socioekonomickým postavením, žijící v manželském svazku a „zralého“ věku považují rodičovství za nutnost a povinnost pro každého. Pro svobodné, nejen mladé lidi, představuje rodičovství individuální volbu, která je srovnatelná s volbou bezdětného života. Rozvedení a ovdovělí lidé považují rodičovství za zodpovědnost. Dle těchto lidí není rodičovství srovnatelné s volbou bezdětnosti a není pro každého (Hašková, 2009).

To, o co lidé usilují, jsou ve většině případů děti. Lidé se snaží o to, aby se jim děti narodily ve „správnou“ dobu, ve „správných“ podmínkách a se „správným“ partnerem. Lidé, kteří nemuseli řešit biologickou neplodnost, neakceptují a zpravidla odmítají celoživotní bezdětnost (Hašková, 2009).

Úsilí o mateřství výrazně ovlivňuje život ženy. V okamžiku, kdy se partneři domluví, že chtějí mít potomka, mění žena svůj dosavadní život. Přestává kouřit, vyhýbá se alkoholu, pravidelně navštěvuje lékaře a přestává provozovat sporty, které by mohly ohrozit těhotenství. V další fázi začíná připravovat domácnost na „příchod“ nového člena rodiny. Pár dnů před porodem začíná nakupovat potřebné věci pro péči o novorozence. Součástí její přípravy je také četba odborné literatury a sledování televizních programů, týkající se porodu a péče o miminko. A právě také tyto masmédiá nabádají budoucí maminky k tomu, aby zvolnily životní tempo, zdravě jedly, pily bylinné čaje a kupovaly si nejnovější těhotenskou modu a novinky určené nejen rodičům, ale také dětem.

Dlouhodobá snaha o dítě způsobuje krizi partnerského vztahu. Milostný akt se stává úkolem, který je přesně naplánován (Konečná, 2003).

Lidé si často kladou otázku, zda neplodnost je nemoc. Pod slovem nemoc si lidé představují kašel, bolest kloubů, hlavy, kulhání apod. Faktem však zůstává, že neplodný pár vypadá lépe, než člověk nemocný. V roce 1977 Světová zdravotnická organizace označila neplodnost za nemoc, která musí být léčena. Neplodnost je, dle WHO, nemoc páru (Konečná, 2003).

V minulosti byla neplodnost spíše vyhledávána u ženy. Dle našich předků byla neplodná žena pod vlivem kletby nebo kouzla. Dle této představy se ženou také zacházeli. Žena, která neporodila svému muži potomka, byla zavržena a cílem posměchu. V panovnických rodech byla neplodnost ženy důvodem k rozvodu. Následky neplodnosti byly a jsou tragické, a proto se neustále hledají všemožné způsoby, jak neplodnost změnit (Konečná, 2003).

„Novou“ možností řešení biologické neplodnosti je asistovaná reprodukce. Asistovaná reprodukce je velmi složitým procesem. Mimo finančních nákladů vyžaduje také čas, fyzické a psychické vypětí a vyčerpání. Odborníci tvrdí, že rozvoj asistované reprodukce odsunul osvojení a pěstounskou péči na druhou kolej. Dříve byla adopce jediným řešením neplodnosti (bezdětnosti). V druhé polovině 80. let došlo k rozvoji reprodukční technologie a v současnosti je osvojení a pěstounská péče až poslední možností, o které se pár rozhoduje. Odpůrci asistované reprodukce říkají, že se jedná o zásah do „Boží vůle“ a zákonů přírody a přirozenosti. V souvislosti s biologickými hodinami ženy se hovoří také o hodinách asistované reprodukce. Žena může podstoupit tento zákrok pouze do dovršení 48 let. Do 39 let, asistovanou reprodukci, hradí zdravotní pojišťovna. Dárkyní vajíčka může být žena do 35 let. Úspěšnosti otěhotnění i asistované reprodukce je závislá na stoupajícím věku ženy (Hašková, 2009).

Ten kdo pohrdá možností mít vlastní dítě, pohrdá jedinečnou příležitostí dát a stvořit život. Bezdětní lidé ztrácí možnost formovat život vlastního potomka, který by dále nesl psychické i biologické znamení jeho osobnosti. Na rozdíl od rodičů se dobrovolně bezdětní lidé nemusejí vzdávat určitých věcí, ale zároveň nemají příležitost začít to, co přináší pocit rodičovství (Procházka, 2012).

2.3 Rozvod manželství

Dle zákona o rodině je založení rodiny a řádná výchova dětí hlavním účelem manželství.

Starý zákon sankcioval zrušení (rozvod) manželství, ze strany ženy jejím ukamenováním, prodejem nebo darováním jinému muži či jejím zapuzením. Dle náboženství je manželství svátostí, která je garantována Boží vůlí – „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“ Toto právo rozvod manželství nepřipouštělo. Za neplatné mohlo být manželství prohlášeno pouze v případě, že bylo uzavřeno již ženatým mužem či vdanou ženou nebo v případě, že byl manželský svazek uzavřen mezi příbuznými (v přímé linii prvního stupně). Dalším důvodem byla také impotence muže. „Rozvod“ katolíků představoval tzv. „rozvod od stolu a lože.“ Důvodem tohoto rozvodu byla skutečnost, že manželé spolu přestali žít. Tento rozvod pouze zprošťoval od manželských povinností (manželského pohlavního styku) a opravňoval „rozvedené“ partnery bydlet odděleně. Ač jde o paradox, tak manželství nadále trvalo, pouze povolovalo manželům sexuální abstinenci. I po tomto „rozvodu“ se mohli „exmanželé“ zažalovat za nevěru a nesměli uzavřít nové manželství. Platnost tohoto zákona zapříčinila, že po první světové válce a vzniku Československa čekalo na rozvod 100 000 manželských párů (Možný, 1999).

Za minulého režimu se oženila, vdala a rodiči stala většina mladých lidí do 25 let. V současnosti jsou ženy i muži do třiceti let většinou bez partnera/partnerky. Když už nějaký protějšek mají, tak s ním žijí v nemanželském svazku a jsou bezdětní (Hašková, 2009).

Dle zákona o rodině může manželství soud, na návrh některého z manželů rozvést tehdy, jestliže je manželství hluboce a trvale rozvráceno a nelze-li očekávat obnovení manželského soužití a přitom soud bere v úvahu příčiny rozvratu tohoto manželství. Manželství nemůže být rozvedeno v případě, že by rozvod byl v rozporu se zájmem nezletilých dětí.

Není pochyb o tom, že některé rozvody jsou nutností a to z toho důvodu, že jsou pro blaho dítěte. Mezi případy, kde je rozvod odůvodněný patří rodinné situace, ve kterých dítě psychicky nebo emocionálně strádá, je týráno nebo sexuálně zneužíváno (Prekopová, Schweizerová, 2003).

Partneři, kteří se rozhodnout ukončit své manželství rozvodem, si musí uvědomit, že žádným způsobem do svého sporu nesmí zapojit děti. Nesmí připustit, aby se jejich potomci stali „nástroji“ tohoto „boje“. Je nutné mít na paměti, že rozvod rodičů není pro žádné dítě bezbolestný. Rozvod rodičů ovlivňuje chování i prožívání dítěte. V situaci, kdy se schyluje k rozvodu, je důležité přesvědčit děti o tom, že v žádném případě za ukončení vztahu rodičů nemohou. Děti musí mít jistotu, že k rozvodu nedošlo proto, že zlobily nebo dělaly rodičům starosti, ale proto, že si rodiče přestali rozumět. Zodpovědnost za manželství nesou jen a jen rodiče. Rozvod? Na jednu stranu může všem členům rodiny přinést úlevu, ale v opačném případě, který je častější, velký stres.

Rozvod je těžkou životní zkouškou, ale člověka nezabije. Každý jedinec musí mít na paměti, že co ho nezabije, to ho posílí a že rozvodem se pro člověka „otevírají dveře“ nových možností. Rozvod děti poznamenává, ale to ještě neznámá, že se z nich musí stát narkomani či zločinci nebo že v budoucnu bude také jejich manželství ukončeno rozvodem. Pro člověka může být rozvod východiskem, ale v každém případě je důležité, aby si člověk předem uvědomil co pozitivního a co negativního mu rozvod přinese a nejen mu, ale také dětem. Žít v pekle (v katastrofálním manželství) se skutečně nedá. V případě „pekelného“ manželství je rozvod pochopitelný a správný, ale v každém případě se záminkou rozvodu nesmí stát pouhé nepochopení partnera, nedorozumění, nepohodlí, odlišné zájmy nebo nuda (Novák, 2012).

Jediným východiskem, v určitých situacích, může být právě rozvod (rozchod). Žít v neustálých konfliktech je pro člověka vyčerpávající. Ze vztahu, ve kterém existuje místo lásky nenávist je lepší odejít (Berger, Gravillon, 2011).

V případě, že mezi rodiči existuje dlouhodobá partnerská krize, tak jejím krajním řešením je rozpad rodiny. Každý pár vstupuje do manželství s určitým očekáváním. Přestane-li tato očekávání manželství (rodina) plnit, dochází u partnerů k pocitu nespokojenosti a zklamání. K rozvodu manželství dochází ve většině případu po roce až roce a půl od začátku partnerské krize. Partneři nejsou schopni společně pokračovat v plánech, nejsou schopni plánovat další budoucnost rodiny, nespolupracují spolu a společně nevykonávají určité činnosti (Várost, Slaměník, 1998).

K největšímu počtu rozvodů dochází po čtyřech letech manželského soužití. Ve většině případů je u žen po rozvodu snížena životní úroveň. Tento fakt je dán tím, že po čtyřech letech od sňatku má manželský pár již děti, kvůli kterým se žena „vzdává“ svého zaměstnání, a tím pádem je finančně závislá na svém partnerovi. Po rozvodu musí otec dětí platit výživné, ale i přesto je finanční příjem ženy ve většině případů nedostačující. V případě mužů se většinou nejedná o snížení životní úrovně, ale o oslabení vztahu mezi ním a dítětem. Tento fakt je dán tím, že i přesto, že v současnosti se stále více svěřují děti do společné péče obou rodičů, tak ještě pořád převládá svěřením dítěte do péče matky. Spousta rozvodů končí konfliktem mezi rodiči a rozvodem otec ztrácí fyzickou přítomnost potomka. Jestliže není udržován pravidelný kontakt dítěte s otcem (v opačném případě matkou), tak dochází k jeho postupnému vymazávání z dětského života, až se „vymaže úplně“ a role otce (matky) v životě dítěte zanikne (Singly, 1999).

Je to zvláštní, ale i přesto, že říkáme, že děti jsou „hloupoučké“, tak opak je pravdou. I dítě dokáže rozpoznat, zda se jedná mezi rodiči o vážný konflikt, který směřuje k rozvodu nebo jedná-li se o běžnou partnerskou (rodičovskou) hádku. Důvodů vedoucích k hádce mezi partnery je mnoho. Mezi méně závažné patří např. nepořádnost, únava, lenost. Mezi závažné důvody patří především nevěra, alkoholismus, nedostatek financí nebo domácí násilí.

V případě, že dítě vycítí, že se jedná o běžnou hádku, může začít hrát malou oidipovskou hru – dívka, proti matce, stojí na straně otce a naopak chlapec, proti otci, stojí na matčině straně. Z těchto malých hádek se dítě raduje. Ví, že situace není dramatická a že tato hádka může mít pro něj dokonce nějaký přínos (užitek). Naproti tomu je dítě schopné rozpoznat vážnou hádku, která může vést k rozvodu, a v tomto případě se do hádky nezaplétá. V této situaci je jedinou touhu dítěte uniknout co nejdál a nemuset se stavět na něčí stranu (Berger, Gravillon, 2011).

Budoucnost dětí rozvedených rodičů je nejasná. Těžko říct, zda se děti s rozvodem rodičů dokážou smířit natolik, aby to neovlivnilo jejich budoucí partnerský vztah. Neexistuje žádný 100% návod, jak dítě na rozvod rodičů připravit. Mezi pozitiva rozvodu pro děti patří např. úleva od hádek a neustálého napětí, konec přihlížení domácímu násilí. Nevýhodou rozvodu je „ztráta“ jednoho z rodičů. Trendem dnešní doby se stává střídavá péče. Pozitivem střídavé péče je neustálý kontakt dítěte s oběma rodiči, negativem jsou dva domovy. Děti z konfliktních a rozvedených rodin mají horší školní prospěch, chlapci jsou agresivnější, děti upadají do depresí, mohou mít sklon ke kriminalitě.

Manželství končí rozvodem nejčastěji z důvodu rozdílných povah partnerů, nevěry, alkoholismu, nezájmu o rodinu, neuváženého sňatku, zlého nakládání, trestné činnosti jednoho z partnerů a sexuální neshody (Výrost, Slaměník, 1998).

Mezi hlavní důvody rozvodu patří také narození dítěte. Proč zrovna narození dítěte? Podstata spočívá v tom, že mladí lidé nejsou připraveni na roli rodičů. Trendem posledních několika let se stává odklad rodičovství na pozdější dobu. Muž se otcem stává průměrně ve 35 letech. Faktem zůstává také to, že partneři mívají jinou představu o výchově a také to, že se bojí, že s dítětem ztratí svobodu. Přesto, že člověk ví, jakého partnera si bere, tak neví, jakým otcem nebo matkou se jeho partner stane. Člověk to dokonce neví ani sám o sobě. Odhalí mu to právě příchod prvního dítěte. V případě, že oba partneři se shodnou na tom, že na roli rodičů nejsou připraveni a těhotenství již nelze „zastavit“, tak nejlepší variantou všech možných řešení, je dát dítě ihned po narození k adopci.

S rozvodem rodičů se dítě nedokáže vyrovnat během několika dní, týdnů nebo měsíců. Pro smíření se s rozvodem rodičů - pro nalezení rovnováhy - potřebuje dítě minimálně rok. Po rozvodu děti zažívají pocit velkého strachu, zneklidňuje je všechno a všichni, protože ztrácí dosavadní jistoty. Jistoty, ve kterých se vyvíjely. Rozvod způsobuje zánik rodiny, ke které patřily a která dítěti poskytovala pocit bezpečí. Po rozvodu začíná dítěti zcela nový život, který se dělí na dvě části - dítě patří do dvou zcela odlišných skupin. První skupina představuje pro dítě pouze ženské hodnoty, druhá skupina představuje pouze mužské hodnoty (Berger, Gravillon, 2011).

I přesto, že rozvod není v dnešní době něco ojedinělého, tak se mnoho dětí za rozvod svých rodičů, před vrstevníky stydí. Druhou možnou reakcí na rozvod rodičů může být vztek. Ani obava z opuštění není u dětí nic výjimečného. Dítě se mylně domnívá, že když se rodiče navzájem opustí, tak dříve nebo později mohou opustit i jeho. Mimo agrese, deprese a poruch učení se u dětí po rozvodu, ze stresu, mohou také projevit častěji různé infekce, bolesti břicha, poruchy spánku, noční pomočování, nechutenství nebo naopak přejídání, sebepoškozování, ztráta zájmu o koníčky a kamarády, nervozita nebo zvýšená plačtivost (Procházka, 2012).

Pro dobro dítěte je důležité, aby si rodič co nejdříve s dítětem o celé situaci promluvil. Jestliže se rodič sám s celou situací ještě nevyrovnal a rozhovor není schopen provést, je důležité, aby to učinil později. V případě, že dítě vidí svého rodiče se slzami v očích a dříve nebo později nedostane žádné vysvětlení, tak ho to podněcuje k tomu, aby si vytvořil vlastní, většinou mylnou a katastrofičtější teorii, než je skutečnost. Díky rozhovoru se mu většinou uleví a získá naději, že přijdou lepší časy (Berger, Gravillon, 2011).

Některé děti prožívají rozvod rodičů, jako velmi nepříjemnou situaci, ve které mají pocit, že je někdo „rozřezává“ napůl. Rozvod je pro většinu dětí bolestnou zkouškou, při které je dítěti nutné podat pomocnou ruku, aby ji zvládlo. Jiné děti si rozvod svých rodičů přejí a dokonce to říkají i nahlas. Ve většině případu se však jedná o děti staršího věku, které rozvod svým způsobem chápou. Uvědomují si, že pouze rozvodem skončí každodenní hádky (konflikty) mezi rodiči nebo, že se pomocí rozvodu „zbaví“ rodiče tyrana. V případě, že je dítě rodiči ujistěno, že rozvodem dítě neztratí žádného z nich a jsou vzhledem k jeho věku dítěti vysvětleny důvody, které vedou rodiče k rozvodu, tak ho dítě dokonce schvaluje (Delaroche, 2000).

I jeden rodič (dospělý), ať rozvedený, svobodný nebo ovdovělý, je schopen dítě vychovat správně, ale je nutné, aby se řídil přirozenými potřebami dítěte. Bohužel skutečností však zůstává, že rozvodem rodičů trpí nejvíce dětská duše. Dítě není schopno pochopit rozvod rodičů. Rozvrácené manželství pro dítě představuje napětí a v případě odchodu jednoho z rodičů dítě získává pocit, že tento rodič ho nemiluje a že pro tohoto rodiče nemá žádnou cenu. V případě, že dítě odchází s jedním z rodičů, tak se cítí být vinno, že opouští druhého rodiče případně i sourozence. V každém případě dítě trpí ztrátou jednoho či druhého milovaného rodiče (Prekopová, Schweizerová, 2003).

Psychoanalytik Ferenczi používal výraz „Teror utrpení“. Dle něj je obětí skutečného „Teroru utrpení“ dítě, které je v situaci, ve které jeden z rozvedených rodičů, neustále označuje bývalého partnera za viníka rozvodu, za příčinu své deprese a neustále ho očerňuje. Situace je vážná z toho důvodu, že tento rodič své dítě využívá jako důvěrníka a oporu a přenáší na něj své depresivní nálady. „Teror utrpení“ má citové důsledky a to z toho důvodu, že ovlivňuje budoucí dospělé lidi. V budoucnu tyto děti tj. děti, které byly obětí „Teroru utrpení“ navazují složité vztahy s osobami opačného pohlaví (Berger, Gravillon, 2011).

Rozvodový spor, ve kterém se dítě stává rukojmím i obětí zároveň, ovlivňuje jeho stabilitu na celý život a také jeho další psychický vývoj. „Boj“ rodičů a zneuctění jedné či obou rodičovských rolí dítě socializačně i výchovně poškozují (Procházka, 2012).

Rozvod, jehož příčinou byl nový partner jednoho z rodičů, má také své následky. Skutečnost, že jeden z rodičů má nového partnera, může znamenat pro dítě velký šok. Příchod třetí osoby do vztahu rodič - dítě se většinou neobejde bez neshod. Je důležité, aby si rodič byl svým novým partnerem 100% jistý, aby si byl jistý tím, že s ním chce opravdu žít a teprve potom ho představil dítěti. Časté střídání partnerů dítě stresuje.

Před představením nového člena rodiny - nové partnerky nebo nového partnera, je nutné a zásadní, aby si rodič s dítětem vícekrát promluvil a připravil ho na setkání s novým partnerem. Je důležité seznámit dítě s novou situací a ujistit ho, že i přesto, že do vztahu vstoupil někdo nový, tak se pro dítě zásadní věci nemění (Berger, Gravillon, 2011).

Vztah dítě a nevlastní rodič může být hodně složitý. Vztah může být narušen jak ze strany dítěte, tak ze strany náhradního rodiče. Velkou výhodou je situace, ve které dítě bez problémů přijímá a respektuje náhradního rodiče a naopak. V každém případě je nutné, aby se noví partneři domluvili na určitých zásadách. Na prvním místě stojí domluva ohledně výchovy dítěte (dětí). Dohodnutá pravidla musí respektovat oba. Náhradní rodič by se měl více snažit být pro dítě kamarádem než autoritou. Jestli-že ho dítě ignoruje, nastává v rodině velký problém. Dítě musí nového partnera svého rodiče uznávat. Druhý závažný problém nastává v situaci, ve které „nový“ rodič vnímá dítě jako překážku ve vztahu nebo jako „výsledek“ dřívější lásky jeho nynější milované osoby. Nepříznivá situace může také nastat, když partneři pocházejí z různých kultur, když si nový partner přivede do nové rodiny své vlastní biologické dítě (dětí) nebo když se partnerům dítě narodí. Rodiče se většinu času věnují narozeným nebo mladším dětem a starší sourozenci začnou na miminka nebo mladší sourozence žárlit.

Důležitou roli, po rozvodu, mají pro děti také prarodiče. Jsou-li prarodiče neutrální a neodsuzují-li před dítětem ani jednoho z jeho rodičů, tak si děti u nich odpočinou, načerpají novou sílu, pohodu, klid a také se mohou na věc začít dívat úplně jinýma očima. Prarodiče jim mohou pomoci rychleji a správně pochopit celou situaci.

Prarodiče mohou pomoci dítěti vyrovnat se s porozvodovou situací. Vztahy prarodičů a dětí jsou ve většině případů bezproblémové a naplněné láskou. Občas se stává, že babička s dědou něco zakáží nebo hubují, ale většinou je vztah prarodiče – dítě naplněn emocemi jako je něha, pochopení, láska a soucit. Z důvodu nezaměstnanosti mají prarodiče na své vnoučata více času než rodiče. Svému vnoučeti dávají přemíru lásky a to dítěti pomáhá k „zotavení“. V knize „Umění být dědečkem“ píše Viktor Hugo: „Tady dole už nemám nic jiného na práci než milovat. Stal jsem se prarodičem, což byla úžasná náhoda, která mi spadla na hlavu a která mi způsobila jemné zachvění“ (Berger, Gravillon, 2011).

WHO řadí rozvod mezi nejvýraznější stresové události života lidí. Šest týdnů po rozvodu zažívá opuštěný partner největší krizi. V této době nejvíce truchlí a teprve po uplynutí této doby se začne s novou situací vyrovnávat. Vedle rozvodu řadí WHO do nejvýraznějších stresových událostí života také úmrtí člena rodiny, „vylétnutí“ dětí z rodinného hnízda, nevěru, náhlou invaliditu či ztrátu dlouholetého zaměstnání (Vodáčková, 2002).

K rozvodu často dochází, v případě, že jeden z manželů je cizinec a to z toho důvodu, že osobu cizí národnosti nepřijme rodina partnera opačného pohlaví. Rodina mívá odlišné představy o štěstí svých členů a o kultuře jiné národnosti. Pod vlivem rodin dochází často mezi partnery ke konfliktům a v případě, že se k tomuto rodinnému vlivu přidá také jiný faktor zejména nezaměstnanost nebo rozdílné názory na výchovu, tak končí manželství rozvodem (Matějková, 2009).

Česká republika patří k zemím s největší rozvodovostí. Statistiky dokazují, že se rozvádí každé druhé manželství.

3. VYBRANÉ DRUHY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE/VÝCHOVY

Pojem náhradní rodina neznamena méně hodnotnou náhražku, ale právě naopak, náhradní rodičovství je plnohodnotné a mnohdy přináší dítěti „věci“ vzácné a výjimečné. Mezi podstatné podmínky pro přijetí cizího dítěte patří kromě dobré vůle a otevřeného srdce také rozum, odhodlání, vytrvalost, shovívavost a porozumění. Lidé žádající o svěřeni dítěte do NRP musí rozumět nejen sami sobě, ale také dětem. Je důležité, aby v případě, že náhradní rodiče mají již své vlastní dítě, aby mezi dětmi nedělali rozdíly a jejich chování „měřili stejným metrem“. Při výchově, ač dítěte vlastního či nevlastního, je důležité vychovávat láskyplně, ale s přiměřenou náročností a důsledností (Matějček, Koluchová, 2002).

Lidé, kteří nechtějí čekat na dítě několik let, raději volí svěřeni dítěte do pěstounské péče. Spousta lidí tvrdí, že adopce či pěstounská péče představují obětování se. Lidé, kteří si dítě vezmou do NRP toto tvrzení vyvrací a říkají, že je to posláním. Náhradní rodiče mají pro dítě velký význam, poskytují dítěti velkou léčebnou sílu (Zezulová, 2012).

V roce 2008 zhruba 1% dětí, z vyspělých zemí včetně ČR, žilo (vyrůstalo) mimo vlastní rodinu. V minulosti byl cílem NRP najít pro dítě nejvhodnější náhradní rodinu. Tento dřívější úmysl se nerealizuje a trendem posledních pár let je najít pro náhradní rodiče nejvhodnější dítě. Mezi požadavky zájemců z ČR patří co nejmladší dítě, dítě zdravé, alespoň průměrně inteligentní, světlé pleti a co nejvíce podobné náhradním rodičům (Gabriel, Novák, 2008).

V roce 2010 byla ČR stále na prvním místě v Evropě v počtu dětí, od narození do 3 let, v ústavech (6 dětí z 1000). Pod pojmem „dobré“ rodičovství si odborníci představují rodičovství milující, stálé, pečující, ochraňující, podpůrné a bezpečné. Dobré rodičovství je základem pro zdravý vývoj dítěte. Pro optimální (zdravý) vývoj dítěte je také důležité ze strany rodičů tzv. rodičovství psychologické, které představuje vnitřní přijetí dítěte. Ten, kdo se k dítěti jako rodič chová, toho dítě jako rodiče vnímá (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Jen čas ukáže, zda vztah mezi náhradními rodiči (rodičem) a dítětem funguje. Někteří náhradní rodiče a děti se k sobě hodí více a jiní si zase vůbec nesedí. Tak jako ve vztahu muže a ženy je důležité, aby mezi náhradními rodiči a dítětem „přeskočila jiskra“. Naše rozhodnutí ve většině případů velmi významně ovlivní náš budoucí život. Často nelze předvídat, jaké naše rozhodnutí bude mít následky. Těžko lze říct předem, zda jsme se rozhodli správně či nesprávně. V každém případě, lidem, kteří se rozhodnou vzít si dítě do NRP náleží velké díky a tito lidé si zaslouží podporu nejen rodiny a okolí, ale také státních institucí (Škoviera, 2007).

Žadatelé o svěření dítěte do NRP procházejí povinnou přípravou. Faktem však zůstává, že tato příprava je všeobecná a že vzhledem k tomu, že náhradní rodiče předem neví, jaké dítě dostanou, tak je nelze připravit konkrétně. Každý jedinec se chová jinak, jinak jedná, má jiný zdravotní stav, jinou minulost, jiný věk a jiné potřeby (Zezulová, 2012).

Celý proces osvojení či pěstounské péče začíná podáním žádostí uchazečů stát se náhradními rodiči. Poté následuje povinné vyšetření a organizovaná příprava nastávajících rodičů. Celý proces „končí“ schválením žadatelů a jejich zařazením do evidence (registru).

Na životní změnu se nepřipravují pouze žadatelé a jejich rodinní příbuzní, ale je na ni třeba také připravit konkrétní dítě. V případě, že v rodině již žije nějaké jiné dítě, tak je nutné toto dítě přesvědčit o tom, že s příchodem nového dítěte, se rodičovská láska k nim nezmění a že tu „dospěláci“ pro něj stále budou a že se i nadále může na ně s čímkoliv obrátit. Důležité je zabránit, mezi vlastními a nevlastními dětmi, šikaně. Vlastní děti si mohou myslet, že jsou něco více a mohou začít přijaté dítě šikanovat. Každý pár si musí před přijetím dítěte stanovit určitá pravidla, která jsou závazná pro všechny členy rodiny. Na příchod dítěte je nutné připravit také prarodiče, protože je důležité, aby pochopili, že mezi vlastními a přijatými vnoučaty nemohou dělat rozdíly. Je důležité, aby všechny vnoučata měla stejně ráda (Zezulová, 2012).

3.1 Osvojení (adopce)

Každý pár, který se rozhodne osvojit si dítě, se z minuty na minutu může dostat do úplně jiné životní situace. Život s přijatým dítětem se může stát adrenalinovým sportem. Děti jsou nevyzpytatelné, dokážou člověka učinit šťastným, ale také naopak ranit ho. V některých situacích rodiče padají únavou a zoufalstvím. Nejen pro náhradní rodiče je životní výhrou, když dítě díky jejich odhodlání a výchově nekrade, nepodvádí, neublíží se sobě ani jiným, neutíká z domova, nepomocuje se nebo neschovává jídlo pod polštářem. Každý člověk si musí uvědomit, že i přesto, že se dítě dostane do lepší náhradní rodiny, která mu zajišťuje domov, stravu, oděv i lásku, tak v některých situacích může dítě jednat pod vlivem traumatických zážitků z dětství v jeho původní rodině. Z tohoto důvodu musí být adoptivní rodiče „tolerantnější“ a nebát se vyhledat pomoc kompetentních osob a institucí. Z výše uvedeného důvodu proto také žadatelé o osvojení mají největší zájem o děti kojeneckého věku. U těchto dětí se předpokládá, že zážitků z dětství nemají mnoho a že ve většině případů na tyto zážitky zapomenou. Mezi motivy, které „nutí“ pár osvojit si dítě patří zejména neplodnost, touha pořídit dítěti sourozence a snaha zapomenout na zemřelé dítě. Každý proces osvojení má u dítěte tři fáze. Fázi poznávací tj. poznávání nových rodičů, příbuzných a nového prostředí. Fázi uvolnění tj. pochopení, že tito lidé jsou jeho novou rodinou a toto prostředí jeho novým domovem a fázi přijetí tj. vznik citových vztahů (Zezulová, 2012).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanovuje skutečnosti, za kterých může dojít k osvojení. Na základě těchto skutečností může o osvojení žádat osoba, žijící sama nebo manželský pár. U páru stejného pohlaví se osvojení nepřipouští. Osvojení je možné pouze v případě, že dítě je, podle českého práva, osvojitelné. Dítě se stává osvojitelným v případě, že nastane některá z níže uvedených situací:

- rodiče souhlasí s tím, že dítě osvojí neznámí osvojitelé – souhlas s osvojením mohou dát rodiče nejdříve po šesti týdnech od narození potomka a tento souhlas musí být učiněn před soudem nebo orgánem SPOD,
- soud rodiče zbavil rodičovské zodpovědnosti,
- soud, dle zákona o rodině, rozhodl o nezájmu rodičů,
- dítě je osiřelé a nemá další příbuzné.

Dle zákona o rodině platí u osvojení určitá pravidla:

- Zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a biologickými rodiči včetně vyživovací povinnosti.
- Na základě rozhodnutí o osvojení vzniká, mezi osvojitelem a osvojencem, stejný poměr, jaký je mezi dětmi a jejich biologickými rodiči a dále vzniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Osvojitelé získávají rodičovskou zodpovědnost. O osvojení může rozhodnout pouze soud.
- Osvojenec bude mít příjmení osvojitele.
- Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.

Odborníci se shodují, že důležitou podmínkou spokojenosti rodiny je podobnost dítěte s osvojitelem. Dítě by mělo být svým náhradním rodičům podobné alespoň v některých věcech. Mezi základní požadavky je zařazena barva pleti, očí či vlasů. V případě, že se pro dítě najdou dvě vhodné osvojitelé rodiny, tak je dítě umístěné do té rodiny, které je dítě nejvíce podobné. Vzhled člověka je neměnný, ale částečně se dá ovlivnit. Může být ovlivněn např. způsobem oblékání dané společnosti, změnou účesu či přiřazením dítěti nějakého typického znaku rodiny např. stejným šperkem. Pomocí těchto úprav je vyjádřena sounáležitost rodiny a společná identita členů skupiny. Nastane-li situace, že pro náhradní rodiče není k dispozici dítě podobného vzhledu, tak se pro ně vybírá dítě alespoň s podobnými vlastnostmi. Důvodem výše uvedeného je strach z výsměchu lidí (Šanderová, 2011).

Osvojení je procesem náročným nejen pro dítě, ale také pro náhradní rodiče. Tento proces vyžaduje pochopení, trpělivost a mnoho energie. Pozitivním faktorem při osvojení může být, navzdory určitým rizikům, skutečnost, že v náhradní rodině je již vlastní dítě. Pozitivní výsledek této situace souvisí s tím, že motivace osvojení není vázaná na bezdětnost. Dalším pozitivním prvkem je zkušenost rodičů s výchovou vlastního dítěte a také skutečnost, že prostřednictvím vlastního dítěte může vzniknout lepší vztah a komunikace mezi náhradními rodiči a osvojeným dítětem (Škoviera, 2007).

Zastánci adopce říkají, že pro osvojitelé rodinu by se den přijetí dítěte měl stát svátkem. Zdůrazňují, že oslava tohoto dne může nejen dítěti, ale také jeho novým rodičům přinést úlevu, pocit štěstí a může jim pomoci „zapomenout“ na bolestnou minulost. Dle nich oslava tohoto dne pomáhá upevňovat a zlepšovat vztah osvojitelů a dítěte (Matějček, 2002).

Osvojení v České republice je komplikované v případě, že se jedná o romské dítě. V 80. letech 20. století bylo šetřením v oblasti sociálně-právní ochrany dětí zjištěno, že v ústavní péči se nachází velký počet Romů. V kojeneckých ústavech se v roce 1981 nacházelo 45 až 50% romských dětí. V Západočeském kraji romské děti představovaly až 70% všech dětí umístěných v kojeneckých ústavech. Nejen v zahraničí, ale také v České republice jsou osvojitelé vedeni k tomu, aby přijatému dítěti zajišťovali jeho rodnou kulturu. V minulosti vznikl projekt „Naše romské dítě“, který na svých internetových stránkách zveřejňuje novinky a zajímavosti z oblasti romské kultury. Tématem je nejen historie populace Romů, ale také historie jejich jazyka, umění a tradic. Na těchto internetových stránkách lidé také mohou najít recepty jejich tradičních jídel. V případě, že nelze romské dítě umístit do náhradní rodiny v České republice, tak mu Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně hledá náhradní rodinu v zahraničí. V roce 2008 bylo do zahraničí, konkrétně do Dánska, Kanady, Rakouska, Itálie a Německa, umístěno celkem 22 dětí (Šanderová, 2011).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí pojednává o činnosti kompetentních úřadů, které působí v oblasti osvojení. Osvojení v České republice zajišťují krajské úřady. Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje o tom, zda dítě bude svěřeno do péče budoucím osvojitelům tj. rozhoduje o preadopční péči. O tomto rozhodnutí vyrozumí krajský úřad, a do patnácti dnů soud, který bude rozhodovat o osvojení. V případě, že je dítě svěřeno do preadopční péče, tak může obecní úřad obce s rozšířenou působností (Úřad) provést šetření v budoucí rodině, zda nedošlo k nějakým změnám, které jsou rozhodné pro vydání rozhodnutí o osvojení. V případě, že obecní úřad obce s rozšířenou působností „vyhledá“ děti vhodné pro osvojení, tak jim založí spisovou dokumentaci. Přijatou žádost o osvojení obecní úřad obce s rozšířenou působností posoudí, a buď ji zamítne, nebo její kopii a kopii spisové dokumentace nejen dítěte, ale také žadatelů, zašle krajskému úřadu. Pro účely osvojení vedou krajské úřady evidenci dětí i žadatelů. Jestli-že KÚ obdrží žádost o osvojení dítěte do zahraničí, tak ji posoudí a její kopii neprodleně zašle Úřadu. Krajský úřad rozhoduje o tom, jestli žadatele zařadí do evidence a to ihned po obdržení jejich žádosti. Nezprostředkuje-li KÚ osvojení do šesti měsíců od možnosti osvojení dítěte nebo do tří let od právní moci rozhodnutí, kterým byli žadatelé zařazeni do evidence, tak „věc“ předá Úřadu.

Při zprostředkování osvojení přihlíží KÚ k odbornému posouzení nejen dítěte, ale také žadatelů a dále k individuálnímu plánu dítěte a k výsledkům šetření situace, ve které se dítě a jeho rodina nachází. KÚ zprostředkování osvojení přeruší, jestliže o to žadatel písemnou žádostí požádá nebo na oznámení KÚ, že je pro něj „připravené vhodné“ dítě nereaguje. Zprostředkování je ukončeno také rozhodnutím soudu, na základě kterého je žadatelům dítě svěřeno do adopční péče, anebo z důvodu výskytu závažných skutečností, které brání osvojení. O přerušení procesu osvojení vydá KÚ rozhodnutí. Návrhy na osvojení přijímá KÚ nebo Úřad také od Ministerstva práce a sociálních věcí. Tomuto ministerstvu jsou tyto úřady také povinny umožnit kontrolu evidencí a informovat ho o tom, jak s návrhem naložily.

Mít perfektní dítě si přejí nejen vlastní rodiče, ale také lidé, kteří žádají o osvojení. Vlastní rodiče více méně, nemůžou během porodu ovlivnit, jestli jejich dítě bude po narození perfektní, ale budoucí osvojitelé mají aspoň malou šanci, „vybrat“ si dítě podle jejich představ. V dotazníku, který povinně vyplňují, vyjadřují také své požadavky a přání, které „kladou“ na dítě. Některé z těchto přání a požadavků jsou velmi náročné. V dotaznících se často objevují požadavky jako je výborný prospěch, znalost jazyka, umění tance nebo krasobruslení u děvčat, u chlapců zručnost. Tito lidé si však neuvědomují, že děti čekající na osvojení ve většině případů pocházejí z nechtěných těhotenství, z rodin alkoholiků a z rozvrácených rodin. Je zřejmé, že jejich biologičtí rodiče neměli zájem o rozvoj jejich talentu či dovedností, schopností nebo vědomostí (Šanderová, 2011).

Podmínky mezinárodního osvojení stanovuje také metodické doporučení MPSV (K 69/10), dle kterého je mezinárodní osvojení dítěte možné pouze v případě, že se pro něj nenajde vhodná osvojitelská či pěstounská rodina v České republice. Vhodnou rodinu vyhledává, po dobu šesti měsíců od možnosti osvojení dítěte, orgán sociálně-právní ochrany dětí. Vyřizovat žádosti o mezinárodní osvojení má, jak již bylo dříve uvedeno, pouze Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně. Žádost o mezinárodní osvojení musí být písemná a musí obsahovat náležitosti, které stanovuje správní řád. Součástí žádosti musí být také, kompetentním úřadem přijímacího státu, schválená žádost o osvojení, která obsahuje charakteristiku dítěte, kterému budou žadatelé schopni poskytnout kvalifikovanou péči a dále oddací a rodné listy žadatelů, doklad o bezúhonnosti zájemců o osvojení, zprávu o zdravotním a psychickém stavu žadatelů, doklad o zaměstnání a příjmech zájemců o osvojení a také fotodokumentaci rodiny – žadatelů eventuálně dětí či jiných osob žijících s nimi ve společné domácnosti.

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí by zřízen zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Má sídlo v Brně a je správním úřadem s celorepublikovou působností. V jeho čele stojí ředitel – jmenuje a odvolává ho ministr práce a sociální věcí. Pouze tento Úřad může zprostředkovat osvojení dětí z České republiky do zahraničí a naopak.

Funkce a činnost Úřadu k cizině vymezuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí takto:

- Úřad má funkci odesílajícího a přijímacího orgánu,
- při provádění mezinárodních smluv má funkci ústředního orgánu,
- za Českou republiku plní povinnosti z mezinárodních smluv v oblasti mezinárodně-právní ochrany dětí,
- do zahraničí zaslá doklady a listiny související se SPOD,
- spolupracuje s kompetentními organizacemi a státními orgány jiných států obdobných českému Úřadu,
- zajišťuje překlady dokumentů,
- poskytuje pomoc při pátrání po rodinných příslušnících dítěte,
- pouze Úřad může zprostředkovat osvojení dítěte z České Republiky do zahraničí a osvojení dítěte ze zahraničí do ČR,
- Úřad vystupuje jako opatrovník (kolizní opatrovník) dítěte v soudních řízeních s mezinárodním prvkem,
- pomáhá při vymáhání výživného a při řešení mezinárodních únosů apod.

Svou činnost vykonává zejména na základě Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Úmluvy o právech dítěte, Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Příslušné orgány a fyzické a právnické osoby zainteresované do této oblasti jsou povinny poskytnout Úřadu požadovanou součinnost.

Žádost o osvojení dítěte z ČR přijímá Úřad prostřednictvím ústředního orgánu nebo prostřednictvím organizace přijímacího státu, která je tímto úkolem pověřená. Zařazení žadatelů do evidence vhodných osob o osvojení, předchází řízení, ve kterém Úřad rozhoduje, zda žadatelé (žádost) vyhovuje všem požadavkům. V případě neúplnosti žádosti Úřad toto řízení přeruší a žadatele vyzve, aby do stanovené lhůty údaje či dokumenty doplnil.

Rozhodnutí o nezařazení či zařazení do evidence zašle Úřad žadatelům, kteří mají patnáctidenní lhůtu na odvolání. Odvolání se, prostřednictvím Úřadu, podává Ministerstvu práce a sociálních věcí. V případě, že jsou žadatelé vhodné osoby pro osvojení, tak jim Úřad založí spisovou dokumentaci, která obsahuje, mimo jiné, potvrzení o příjmech, posudek zaměstnavatele, fotografie a výpis z rejstříku trestů.

Mimo evidenci žadatelů vede Úřad také evidenci dětí. Také každé dítě má svou spisovou dokumentaci, která obsahuje, osobní údaje a fotografii dítěte, zprávu o zdravotním a psychickém stavu dítěte, doklad o osvojitelnosti, a mimo již uvedené také rodný list (jeho ověřenou kopii).

Na základě spisových dokumentací dětí a žadatelů provede Úřad tzv. spárování. Návrhy konkrétních spárování žadatelů a dětí jsou předkládány poradnímu sboru Úřadu. V případě, že tento sbor rozhodne a správnosti tohoto výběru (spárování), tak Úřad neprodleně informuje ústřední orgán nebo pověřenou organizaci přijímacího státu a jedna z těchto institucí výběr provedený Úřadem posoudí. V případě, že uzná, že spárování je vhodné, tak je žadatelům předložen návrh a ti se musí rozhodnout, zda o dítě mají zájem.

Souhlasí-li žadatelé s návrhem, tak jim Úřad dohodne schůzku s dítětem v zařízení, ve kterém se dítě momentálně nachází tj. v zařízení ústavní výchovy nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Schůzce žadatelů s dítětem předchází setkání žadatelů s právníkem Úřadu, který je informuje o všech důležitých skutečnostech a o dalších krocích osvojení. S žadateli je proveden také psychologický vstupní pohovor. Po této úvodní fázi následuje první setkání potencionálních osvojitelů s dítětem. U setkání dítěte s budoucími osvojiteli je přítomen ředitel zařízení, ve kterém se dítě nachází, tlumočník a také psycholog. Po sedmi až deseti dnech následuje další setkání dítěte a žadatelů. V případě pozitivního výsledku této schůzky se musí žadatelé vyjádřit, zda mají zájem převzít dítě do své péče s cílem ho osvojit. V případě, že mají zájem, tak žadatelé podají novou žádost o schválení tzv. preadopční péče. Na základě této žádosti Úřad zahajuje nové řízení o svěřeni dítěte do preadopční péče. V případě, že dítě nemá poručníka, tak mu ho na začátku tohoto řízení Úřad ustanoví. Rozhodnutí o schválení této žádosti zasílá Úřad poručíkovi dítěte a osobně ho předá žadatelům při osobním setkání, při kterém jsou žadatelé informováni o dalších krocích a poučení o svých povinnostech. Na tomto setkání jim je také předán cestovní pas dítěte. V případě nezdaru Úřad řízení ukončí a přeruší kontakt žadatelů s dítětem.

Po svěřením dítěte do preadopční péče je přijímací stát povinen zasílat Úřadu, co tři měsíce po dobu jednoho roku a následně co šest měsíců do ukončení tří let zprávu o průběhu této preadopční péče. Konečná zpráva je Úřadu zaslána po 48 měsících. Jestli-že zprávy nejsou pozitivní a tím pádem není péče budoucích osvojitelů v nejlepším zájmu dítěte, tak přijímací stát učiní potřebná opatření nutná k návratu dítěte zpět do České republiky. Teprve po uplynutí šesti měsíců preadopční péče mohou budoucí osvojitelé požádat o vydání rozhodnutí o osvojení dítěte. O žádosti opět rozhoduje Úřad a to ve správním řízení. Odvolání proti rozhodnutí je možné do patnácti dnů a podává se prostřednictvím Úřadu k MPSV.

O adopci dítěte odlišné „rasy“ než je „rasa“ biologické rodiny „hovoří“ zahraniční literatura jako o „transrasové“ adopci. Zejména v USA je toto téma velmi diskutované. Minoritní etnické komunity žijící v USA byly a jsou proti a požadují, aby černošské děti byly osvojovány pouze černošskými rodinami a bělošské děti výhradně bělochy. V roce 1994 v USA vstoupil v platnost zákon, který byl posléze v roce 1996 upraven a doplněn zakazuje všem lidem bránit či zpožďovat osvojení dítěte na základě jeho národního původu, barvy pleti, rasy či náboženského vyznání. Bělošské děti jsou v USA v ústavní péči asi dva roky. Afroamerické děti v této ústavní péči tráví až tři roky. Výše uvedený zákon nařizuje „barvoslepost“ a zdůrazňuje, že „rasa“ není při osvojení důležitá (Šanderová, 2011).

Spousta lidí si myslí, že přijetím osvojeného dítěte do rodiny, celý problém rodičů končí, ale opak je pravdou. Náhradní rodiče možná dořešili potřebné záležitosti s úřady, ale velký „problém“ jim teprve začíná. Dítě se musí na rodinu adaptovat. Tento proces doprovází spousta problémů. Většina dětí má problém s komunikací, mají zažité určité formy chování a v případě, že rodiče přijmou dítě věkově starší tj. dítě v pubertě, tak může dojít k situaci, ve které si dívka zamiluje do svého náhradního otce nebo naopak chlapec do své náhradní matky. V tomto případě dokážou být děti hodně zákeřné a úmyslně vyvolávají mezi rodiči hádky. Je nutné, aby si náhradní rodiče uvědomili, že v této situaci může dojít až k nařknutí ze sexuálního obtěžování. Mimo rodinu se dítě musí také adaptovat na novou školu. Je nutné mít na paměti, že dítě se v nové škole setkává se situacemi, které pro něj budou citlivé. V případě, že se spolužáci dovědí, že dítě je adoptované, tak se mohou dítěti začít vysmívat. Škola je pro dítě druhým nejvýznamnějším sociálním prostředím, a proto rodiče musí při jejím výběru být velmi pečliví (Zezulová, 2012).

Je vzácností, když si adoptivní rodiče přinesou domů dítě přímo z porodnice. Zpravidla se děti do osvojení dostávají v pozdějším věku. Výjimečně se dítě do adopce dostane přímo z vlastní rodiny, ve většině případů je pro dítě přechodnou „stanicí“ nemocnice nebo dětský domov. Dostane-li se dítě do náhradní rodiny v kojeneckém věku, je důležité, aby ho adoptivní rodiče pozvolna seznamovali s osobami celé rodiny, s jejich hlasem, vůní a dotyky. V prvních týdnech je důležité, aby adoptivní rodiče používali stejnou značku instantního mléka, dudlíků a láhví. Potrava je základní lidskou potřebou a v procesu krmení dochází k upevňování vztahu mezi rodiči a dítětem (Archer, 2001).

3.2 Pěstounská péče

Novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje práva a povinnosti osob, které mají dítě v pěstounské péči nebo které jsou v evidenci vhodných osob pro pěstounskou péči. Mezi práva výše uvedených osob patří zejména právo na trvalou či dočasnou pomoc při péči o svěřené děti a to z důvodu nemocenské pěstouna, z důvodu narození vlastního potomka nebo z důvodu úmrtí pěstounovi blízké osoby. Mezi další práva pěstouna patří právo na psychologickou, terapeutickou nebo jinou odbornou pomoc a právo na bezplatné zvyšování znalostí a dovedností.

Do povinností, které vymezuje zákon o SPOD, patří povinnost pěstouna zvyšovat si znalosti a dovednosti, které se týkají péče a výchovy dětí a to v rozsahu minimálně 24 hodin v kalendářním roce. Další jejich povinností je umožnit oprávněným osobám kontrolu plnění dohody o svěřením dítěte do pěstounské péče a povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah dítěte k biologickým rodičům. Tato povinnost neplatí pouze v případě, že soud vydá rozhodnutí o zákazu styku dítěte s rodiči.

Dle výše uvedeného zákona může dohodu o výkonu PP uzavřít příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož okresu má žadatel místo trvalého pobytu. Tuto dohodu může uzavřít také jiný obecní úřad, jiný obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad nebo jiná pověřená osoba, ale o této skutečnosti musí informovat příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, pod který žadatel dle svého místa trvalého bydliště spadá. Tyto úřady také dohlížejí na plnění (průběh) dohody o výkonu pěstounské péče a to tak, že minimálně 1 x za dva měsíce se pověřená osoba osobně setká s pěstounem (pěstouni) a také dítětem. O průběhu pěstounské péče se zpracovává zpráva. V případě, že tuto zprávu vypracuje jiný úřad než obecní úřad obce s rozšířenou působností, pod který žadatel spadá, tak tato zpráva mu musí být zaslána.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí upravuje také zrušení dohody. Ke zrušení dohody o výkonu PP může dojít z několika důvodů. O zrušení může rozhodnout soud nebo ke zrušení dojde na základě uplynutí doby dohody, na kterou byla uzavřena. Také porušení povinností, které tato dohoda stanovuje, může být (je) důvodem pro její zrušení. Také ze strany pěstouna nebo osoby v evidenci může dojít ke zrušení dohody a to bez udání důvodů.

Úřad, který s pěstounem nebo osobou v evidenci dohodu uzavřel a následně rozvázal, musí o této skutečnosti neprodleně informovat příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, pod který pěstoun (osoba v evidenci) dle místa trvalého bydliště spadá.

Na výkon PP činí státní příspěvek za kalendářní rok 48 000 Kč. Výše státního příspěvku je určena na zaplacení (pokrytí) nákladů při zajišťování pomoci pěstounům (osobám v evidenci), dětem a na zajištění dohledu nad výkonem PP. Státní příspěvek se poskytuje na základě žádosti a rozhoduje o něm krajská pobočka Úřadu práce, která má své sídlo v místě trvalého pobytu žadatele.

Dle novelizace zákona o SPOD, patří mezi dávky PP:

- Příspěvek, který je určen na úhradu potřeb svěřeného dítěte, se vyplácí osobě, která o dítě pečuje. Nárok na tento příspěvek nezaniká ani v případě, že dítě dosáhne zletilosti, ale vyplácí se nejdéle do jeho 26 let. Příspěvek se poskytuje za kalendářní měsíc a jeho výše je v rozmezí od 4 500 do 9 000 Kč a to podle věku dítěte a podle jeho závislosti na pomoci jiné fyzické osoby.
- Odměna pro pěstouna se pohybuje v rozmezí 8 000 až 24 000 Kč. Pěstounovi náleží za kalendářní měsíc a výše příspěvku se odvíjí od počtu dětí v PP nebo od závislosti dítěte na pomoci jiné fyzické osoby. Tento příspěvek náleží také osobě, která momentálně nepečuje o žádné dítě, ale je v evidenci osob.
- Příspěvek, který se poskytuje při převzetí dítěte, se vyplácí pouze jednou a jednorázově, jeho výše je v rozmezí od 8 000 do 10 000 Kč podle věku dítěte.
- Příspěvek na koupi vozidla se poskytuje osobě, která pečuje nejméně o tři děti a činí 70% pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo se poskytuje příspěvek nutný na jeho opravu. Maximální výše je 100 000 Kč. Součet příspěvků za deset let nesmí přesáhnout 200 000 Kč.
- příspěvek při ukončení pěstounské péče, je jednorázovým příspěvkem a činí 25 000 Kč.

Dříve než dítě přijde do nové rodiny, je důležité, aby pěstounští rodiče získali co nejvíce informací o jeho minulosti. Minulost ovlivňuje nejen dítě a jen s důležitými informacemi o dosavadním způsobu života dítěte se náhradní rodiče mohou vyvarovat chyb, které v dětské duši způsobují bolest a uvádějí dítě do nejistoty. V případě, že rodiče nemají důležité informace, může mezi dítětem a rodiči docházet ke zbytečným konfliktům.

Stejně důležité informace, jako jsou informace o minulosti, jsou pro náhradní rodiče také informace o dětském zdravotním stavu. Každý žadatel o svěřeni dítěte do NRP musí předem zvážit všechna pro a proti. Přijetí dítěte je velkým životním krokem. Náhradní rodiče si musí být jistí, že dokážou dítěti poskytnout vše, co potřebuje. Pro dítě by návrat do dětského domova byl velkým šokem a zklamáním (Zezulová, 2012).

Informace z minulosti dítěte jsou důležité také z toho důvodu, že náhradní rodiče by neměli příliš rychle a příliš rozhodně měnit vše, co bylo součástí jeho života, byť to bylo špatné. Změny musí být pozvolné a průběžné. Každý náhradní rodič však musí počítat s tím, že některé návyky se u dítěte nikdy nezmění, protože má dítě určitý genetický vklad po vlastních rodičích a určitý prenatální vývoj v těle jeho vlastní matky (Archer, 2001).

Pěstounům je doporučováno, aby dítě co nejčastěji bylo v kontaktu s biologickými rodiči. Otázkou však zůstává, zda je tento kontakt pro dítě přínosem. Na dítěti by neměl být vyvíjen nátlak, aby se setkávalo s vlastní rodinou. Pěstouni by se dítěte měli ptát, co cítí a snažit se mu vyhovět. V případě, že dítě bylo týráno, zanedbáváno nebo sexuálně zneužíváno není vhodné, aby kontakt s vlastními rodiči probíhal bez přítomnosti pěstounů (Zezulová, 2012).

V současnosti je rozlišováno mezi pěstounskou péčí individuální a pěstounskou péčí skupinovou. PP individuální probíhá v rodině pěstounů. Skupinová PP probíhá v zařízeních pro výkon PP nebo v SOS dětských vesničkách. SOS vesničky mají vlastního psychologa, který pracuje nejen s matkami pěstounkami, ale také zejména s dětmi, které jsou do SOS vesničky umístěny. Všechny maminky (pěstounky), které chtějí působit v SOS vesničkách, musí projít psychologickým vyšetřením (Gabriel, Novák, 2008).

První dětská SOS vesnička vznikla v Doubí. Na začátku 70. let tam v krátkém časovém období přišlo téměř sto dětí, které byly předtím umístěny do DD či psychiatrických léčeben. Na základě pozorování (sledování) těchto dětí bylo zjištěno, že toto nové prostředí působí na děti léčebně a že se vyrovnává jejich citové ochuzení (Matějček, Z., 1994).

Z výzkumů vyplývá, že pěstouni očekávají od profesionálů, působících v oblasti SPOD, zejména jejich dostupnost. Chtějí mít jistotu, že se na ně mohou kdykoliv a s čímkoliv obrátit. Dalším požadavkem pěstounů je, aby je pracovníci SPOD respektovali, tzn. aby je uznávali jako své partnery. Za důležité považují také žadatelé o pěstounskou péči to, že jim profesionálové pomůžou při vyřizování záležitostí týkajících se procesu PP a dále, aby jim poskytovaly pomoc a radu v oblasti výchovy a práce s dětmi. Za neméně důležitou považují pomoc při kontaktu s biologickými rodiči či rodinou dítěte (Matoušek, Pazlarová, 2010).

V loňském roce se v České republice uskutečnil pátý ročník „Běhu pro život“, jehož cílem bylo vybrat 4 000 000 Kč, na pomoc opuštěným dětem najít pěstounskou rodinu. Vybrané peníze byly rozděleny na proškolení pěstounů a na podporu PP pro padesát dětí. Charitativní projekt „Běh pro život“ pořádá Nadační fond Tesco. V České republice žije více než 11 tisíc opuštěných dětí, které většinou končí v dětských domovech. Právě pěstounská péče poskytuje dětem plnohodnotnou rodičovskou péčí, kterou nic nenahradí. „Běh pro život“ se běžel v sedmi městech - v Pardubicích, Českých Budějovicích, Brně, Plzni, Ústí nad Labem, Ostravě a ukončen byl v Praze. Jednotlivé běhy byly přibližně čtyři kilometry dlouhé a organizátoři je navrhli tak, aby je zvládl každý (www.behprozivot.cz).

3.3 Dětské domovy

Názory na to, zda děti bez vlastních (biologických) rodičů patří do dětských domovů, se značně liší. Část populace se přiklání k názoru, že ano a druhá část populace si myslí pravý opak. Dle těchto lidí, je nutné tyto děti přijmout mezi sebe a neodsouvat je na „okraj“ společnosti. Vychovatel v dětském domově musí nejen umět nahradit rodiče, ale zároveň musí umět profesionálně vytvářet a řešit výchovné situace. Vychovatel musí být dítěti nejbližším člověkem. Musí mít čas na důvěrné nebo terapeutické dialogy, musí být pro děti vzorem, pro skupinu dětí musí být vůdcem, pozorovatelem a utěšitelem v jedné osobě. Pro děti, které zažily v rodině určité trauma zejména v podobě týrání či sexuálního zneužívání, je dětský domov luxusem. Na přechodnou dobu (pro přechodný pobyt) je dětský domov, v takovéto situaci vhodnější, než prostředí, ve kterém chybí láska, emoce a ve kterém zažívají „peklo“. Do DD často přicházejí děti z prostředí s nízkou sociální úrovní. Během pobytu v dětském domově dítě poznává úplně jiné životní podmínky. Otázkou zůstává, zda tato nová zkušenost dokáže dítěti pomoci „zapomenout“ na minulost a připravit ho na budoucnost. Pro osobní růst jedince je důležité, aby se dítě naučilo adekvátně vnímat vlastní minulost a přítomnost a aby součástí jeho výchovy byla příprava na budoucnost (Škoviera, 2007).

Dětský domov není domovem, ale ústavním zařízením. Pod jednou střechou se nachází mnoho dětí a málo zaměstnanců. Pracovníci ústavů vydávají mnoho energie a sil, jednají s nejlepším úmyslem, aby dětem rodinu vynahradili, ale není v jejich moci, aby všem dětem dali to, co potřebují (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Dlouhodobého umístění dítěte do dětského domova s omezeným kontaktem s biologickou rodinou ovlivňuje jeho vývoj. Vzhledem k velkému počtu dětí se vychovatelé nemohou věnovat pouze jednomu dítěti. Mezi dítětem a vychovatelem tak nevznikne hluboký citový vztah. Vychovatelé nejsou schopni zajistit všem dětem dostatek potřebných a přiměřených stimulů ve výchovně-vzdělávacím procesu, z toho důvodu je nejistá jejich budoucnost. Děti dlouhodobě umístěné do DD na odloučení od rodiny reagují různými způsoby (reakcemi) mezi, které patří zejména útok na vychovatele, únik (útěk) do fantazie nebo rezignace (Vaníčková, 2009).

Mezi dětmi v DD se často vyskytuje šikana. Jedná se o opakované a záměrné ponižování, omezování, zesměšňování. Zahrnuje v sobě pronásledování, týrání, vyžadování činnosti apod. Základním rysem šikany je promyšlené ubližování tzn. průběžné, systematické a opakované ubližování. Dalším znakem je převaha sil. Agresor (agresoři) si záměrně vybírají jedince, který je slabší nebo který do dětské domova nově nastoupil. Šikana je formou agresivního a asociálního jednání (chování) a vychovatelé ji dnes a denně musí řešit. Vyskytuje se téměř ve všech dětských domovech (Procházka, 2012).

Děti se do dětských domovů dostávají z důvodu, že jejich rodiče zahynou, emigrují nebo se „ztratí“. Dalším důvodem je také vážná choroba nebo jiné postižení rodičů a také důvod, že se rodiče o své děti nechtějí starat, anebo výchovu svých dětí zanedbávají (Matějček, 1994).

Umístění dítěte do dětského domova předchází pobyt dítěte v diagnostickém ústavu. V Diagnostickém ústavu zpravidla dítě pobývá osm týdnů. Dítě za tu dobu podstoupí komplexní vyšetření a na základě tohoto vyšetření a zdravotního stavu je dítě umístěno do konkrétního dětského domova (dětského domova se školou). Výjimečně může být dítě do výše uvedených domovů umístěno bez předchozího pobytu v diagnostickém ústavu, a to na základě jeho osobní dokumentace a také z toho důvodu, že dítě nemá závažné poruchy chování. Dětský domov zajišťuje dítěti péči podle jeho individuálních potřeb. Součástí DD není škola a tak děti navštěvují školu, která je v sídle dětského domova. Do dětského domova jsou umisťovány děti od tří do osmnácti let. Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Základní organizační jednotkou v dětském domově (v dětském domově se školou) je rodinná skupina. V DD tuto rodinnou jednotku tvoří nejméně šest a nejvíce osm dětí. V dětském domově se školou nejméně pět a nejvíce osm dětí. V každém dětském domově lze zřídit nejméně dvě, ale nejvíce šest rodinných skupin. Každé dítě je do skupiny zařazováno na základě jeho zdravotních a výchovně-vzdělávacích potřeb (zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních).

Mezi činnosti vychovatelů patří příprava dětí na vyučování. Každý den musí vychovatelé s dětmi vypracovávat domácí úkoly či procvičovat probranou látku. Vychovatel musí s dětmi pravidelně provádět činnosti, které mají pozitivní vliv na jejich rozvoj. Mezi tyto činnosti patří tvořivé hry, tanec, zpěv, výtvarné činnosti nebo ruční práce. Vychovatelé musí také své svěřence vést k společensky prospěšné činnosti zejména v podobě práce na zahradě. Ve dnech volna musí vychovatelé pro děti připravit program na celý den a tak děti nejčastěji tráví svůj volný čas vycházkou na čerstvém vzduchu, poslechem hudby či sledováním televize. Každý vychovatel DD by měl mít určité vědomosti a dovednosti. Na vychovatele jsou kladeny požadavky v podobě praní věcí, úklidu a jiných drobných údržbářských a domácích prací. Dále musí vychovatel mít komunikační dovednosti a schopnost empatie a řešení problémů (konfliktů). Každý zaměstnanec DD by měl mít všeobecné vědomosti, které využije při vypracovávání domácích úkolů dětí. Měl by ovládat alespoň jednu oblast speciální výchovy (výtvarnou, hudební, dramatickou apod.). Mezi základní povinnosti vychovatele patří také příprava a zajištění potravy. Od vychovatele se také očekává, že bude „ovládat“ alespoň jeden sport nebo že se bude věnovat turistice. Měl by mít také přehled o činnostech, které je možné provozovat v rámci relaxace a měl by mít schopnost organizovat besedy či jiné akce (Škoviera, 2007).

Mnohé dětské domovy mají podobu bytových jednotek, ve kterých dva až tři stálí vychovatelé bydlí společně s dětmi. Ještě stále však existují klasické DD, ve kterých mají děti společnou ložnici i jídelnu a ve kterých fungují jednotné výchovně-vzdělávací programy pro skupiny dětí rozdělených podle věku. Současné DD už však nepředstavují ty „děčáky“, které lidi vnímali jako dětská vězení nebo polepšovny, protože se na základě poznatků o sociálních a citových potřeb dětí změnilo k lepšímu. Většinu dětského osazenstva DD představují děti romského původu (Matějček, 1994).

U dětí, které jsou umístěny v dětském domově, se projevují určité způsoby chování (jednání). Tyto děti nejsou zvyklé na komunikaci z očí do očí. Tento fakt je dán tím, že vychovatelé ve většině případů hovoří ke všem dětem najednou. Souběžně úkolují všechny děti. Dalším projevem dětí v DD je účelové chování směřující k vyhnutí se trestu a snaha zalíbit se. Opuštěné děti udělají vše proto, aby upoutaly pozornost vychovatele, který si je na základě nějakého činu oblíbí (Michal, 1963).

Děti v DD bývají často „sobecké“, snaží se pro sebe získat úplně vše a toto chování se projevuje zejména u jídla. Děti přicházející z rodin, kde je rodiče zanedbávali, mají pocit, že jídlo, které se právě rozdává, bude na dlouhou dobu poslední. Patologický vztah dětí k jídlu se projevuje tím, že dítě automaticky, když dostane ovoce nebo sladkost, tak tato potravina ihned skončí v jeho žaludku nebo ji vychovatelé najdou pod polštářem či mezi osobními věcmi dítěte. Proč? Důvod je jasný, pro děti, které v minulosti trpěly neustálým hladem, je jídlo luxusem o který se nechtějí dělit. Teprve s délkou pobytu se u nich toto přesvědčení mění. Dalším projevem dětí v DD je citlivý vztah k věcem. Děti si své předměty střeží, nechtějí, aby jim tyto věci jiné děti vzaly a v případě, že se v DD objeví nějaká nová věc, tak ji dokážou celý den okupovat a žárlivě ji střežit před ostatními. Dokonce odmítají a porušují pravidla, které souvisí s používáním této věci. Dalším projevem je rivalita mezi dětmi. Při přijetí nového dítěte vzniká v DD nová situace, ve které se děti mohou cítit ohroženě. Je důležité, aby vychovatelé děti usměrňovali a přesvědčili je o tom, že s příchodem nového dítěte neztratí svou pozici (postavení) a roli. U dětí se také často projevuje afektivní chování (nezvládnutí emocí). S projevy emoční nestability je důležité pracovat např. tím, že dítěti budeme pomáhat zvládat určité situace. V dětském domově dochází také k sebepoškozování dětí. Není to časté, ale i na tuto situaci musí být vychovatelé připraveni. Sebepoškozování může mít podobu škrábání se dítěte do krve, tlučení hlavou o nějaký předmět, kousání si nehtů (prstů) nebo vytrhávání si vlasů. Tyto projevy potřebují odbornou pomoc, protože prostřednictvím tohoto chování se děti snaží tělesnou bolestí přebít bolest vnitřní. V dětských domovech se také vyskytují krádeže, lži a podvádění. Motivací bývá snaha dítěte ublížit někomu za to, že musí být v DD a ne u své rodiny. Lži jsou účelové a pomocí nich se dítě snaží získat určitou věc či výhodu. U dětí v dětských domovech se také můžeme setkat s rozdílným postavením k hygieně. I přesto, že vychovatelé nutí děti pravidelně dodržovat hygienu, můžeme u dětí vyzorovat rozdíly. Děti se dělí na „dvě“ skupiny. První z nich tvoří děti, které jsou úzkostlivě čistotné. Tyto děti navštěvují koupelnu několikrát denně, několikrát denně si čistí zuby, i několikrát denně se sprchují a každý den si umývají vlasy. Tyto děti také odmítají (nesnesou) zašpiněné oblečení. Druhou skupinu tvoří děti, které hygienu zásadně odmítají, a u těchto dětí nastává problém, protože kontrolovat dítě v pubertě, zda dodržuje hygienu, je náročné. Následkem traumatu prožitého v rodině se u dítěte může také vyskytovat noční pomočování. Tento problém by měl řešit odborník (Zezulová, 2012).

Za hlavní důvody, na základě kterých jsou děti umisťovány do DD, se považuje nedostatečná péče rodičů o dítě, alkoholismus a delikvence rodičů, neznámost, úmrtí nebo nemoc rodičů a také rozvrat manželství (Michal, 1963).

4. KRIMINALITA PÁCHÁNA NA DĚTECH

Násilí na dětech je neomluvitelné a neospravedlnitelné, jedná se o porušení dětských práv. Je tragédií, která zničí dítěti celý život. Násilím je dítěti upíráno právo být šťastným a spokojeným. Dítěti způsobuje celoživotní trauma a bolest (Vaníčková, 2009).

Dle trestního zákoníku patří mezi trestné činy páchaných na dětech opuštění dítěte, zanedbávání jeho povinné výživy, týrání a únos dítěte, ohrožování jeho výchovy, pohlavní styk s dítětem. Mezi tyto trestné činy patří také podání alkoholu nebo jiné (návykové) látky dítěti. Podáním se rozumí jakýkoliv způsob, kterým byl dítěti poskytnut alkohol nebo jiná (návyková) látka. Tento pojem v sobě zahrnuje zejména darování, směnu a prodej. Opakované poskytování výše uvedených „jedů“ ohrožuje tělesný, duševní a mravní vývoj dítěte. Mezi jiné (návykové) látky patří tabákové výrobky, různé druhy drog a látky s hormonálním či anabolickým účinkem. Tyto látky jsou dítěti poskytovány za účelem zvýšení jeho sportovní výkonnosti nebo zlepšení jeho fyzické síly. Užívání těchto látek, ve velkém množství, může dítěti způsobit těžkou újmu na zdraví, biologickou smrt mozku nebo zástavu dýchání a srdce.

Pachatelé vyhledávají své dětské oběti zejména z důvodu jejich nedospělého fyzického a tělesného stavu, nerozvinutých intelektových vlastností a jejich důvěřivosti (Chromý, 2010).

Děti mají právo nejen být opečovávány, dopouštět se chyb a chovat se nezodpovědně a spontánně, ale mají také právo na výchovu bez jakéhokoliv druhu násilí. Když rodiče dítě bijí, tak se to ve většině případů pozná hned, ale když se dítěti nevěnují, opomíjí ho, tak se to pozná po delší době. V tomto případě mu rodiče více ubližují tím, co nedělají, než tím co dělají (Forwardová, 2008).

Pojmem Child Abuse and Neglect (CAN) označuje anglosaská literatura syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. V případě zneužití – zneužívání se zde hovoří o formách sexuálního násilí. V případě syndromu CAN se jedná o úmyslné ubližování dítěte nejčastěji ze strany rodičů a jiných nejbližších osob. Syndrom CAN znamená přestupek nejen proti morálním normám, ale také proti zákonu (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

V české literatuře se zkratka CAN také objevuje, ale někteří čeští odborníci úmyslně ponechávají 4 základní označení tj. týrání, sexuální zneužití, sexuální zneužívání a zanedbávání. Týrání je stejně jako v anglosaské literatuře spojováno s užitím síly na dítěti. Sexuální zneužití – zneužívání je trestné, ale rozdíl mezi těmito dvěma pojmy spočívá v tom, že k pohlavnímu zneužití může dojít i nevědomky. Není ojedinělostí, když má muž pohlavní styk s vyspěle vypadající dívkou a teprve posléze zjistí, že ji nebylo ještě patnáct let. V případě českého i anglosaského pojmu zanedbávání hovoříme o nespokojování potřeb dítěte. Týrání, sexuálnímu zneužívání a zanedbávání budou věnované samostatné podkapitoly (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Zanedbávání, týrání a sexuální zneužívání dětí mají společný rys, kterým je necitlivost k dětským potřebám. Tato necitlivost je spojována s osobnosti člověka. Lidé usměrňují děti kritikou, nedokážou ovládat vůči nim svou agresi a často jednají afektivně. U těchto lidí se často vyskytují duševní nemoci, tělesné hendikepy, psychopatie, nespokojenost, snížená inteligence a trestná činnost. V rodině ve které dochází k sexuálnímu zneužívání, zanedbávání či týrání dítěte (dětí) převládá, i mezi dospělými samotnými, nepřátelství, kritika, trestání a odmítání. Členi této rodiny na sebe kladou vysoké a nereálné nároky. Tato rodina má problém také s provozem domácnosti. Rodiče, kteří jakýmkoliv způsobem „mučí“ své děti, jsou často nezaměstnaní a v případě, že zaměstnaní mají, tak jsou s ni nespokojení a tuto svou nespokojenost si ventilují doma (Matoušek, 1993).

Násilí páchané na dětech je každodenní realitou. Děti ohrožuje násilí častěji než zlomenina nebo zánět slepého střeva. V případě, že je pachatelem násilí dítěti blízká osoba o to bolestivější je jizva na duši dítěte. Pachateli sexuálních činů na dětech se většinou stávají osoby, které ve svém dětství postrádali pocit bezpečí nebo které se sami stali obětí duševního či tělesného týrání. Cílem sexuálního násilí na dětech je uspokojení dospělé osoby či zneužití dítěte pro prostituci nebo pornografii (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999).

Existují důkazy, že násilí na dítěti se předává z generace na generaci. Rodiče, kteří týrají, sexuálně zneužívají nebo zanedbávají své dítě (dětí), byli v dětství, ve většině případů, sami obětí špatného (nevhodného) zacházení, nulové péče, odmítání, zneužívání apod. Tito lidé popisují atmosféru domova, ve kterém vyrůstali, jako studenou (Matoušek, 1993).

Mezi chováním osob mužského a ženského pohlaví, které se v dětství staly obětí násilí, existují v dospělosti však rozdíly a to z toho důvodu, že mužské oběti se často v dospělosti stávají také pachateli násilí nejen na dětech. V případě žen je prokázáno, že ženy, které byly v dětství sexuálně zneužité, se na svých dětech stejného násilí nedopouštějí, ale často si vyberou partnera, který sexuálně zneužívá jejich děti (Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, 1999).

Prevenčí proti násilí, páchaném na dětech, mají být preventivní lékařské prohlídky. V případě, že lékař zjistí u dítěte nějaké zranění či zanedbání a rodiče jej nedokážou logicky vysvětlit nebo se tento stav u dítěte opakuje častěji, měl by lékař tuto skutečnost oznámit kompetentnímu úřadu, který působí v oblasti SPOD (Vaníčková, 2005).

Povinností orgánu SPOD, je zamezit pachateli v pokračování sexuálního zneužívání, týrání či zanedbávání dítěte umístěním dítěte do instituce určené pro děti nebo do péče jiné osoby. Léčba a rehabilitace těchto dětí je dlouhá. Obsahuje nejen léčení tělesných zranění, ale také zvládání posttraumatického stresu, zvyšování sebevědomí, sebeúcty a sebedůvěry (Weiss, 2005).

4.1 Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání dětí definovala zdravotnická komise Rady Evropy jako situaci, ve které je dítě vystaveno sexuálnímu kontaktu, činnosti nebo chování. Sexuální zneužívání dětí v sobě zahrnuje doteky, styk či vykořisťování dítěte osobou, které je svěřeno do péče anebo jinou osobou, která se s dítětem dostala do kontaktu. Touto osobou nemusí být pouze rodič, ale také jiný příbuzný, cizí osoba, pracovník školy, rodinný přítel apod. Sexuální zneužívání se dělí na bezdotykové a dotykové (Vaničková, Provazník, Hadj-Mousova, 1999).

Pojem sexuální obtěžování v sobě zahrnuje fyzické, neverbální či verbální chování sexuální povahy, jehož cílem (důsledkem) je ohrožení důstojnosti. Dítě toto chování vnímá jako urážlivé, nepřátelské a ponižující. Mezi projevy sexuálního obtěžování patří sexuálně podbarvená gesta, narážky, doteky, konverzace a otázky (Vaničková, 2009).

Rozdíl mezi pedofilií a incestem spočívá v tom, že pedofilie představuje sexuální deviaci, při které je člověk sexuálně zaměřen na jedince v prepubertálním věku. Pedofilní osoby se nejčastěji zaměřují na děti ve věku od pěti až patnácti let. Pedofilie je u muže vysvětlována tím, že při sexuálním aktu s dítětem si muž více užívá roli dominantní osoby, než při sexu s dospělou partnerkou. V případě incestu se jedná o sexuální zneužití „vlastních“ dětí. V případě, že při incestu dojde k oplodnění dívky, tak se vysoké procento těchto dětí rodí s genetickou vadou. Úmrtnost „incestních“ dětí je dvakrát větší než úmrtnost dětí z nepříbuzenského vztahu (Weiss, 2005).

V minulosti byl incest prostředkem k zachování moci, statusu a majetku určité rodiny. Dle Westermarcka cítí lidé k pohlavnímu styku s příbuznou osobou nechut'. Sigmund Freud naopak tvrdil, že lidé k incestu nejen že nemají nechut', ale dle něj jsou lidé dokonce incestem přitahováni (Skupnik, 2010).

Sourozenecký incest se děje v rodinách, ve kterých rodiče se svými dětmi málo komunikují. Může trvat i několik let, než se o něm rodiče dozvědí. Oběť incestu je svým sourozencem zastrášována a v mnoha případech také vystavena týrání. V případě, že rodiče sourozenecký incest odhalí, je nutné, aby ho okamžitě řešili (Delaroche, 2000).

Také mezi pedofilními osobami existují rozdíly resp. rozdíly ve způsobu jejich zacházení s obětí. První skupinu tvoří osoby, které děti mimo sexuální zneužití i jiným způsobem trýzní a často na základě obavy z prozrazení dítě nakonec zavraždí. Druhou skupinu tvoří osoby, kterým se děti líbí, vyhledávají jejich společnost a i přesto, že je sexuálně zneužijí, tak děti jiným způsobem netýrají a ani je nezabijí (Janula, 2010).

Mezi rizikové faktory sexuálního zneužívání patří zejména věk dítěte. S rostoucím věkem dítěte se snižuje pravděpodobnost, že by se dítě stalo obětí tohoto druhu násilí. Dalším faktorem je vzhled dítěte. Nejrizikovější skupinu tvoří děvčata s výraznými ženskými tvary. Pachatelé si své dětské oběti vybírají více podle fyzické krásy než podle stylu oblečení. Posledním faktorem je osobnost dítěte. Oběti sexuálního násilí se častěji stávají dívky, které jsou mazlivé, svádivé a koketní (Weiss, 2005).

Obětí sexuálního zneužití je nejen dítě, ale také celá jeho rodina. V případě, že je dítě sexuálně zneužito, tak trauma prožívají také jeho rodiče. Rodiče si kladou za vinu, že selhali v rodičovských rolích a z tohoto důvodu může také dojít k rozpadu celé rodiny (Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999).

Děti si své pohlavní zneužívání rodiči vysvětlují tím, že jsou majetkem svých rodičů a že mezi dětské povinnosti patří uspokojovat rodičovské pocity, potřeby a přání. Pohlavně zneužívané dítě si často myslí, že samo může za to, že jej rodič zneužívá. Tuto situaci si odůvodňují tím, že zlobí nebo že rodiče samo svedlo. Pohlavní zneužití je zločin, ale ne zločin dítěte, ale rodiče. Tento zločin narušuje tělesný i mravní vývoj dítěte (Chromý, 2010).

Incest má dva druhy. V prvním případě dochází mezi pachatelem a obětí k pohlavnímu styku. V druhém případě dochází „pouze“ k líbání na ústa či pohlavní orgány, osahávání apod. V obou případech je cílem incestu sexuální vzrušení (uspokojení) agresora. Z celosvětových výzkumů vyplývá, že až 90% obětí incestu nikdy a nikomu neřeknou, co se jim aktuálně děje nebo co se jim v minulosti přihodilo. Důvodem mlčení je obava, že budou za prozrazení potrestány nebo že prozračením dojde k rozvratu celé rodiny, protože by se agresor (rodič) dostal do potíží (Forwardová, 2008).

Dotykové sexuální zneužití (zneužívání) má tři stupně. V prvním stupni se jedná „pouze“ o doteky a polibky. Druhý stupeň zahrnuje manipulaci s pohlavními orgány a ve třetím stupni dochází k pohlavnímu styku (Vaničková, 2009).

Nejčastější je incest mezi otcem a dcerou, následuje incest mezi sourozenci, pak incest mezi dědečkem a vnučkou a nejméně se vyskytuje incest mezi matkou a synem. Z toho plyne, že dívky jsou zneužívány častěji než chlapci (Možný, 1999).

V případě děvčat se často stává, že pachatelem incestu není biologický otec, ale otec nevlastní (nový partner matky). Řada odborníků upozorňuje na to, že právě tito muži úmyslně vyhledávají rozvedené ženy s malým děvčátkem. Incestní rodič je tyranem, který zneužívá a terorizuje celou rodinu. Není zvláštností, že ženy o zneužívání dítěte vědí, ale z obav o svůj život nebo život dítěte, před okolím mlčí. Mezi následky sexuálního zneužití patří afektivní poruchy, nevhodné sexuální chování, úzkost, obtížné navazování vztahů s vrstevníky i jinými dospělými. V dospělosti se sexuální zneužití projevuje nezvládnutím rodičovských rolí (Vaničková, Provazník, Hadj-Mousová, 1999).

Otcové (náhradní otcové), kteří sexuálně zneužívají své dcery, jsou intelektově podprůměrní. Psychiatři je označují jako psychopaty či anomální osobnosti. Většina z nich jsou alkoholici či drogově závislí. Vyskytují se i případy, kdy dívky k sexuálnímu zneužívání samy dávají podnět. Zneužívané děti dokážou svého rodiče finančně vydírat. Vyhrožují mu, že zveřejní, co se v rodině děje. Množí se případy incestních poměrů matky se synem. Důvodem je odmítání ženy jejím partnerem, citové neuspokojení, rozvod, obavy navázat kontakt s novým mužem apod. U matek se sexuální zneužívání může vyvinout z běžné mateřské něžnosti (Matoušek, 1993).

Sexuální zneužívání v rodině probíhá v rozmezí tří až sedmi let. Při sexuálním zneužití dochází k tělesné bolesti, k poranění pohlavních orgánů a také k psychickému šoku. Za sexuální zneužití se dítě často stydí a z tohoto důvodu jej tají. Aby se o sexuálním zneužití (zneužívání) nikdo nedozvěděl, dokáže dítě maskovat tělesná poranění. Často dítě vinu svaluje samo na sebe. Mezi varovné znaky sexuálního zneužívání patří, mimo jiné, otoky pohlavních orgánů, zhmoždění prsou, přílišná masturbace, ale také sebezpoškozování, pomočování, bolesti břicha, ztráta kamarádů a zájmů, útěky z domova nebo nechutenství (Vaničková, Provazník, Hadj-Mousová, 1999).

Claude Lévi-Strauss prohlásil, že zákazem incestu lidé udělali krok od přírody ke společnosti – páření zvířat probíhá bez tohoto omezení (Možný, 1999).

Komerční sexuální zneužívání dětí může mít podobu skupinového sexu, rituálního zneužívání, sexuálního kroužku či organizovaného nebo institucionálního zneužití. Jeho obětí se stávají traumatizované děti, děti přinucené rodinou nebo nepříbuznou osobou, děti ulice, děti ovlivněné vrstevníky a děti, které tuto činnost vyhledávají sami za účelem zisku (Vaníčková, 2009).

Komerční sexuální zneužívání dětí má tři formy – dětská pornografie, prostituce a obchod s dětmi. Většina osob, která se žije prostitucí, prošla v dětství tělesným (domácím) násilím a chybným výchovným systémem. Děti, které jsou týrané, utíkají od svých rodin a v případě, že se jim nedostane „záchrany“ v podobě ústavní výchovy, tak se, na ulici, živí krádežemi nebo placeným sexem (prostitucí). Dětská pornografie je vyhledávanou zábavou a představuje nejziskovější oblast filmového průmyslu. Pojem odchod s dětmi v sobě zahrnuje prodej dětí pro sexuální průmysl a obchodování s dětmi z jiných důvodů, mezi které zejména patří adopce, obchod s dětskými orgány a dětská práce (Vaníčková, 2005).

Dětská pornografie představuje pro její tvůrce a distributory lukrativní zboží. Je provozována tajně a dělí se na obrazovou a zvukovou. U dětí vyvolává zmatek, odcizení a dezorientaci. Často je vyvážena za hranice státu, ve kterém byla vyrobena. Mezi pedofily je v mnoha případech také distribuována zdarma. Dětská pornografie je stále více rozšiřována na internetových stránkách. V sexuální oblasti se v literatuře setkáváme také s pojmem nudistický materiál, který zahrnuje videozáznamy a fotografie nahých dětí, které byly pořizovány do rodinných alb a které se nezjistitelnou cestou dostanou do pornografické produkce mezi pedofily (Chmelík, 2003).

Sexuální zneužívání má mnoho příčin. Nejčastěji se uvádí sexuální absence pachatele z důvodu konfliktů s partnerem, nemoc, časté a dlouhodobější pobyty mimo domov, nevhodný protějšek pro sexuální uspokojení, celková nespokojenost v sexuální oblasti, touha po změně a sexuální deviace (úchylka) – pedofilie. Literatura uvádí, že jsou pachatelé, kteří se sexuálního zneužití dopustí pouze jednou, uvědomí si, že překročily hranice normality a svůj čin již nikdy nezopakují a pak jsou pachatelé, kteří sexuálně zneužívají děti do té doby, než je jejich činnost odhalena (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Komerční sexuální zneužívání je prováděno za účelem zisku. Pojem komerční sexuální zneužívání v sobě zahrnuje obchod s dětmi (jejich prodej), dětskou prostituci, pornografii, ale také sexuální vraždy, které jsou filmované. Obchodu s dětmi se daří díky internetu (Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999).

V současnosti existuje řada cestovních kanceláří, které cíleně nabízejí zájezdy do krajů, ve kterých je dětská prostituce „tolerována“ a její nabídka je vysoká. V exotických zemích si lze dítě koupit i na celou dobu pobytu a tuto nabídku dokonce využívají partnerské dvojice. Děti z chudinských čtvrtí těchto exotických zemí jsou od malička vedeny k tomu, aby se za peníze nabízely turistům, a není výjimkou soutěžení těchto dětí, kolikrát a za kolik se denně prodají (Vaničková, 2005).

Děti jsou často nuceny k sadistickým či masochistickým praktikám. V mnoha případech je od dětí vyžadován tzv. pissing. Při této praktice je dítě nuceno, aby se na zákazníka vymočilo. Důvodem zákaznické slasti je ponížení dítěte při úniku moči. Tento akt je nazýván jako „zlatý déšť“ (Janula, 2010).

Stejně jako prostituce dospělých osob je také dětská prostituce úzce spojena s přenosem, až třiceti, chorob. Starší děti jsou nuceny k sexu bez antikoncepce a bez ochrany, mladší děti na používání kondomů nelpí, protože nejsou dostatečně informovány o různých nemocích a jejich následcích. Spousta dětí se při prostituci nakazí virem HIV. Děti využívané pro prostituci jsou často trestány za neposlušnost. V případě, že dítě sex odmítá, tak mimo tělesných trestů je vystaveno také psychickému násilí. Osoby, které využívají děti k prostituci, často nutí děti k užívání drog. Důvodem je odstranit, u těchto dětí, překážky a zábrany k provozování prostituce. Dětská prostituce je charakterizována jako využití dítěte pro sexuální účely za peníze, výhodu nebo jinou odměnu. V případě dětské prostituce se jedná o hrubé porušení Úmluvy o právech dítěte (Vaničková, 2005).

Součástí prevence sexuálního zneužívání by měla být sexuální výchova nejen v rodině, ale také ve škole. Každá osoba, která na dítěti zjistí jakékoliv známky násilí, musí učinit nezbytná opatření, aby zabránila jeho dalšímu pokračování (Vaničková, Provazník, Hadj-Moussová, Z., 1999).

Studie, která byla zaměřena na informovanost dětí o sexu a sexualitě přinesla přehled zdrojů, ze kterých děti získávají informace o této oblasti. Na prvním místě uváděli děti televizi (film, video), na druhém místě uváděli kamarády a na třetí místo časopisy a internet (Vaničková, 2005).

Studie prokázaly, že snáze ovlivnitelné jsou dívky a to z toho důvodu, že v případě, že je k prostituci nutí (přemlouvá) známý muž nebo muž, který se dívce líbí, tak dívky v něm často spatřují svůj idol a v případě, že jim tento muž nabídne lákavou odměnu, tak neváhají a souhlasí (Vaničková, 2005).

Na základě sexuálního zneužívání se u dítěte mění pohled na dospělé osoby. Takto „postižené“ děti nejsou schopny akceptovat společenské normy a hodnoty. U většiny dětí se změní vztah k vlastnímu tělu a k hygieně. Může se u nich objevit neochota (nezájem) mýt se, převlékat se a dotýkat se vlastního těla nebo naopak se u dítěte může projevit touha neustále se koupat a převlékat se. Odmítají si obléknout věci, které měli na sobě při sexuálním zneužití (Vodáčková, 2002).

Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) je primární prevencí sexuálního zneužívání - jeho potlačení přímo v zárodku a neexistence podmínek pro jeho vznik. Sekundární prevenci chápe WHO jako vytypování rizikových skupin a životních situací, a na základě těchto „typů“ činění opatření, která zamezují sexuálnímu zneužívání (Weiss, 2005).

Mezi nejčastější místa, ve kterých se odehrává sexuální násilí nejen na dětech, patří výtahy, chodby (schodiště) domů, veřejné toalety, skrytá a odlehlá místa od obytných ploch, lesy a také byty (Weiss, 2005).

Zneužití ohlašují častěji dívky a to i přes to, že počet zneužitých chlapců stoupl. Následky sexuálního zneužití u chlapců jsou „závažnější“. Dívky na násilí reagují spíše uzavřeností. U hochů se projevuje agresivní, destruktivní, násilnické, nepřátelské a provokativní chování. Chlapci ovlivnění sexuálním zneužitím často mučí zvířata, zakládají požáry a dopouštějí se násilí na mladších dětech (Weiss, 2005).

4.2 Týrání

Existují různé názory na to, jestli vůbec, kdy a jakým způsobem potrestat zlobivé dítě. Existuje však pouze jeden názor na to, že trestem nesmí být dítě týráno (Možný, 1999).

Tělesné tresty považuje Výbor OSN za násilí. Výbor OSN ukládá všem členským státům povinnost činit veškerá nutná opatření k zamezení tělesným trestům, tj. krutému a ponižujícímu trestání. Týrání vymezuje OSN jako bití, kopání, třesení (třepání) s dítětem, štípání, škrábání, házení s dítětem, řezání, pálení, nucení požit horkou či ledovou tekutinou, polévání ledovou či horkou tekutinou, klečení, ponižující oslovování, ponižující účes či ošacení, uzavírání dítěte do malých a temných místností apod. Znakem tělesného trestu je použití síly s cílem způsobit bolest. Tělesné tresty jsou nevhodné, mohou způsobit vážnou fyzickou či psychickou újmu, útočí na důstojnost dítěte a učí děti, že násilím se řeší konflikty nebo že se pomocí nich donucují lidé k určitému chování. Každý jedinec má právo na ochranu před všemi krutými tělesnými tresty a právo na ochranu důstojnosti. (Vaničková, 2009).

V roce 1994 provedla Vaničková a spol. studii s cílem zjistit jak často a čím jsou děti trestány (bity). Z 886 dětí (10–11 let) bylo nabito pouze 9,2 procent, výjimečně bito bylo více než 2/3 dětí a v rozmezí minimálně jedenkrát za měsíc a maximálně jedenkrát týdně bylo bito každé páté dítě. Dle této studie je nejčastějším trestem výprask, následuje fackování a kopance nebo silné rány. Překvapujícím zjištěním byl fakt, že tímto způsobem jsou „vychovávány“ (trestané) také děvčata. K bití je nejčastěji používáno vařečky, psího vodítka, biče či ramínka. 1/3 dotazovaných dětí považovala tento způsob trestání za spravedlivý (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Odborná literatura popisuje týrání dítěte jako situaci, ve které je dítě nepřiměřeně fyzicky trestáno. Základním znakem týrání je agresivita rodiče (jiných osob). Agresivní člověk dokáže dítěti způsobit vážný úraz a v některých případech také smrt. Týrané děti jsou, na rozdíl od svých netýraných vrstevníků, agresivnější a ustrašenější. To však nemění nic na tom, že se svými vrstevníky, jsou týrané děti schopny „držet krok“ ve vývoji rozumových schopností (Matoušek, 1993).

Za týrání se považuje jakékoliv chování, které způsobuje fyzické ohrožení a bolest. Mezi toto chování patří mimo jiné mačkání, třesení, kousání, bití, topení, dušení nebo použití nepřiměřené síly při převlékání, mytí či krmení (Vodáčková, 2002).

Za týrání se považuje také podávání dítěti nevhodných léků či jiných látek, které ohrožují jeho zdraví nebo život. Tyto léky rodiče sami vyrábějí nebo opakovaně navštěvují s dítětem lékaře, u kterého si vymýšlejí nejrůznější příznaky dětského onemocnění, aby bylo dítě neustále vyšetřováno a „léčeno“ (Vodáčková, 2002).

Prostřednictvím surového zacházení s dítětem si rodiče vybíjejí nenávist vůči sobě samým. K tomu, aby se dítě stalo obětí týrání, stačí pouze málo. Dítě je vydáno na pospas svým rodičům, kteří nad ním mají tělesnou moc. Rodiče si na svých dětech vybíjejí svůj hněv. Agresor často ztratí nad svým jednáním moc a slepě tlučou do své oběti. Děti v té chvíli prožívají smrtelnou úzkost a disociují se tzn. „vypínají své pocity a oddělují se od reality. „Opouštějí“ své tělo a nevnímají bolest, jejich duše je v té chvíli „volná“. Mnoho dětských obětí také nevědomě použije mechanismus „identifikace s agresivním rodičem“. Strach z týrání je u dítěte tak velký, že se vzdá vlastní osobnosti a vůle. Aby přežilo, tak uvěří tyranovi, že je samo vinno a špatné. Dítěti to přináší ulehčení. Surové jednání, kterého se rodič dopouští na dětském těle i duši je neomluvitelné a neodpustitelné (Röhr, 2011).

Týrání je považováno za zlé nakládání se svěřenou osobou, které ovlivňuje její tělesné či psychické zdraví. Znakem týrání je trvalost, bezohlednost, hrubost a bolest. Týrání má většinou podobu bití rukou, kopanců, tahání za vlasy, ale také násilí v podobě pálení nejen cigaretou, bití různými předměty, odepírání potravy apod. Dlouhodobé fyzické a psychické týrání zanechává na dětech nejen fyzické újmy, ale také psychické následky. Podobně jako u sexuálního zneužívání dochází u oběti k depresím, úzkosti, pomočování, nechutenství, k útekům z domova, ale také k sebepoškození a k sebevraždám (Chudý, 2010).

Tělesné týrání je definováno jako utrpení dítěte, udušení dítěte, jeho úmyslné otrávení, tělesné ublížení či nezabráněné ublížení. Každý rok je utýráno k smrti několik dětí a tisíce dětí jsou týrání vystaveny. Týrání dětí se pozná zejména podle četných hematomů, vytrhaných vlasů, natržených ušních boltců, kožních ran a škrábanců, zlomenin, popálenin, otřesu mozku, poranění míchy či vnitřních poranění. Následkem týrání se u dětí projevuje zejména úzkost, strach, nízké sebehodnocení, neochota vracet se domů, útky z domova, zhoršení školního prospěchu, záškoláctví, konzumace návykových látek, agresivita a obtížná komunikace (Vaníčková, 2009).

Fyzické týrání si děti vysvětlují dvěma závěry. První z nich je, že jsou bezcenní a špatní. Druhý závěr je přesvědčující o tom, že násilí představuje vhodnou formu, jak odpovídat (řešit) na problémy. Dítě, se kterým je takto zacházeno, si neuvědomuje, že je týráno. Osoby, které mají povinnost se o něj starat, své jednání ospravedlňují tím, že to je přiměřený trest a že je pro dobro dítěte. S dítětem často rodiče zacházejí jako se svým majetkem. Pro rodiče jsou důležité pouze jejich pocity a přání, potřeby a pocity dítěte přehlížejí. Starší děti, které jsou týrané, mívají na rodiče často vztek, ale jelikož si uvědomují, že jsou na jejich „péči“ závislé, tak mlčí a tiše trpí. V případě, že dítě nemůže nebo nedokáže vyhledat pomoc, může jejich život skončit sebevraždou (Frankel, Kranzová, 1998).

Týrání je charakteristické necitelností, krutostí a bezohledností. Za týrání je považováno takové chování pachatele, které oběť považuje za těžké přikopání a nemusí dojít ani k poškození zdraví (Janula, 2010).

Ve většině případů brání nejen oběti týrání, ale také jiným členům domácnosti, strach z agresora věc oznámit. Dítěti je vyhrožováno, že v případě, že situaci v rodině někomu řekne, tak že bude následovat ještě horší trest a partnerovi vyhrožuje agresor tím, že zažádá o rozvod, že jej vystěhuje na ulici a že ho připraví o děti (Matějková, 2009).

To, co často vede rodiče k týrání vlastních dětí, je jejich úzkost. Tato úzkost tyranu (tyrany) oslepuje a vzniká ze strachu (pocitu) rodičů, že je dítě z nějakého důvodu ohrožuje či omezuje. Následkem této úzkosti jsou hrozby a tělesné tresty v nejlepším případě „pouze“ v podobě facek (Dlaroche, 2000).

Psychické týrání (násilí) zasahuje citový vývoj dítěte a chování dítěte. Má zejména podobu ponižování, zavrhování, útoků na sebevědomí dítěte a omezování. Komise Rady Evropy definovala psychické týrání jako odmítání dítěte, terorizování v podobě vystavování dítěte nebezpečným podmínkám či situacím, korumpování a využívání dítěte pro splnění rodičovských přání, izolaci dítěte od okolí a nezájmem o jeho výchovu. U dítěte se psychické násilí projevuje lítostivostí a plačtivostí, smutkem a apatií, nerozhodností, sníženou schopností prosadit se nebo neschopností vyjádřit své názory, požadavky a přání (Vaničková, 2009).

Za psychické týrání dítěte se také považuje situace, ve které je dítě přítomno násilnému chování mezi rodiči. V těchto situacích dítě velmi trpí. Z důvodu fyzické síly dochází ve většině případů k fyzickému napadání matky ze strany otce. V případě, že dítě přihlíží, jak je matka bita, jak pláče, brání se či utíká, zanechává to v dítěti otřesný zážitek. Tato situace je pro dítě velkou zátěží a v mnoha případech se dítě samo stává obětí násilí. V případě, že se snaží matku bránit, je agresorem samo bito. Agresivní chování, fyzické útoky a napjatá atmosféra berou dítěti pocit jistoty a bezpečí. Jestli-že je dítě domácím násilí vystavováno pravidelně a po delší časové období, tak to má na jeho osobnost negativní dopad. V mnoha případech nabude dítě přesvědčení, že za celou rodinnou situaci může samo, že zapříčinili agresivní chování otce a že jsou jádrem celého problému. Představa dítěte, že příčinnou rodičovských hádek je ono samo, je pro dítě zničující a depresivní (Buskotte, 2008).

Duševní týrání spočívá v ponižování a může mít dvě podoby. V prvním případě se jedná o slovní útoky, které jsou přímo vedeny na vzhled dítěte, jeho inteligenci, lidskou hodnotu a schopnosti. Rodiče na děti křičí, že jsou bezcenné, hloupé a ohyzdné. Tyto rodiče nezajímají dětské pocity a často prohlašují, že by bylo lepší, kdyby se dítě vůbec nenarodilo. V druhém případě se jedná o nazývání dítěte různými přezdívkami, dobírání si dítěte, o skryté nadávky a také o ponižování, které je skryté za humorem. Dítě často slyší, že když „Bůh“ rozdával rozum, tak ono chybělo apod. V případě, že se proti tomu dítě (rodič opačného pohlaví) ohradí, tak tyran prohodí, že to byla pouze legrace (Forwardová, 2008).

O systémovém týrání (násilí) hovoříme v případě, že k němu dochází v institucích, které mají dětem pomáhat. Jedná se o situace, ve kterých je dětem ubližováno osobami působícími v těchto institucích (lékař, učitel, vychovatel, policista, kurátor apod.) nebo se jedná o situace, kdy jsou děti těmito osobami ponižovány či zesměšňovány nebo mu odmítají poskytnout pomoc. Systémové týrání zahrnuje také odmítání poskytnout dítěti informace, ignorace dítěte, neoprávněné oddělení dítěte od rodičů, špatná (žádná) péče o dítě v ústavu, nemocnici apod., opakované vystavování dítěte lékařským prohlídkám a výslechům. Následkem systémového týrání se u dítěte projevují pocity nespravedlnosti, nedůstojnosti, zmaru, osamělosti a dále nepřátelský postoj k okolí, konzumace návykových látek či podvádění a lhaní (Vaníčková, 2005).

Systemové týrání je označováno jako ubližování druhotné. Po prvním traumatu, které dítě prožilo poškození či poranění, zažívá dítě druhé týrání, které mu způsobují právě ti, kteří by ho měli chránit, pomáhat mu a kteří mají především zabránit dalšímu útoku na jeho osobu (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Ve školách se za tělesné týrání považuje situace, ve které učitel tělesně trestá žáka použitím určitého předmětu (ukazovátka, knihy, pravítka apod.) na citlivou část těla (dlaně, břicho, hlava apod.). Typickým školním trestem je tahání za vlasy a uši, úder pravítkem, ukazovátkem či knihou a házení křídou. Tělesné tresty byly ve školách zakázány Hausnerovým zákonem z roku 1870. Za ponižující tresty se považuje zejména stání v koutě a vykázání za dveře. Učitelé žáky trestají zejména z důvodu pomalosti, neposlušnosti, předvádění se a z důvodu neschopnosti podřídit se autoritě (Vaničková, 2009).

Většina lidí, kterým byla položena otázka, zda je „lepší“ tělesné či duševní týrání odpovědělo, že by se v každé situaci rozhodli pro bití. Proč? Modřiny jsou vidět a každý člověk oběť alespoň polituje. Když však člověku někdo pořad nadává, tak to nikdo „nevidí“ a je to k zbláznění. Rány, které nikdo nevidí, nikdo nelituje, nikoho nezajímají. Viditelná zranění se hojí rychleji než ty, které nejsou vidět a které jsou v srdci. Slovní týrání, mnoho rodičů, ukrývá pod „masku“ dobrých úmyslů. Kruté a ponižující poznámky se snaží ospravedlňovat tím, že jsou pro dobro dítěte. Často dítěti říkají, že život je boj a proto ho formou nadávek učí v něm přežít. Vzhledem ke způsobu této výchovy si děti ani v dospělosti neuvědomují destruktivní chování jeho rodičů. Řada lidí, kteří slovně týrají své děti, patří do skupiny úspěšných a výkonných osobností, které si doma, na svých dětech, odbourávají stres z práce. Dávají dětem za vinu, že jelikož nejsou dokonalí, na což mají děti právo, tak je celá rodina svým okolím vnímána jako nedokonalá. Toto je však pouze výplodem jejich fantazie (Forwardová, 2008).

Citové (emocionální) týrání je „méně“ závažnější než týrání tělesné, ale také může mít řadu negativních následků, které mohou vést až k sebepoškozování či k sebevraždě dítěte (Frankel, Kranzová, 1998).

Následkem citového týrání se u dítěte může projevit koktání, nezralé chování, špatné snášení kritiky či vyhýbání se určitým situacím. Odlišit emocionální týrání od přijatelných mezí rodičovské výchovy je obtížné. Při identifikaci citového týrání je nutné brát v potaz všechny faktory, které ovlivňují rodinnou situaci a to zejména životní styl, kulturu a chudobu rodiny. K rozpoznání tělesného týrání nám slouží viditelné důkazy tj. poranění. V případě emocionálního týrání se důkazy hledají obtížně (Kyriacou, 2003).

Týrání patří mezi závažné důvody ústavní výchovy. U všech dětí, které prošly nějakou formou násilí, se i v dospělosti projevuje nejistota nízkého sebevědomí. Tyto děti jsou citově a emočně „oploštělé“. Situace bývá horší v případě, že týrání trvalo delší dobu. Podepisuje se zejména na chování dítěte, ale také na jeho schopnostech, vědomostech, dovednostech, řeči, komunikaci (Zezulová, 2012).

V mnoha případech je hlavním smyslem fyzického týrání dítěte touha agresora psychicky ranit partnera (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

3.3 Zanedbávání

Zanedbávání je považováno za rodičovskou nevhodnost vůči základním potřebám dítěte. Zanedbávané dítě, je dítě, které pro rodiče neexistuje. Zanedbávané dítě nemá vzor, podle kterého by se mohlo učit základním dovednostem. Chybí mu podněty k rozvoji intelektu. V případě, že s ním rodiče nekomunikují, tak se u něj opožďuje vývoj řeči. Zanedbávání se projevuje sníženou tělesnou hmotností, špatnými (žádnými) hygienickými návyky, pohybovým neklidem, nezájmem o kontakty s jinými jedinci, nekoncentrací, stavem apatie nebo naopak stavem náhlého a neadekvátního oživení. Zanedbávané děti necítí vinu při porušení normy (zásady) morálky a nemají soucit s blízkými osobami. Často jsou obětními beránky a na úspěch reagují agresivitou (Matoušek, 1993).

Zanedbáváním se rozumí nedostatečná péče o dítě, která narušuje jeho vývoj nebo ho ohrožuje na zdraví či životě. Jedná se o zanedbání výchovně-vzdělávacího procesu či o zanedbání citové a tělesné. Mezi zanedbání tělesných potřeb patří nezajištění dítěti tepla, „čistého“ ovzduší, potravy, ošacení, ubytování, spánku a ochrany před úrazy a nemocemi. Mezi zanedbání psychických potřeb patří nezajištění dítěti sociálních či citových vazeb či opomenutí dětské potřeby budoucnosti, potřeby identity, potřeby kvalitních podnětů pro učení apod. Zanedbáním sociálních potřeb dítěte se rozumí neposkytnutí dítěti pozitivních vzorů, pravidel chování, jednání s lidmi a komunikace a dále nezprostředkování dítěti pocitu jistoty, sounáležitosti a ochrany. Mezi emocionální potřeby dítěte patří potřeba akceptace a pozitivní výchovy, empatie, společně trávený čas (činnost) a porozumění. Za zanedbání duchovních potřeb dítěte se považuje nepředání dítěti životního příběhu, hodnot a rodinné paměti. Zanedbáním těchto potřeb se u dítěte vyvíjí deprivace. Mezi příznaky deprivace patří citová chudoba, „hlad“ po pozornosti a lásce, prudké afekty, útočnost, hněvivost, zlomyslnost, neúprosnost, emoční nezralost a závislé chování. Dalšími následky zanedbávání mohou být poruchy vývoje a růstu, retardace, zvýšená nemocnost, úrazovost a úmrtnost, nedostatek sociálních dovedností, uzavřenost, pasivita, lhostejnost, citová plochosť a sociálně patologické chování (Vaničková, 2009).

Zanedbáváním dítěte jsou myšleny všechny škodlivé formy nepečování o dítě, které mají nepříznivé důsledky pro dětský život a jeho vývoj v oblasti tělesné, emocionální, psychické a sociální. Obětí zanedbávání se stávají děti, jejichž rodiče jsou citově nezralí a povahově nevyspělí a dále děti rodičů, kteří trpí duševní nemocí (poruchou), mentální retardací, vážnou smyslovou poruchou či invaliditou pohybu. Těžkým zanedbáváním se rozumí situace, ve které je bezprostředně ohroženo zdraví nebo život dítěte. Takové děti trpí dlouhodobou žizní, hladem, zimou a nedobrovolně jsou izolovány (žijí) od lidské společnosti. Tyto děti nemají dostatečnou kontrolu dospělých osob tzn., že jsou často sami doma nebo i v nočních hodinách pobývají na ulici. Projevem zanedbávání je také ponechání dítěte samotného, v letním období, v uzavřeném autě (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Odborníci považují pojem emoční zanedbávání (zneužívání) dítěte za pojem vyjadřující negativní postoj a emoční chlad rodičů k dítěti a nevyskytuje se pouze v dysfunkčních rodinách, ale také v rodinách, které se jiným způsobem vůči dítěti neproviňují (Matoušek, 1993).

Mnoho lidí si myslí, že k zanedbávání dítěte dochází nejčastěji z důvodu ztráty obou rodičů. Toto tvrzení však nemusí být pravdou a to proto, že dítě je svěřeno do péče jiného člena rodiny, který mu „plnohodnotně“ péči rodičů nahradí nebo je umístěno do zařízení pro děti, které je na výchovu a péči o dítě specializované. K zanedbávání dítěte však může dojít při ztrátě pouze jednoho rodiče. Příčinou je fakt, že se pozůstalý rodič se ztrátou partnera opačného pohlaví nemůže vyrovnat, zabývá se pouze svým žalem a zapomíná na dítě. Mezi činitele, přispívající k zanedbávání dítěte patří zejména nízká socioekonomická úroveň rodiny, která se vyskytuje zejména u rodin s vysokým počtem dětí a která je také spojena s alkoholismem či drogovou závislostí rodičů. Zní to paradoxně, ale k zanedbávání dochází také v rodinách s vysoce společenským postavením rodičů a to z toho důvodu, že rodiče mají zaměstnání, které je psychicky i časově náročné. Z celkové vyčerpanosti ztrácí rodiče zájem o dítě. Mezi děti, které jsou také ohroženy zanedbáváním, patří děti z rodin utečenců, migrantů a z rodin žijících ve „sběrných“ táborech. Tyto rodiny žijí bez vlastní kultury, často se setkávají s diskriminací, a jelikož její členové žijí v neustálé nejistotě, tak se děti dokonce stávají přítěží a nejsou středem zájmu rodičů (Vaníčková, 2009).

Jestli-že rodiče opakovaně nereagují na dětskou potřebu bezpečí, tak si dítě nevytvoří k dospělým jedincům základní důvěru a svou neuspokojenou potřebu vazby vyjadřuje zesílenými emočními projevy (zesílenou závislostí) nebo naopak se z něj stává nezávislý jedinec. U zanedbávaných dětí se často objevuje chaotická reakce v podobě rychle se střídajících potřeb odmítání a blízkosti rodičů (Matoušek, Kroftová, 1998).

Zanedbávané děti ve většině případů pochází z primitivního (jednoduchého) rodinného prostředí, ve kterém není kladen důraz na hygienu, neexistují tam vhodné vzory dospělých osob a ve kterém není vzdělání považováno za důležité. V případě, že je dítě izolováno od společnosti, hovoříme o krajním případě sociálního zanedbávání. K zanedbávání dochází nejčastěji z důvodu rozvodu, úmrtí rodiče (rodičů), nízké socioekonomické úrovně rodiny, alkoholismu či drogové závislosti rodičů, ale také z důvodu pracovní vyčerpání rodičů (Vodáčková, 2002).

Zanedbávání se projevuje nedostatkem zdravotní péče. Rodiče odmítají nebo opomíjí dítěti zajistit zdravotní péči. Rodiče s dítětem nechodí na pravidelné preventivní lékařské prohlídky včetně očkování. Nezaleknou se ani faktu, že v České republice jsou očkování i preventivní prohlídky povinné. U dětí je také velice často zanedbáváno právo dítěte na vzdělání. Někteří rodiče nepovažují vzdělání za důležité, neposkytují dítěti dostatečné množství kvalitních podnětů pro jeho rozvoj, a proto v mnoha případech neodpovídá vzdělanostní úroveň dítěte jeho možnostem (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995).

Zanedbávání se projevuje neposkytováním lásky, kontaktu a také neuspokojováním základních potřeb dítěte. Dítěti je odepírána rodičovská něha. K zanedbávání v mnoha případech dochází také v oblasti ochrany dítěte. Každý rodič by se měl postarat o bezpečí svého potomka. Dítě je nutné chránit před nebezpečím, které na něj číhá v podobě nemocí, zlých lidí, chladu, slunečních paprsků, aut, zvířat, opaření se tekutinou, jedovatých látek a v mnoha dalších formách (podobách). Nejdůležitějším rodičovským úkolem je, naučit své dítě rozpoznávat co je bezpečné a čemu je nutné se raději vyhnout. V případě, že rodiče své dítě zanedbávají a v průběhu dětství ho neupozorňují na možná rizika, nezíská dítě schopnost chránit se a v dospělosti těmto rizikům snáze podléhá (Mufsonová, Kranzová, 1996).

Hranice mezi zanedbáváním a fyzickým týráním není příliš „ostrá“. Poranění, úraz a špatný zdravotní stav mohou být způsobené týráním, ale také mohou být důsledkem dlouhodobého zanedbávání dítěte ze strany rodičů či jiných osob, kterým bylo dítě svěřeno. Úrazy mohou být výsledkem nevyvážené stravy, ale také nedostatečným (špatným) dohledem vychovatelů dítěte. Zanedbávání lze nazvat jako špatnou „rodičovskou“ péči (Kyriacou, 2005).

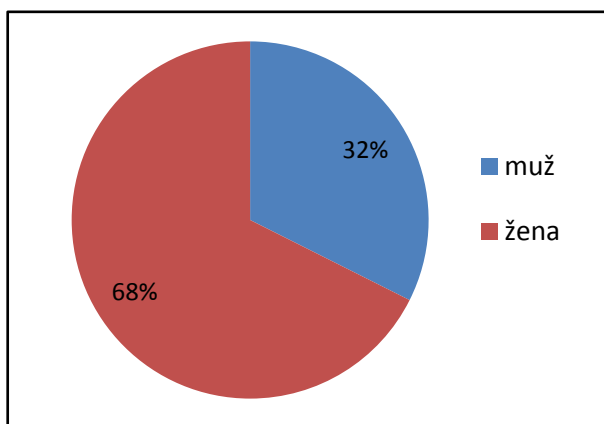
II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Pro zjištění postojů a názorů veřejnosti na problematiku sociálně-právní ochrany dětí byla využita statistická procedura s dominantní technikou dotazníků, jejichž počet pro tento výzkum kvantitativního charakteru činil 120 kusů. Postoje a názory byly zjišťovány prostřednictvím 20 otázek. Čtyři dotazníky nebyly navráceny a 8 dotazníků nebylo vyplněno. Výzkumným vzorkem byli náhodně vybraní obyvatelé Severomoravského kraje. Dotazníkového šetření se zúčastnili studenti, osoby pracující ve státní i soukromé sféře a také osoby nezaměstnané tj. osoby bez práce či lidé důchodového věku.

1. Vzorek respondentů podle pohlaví:

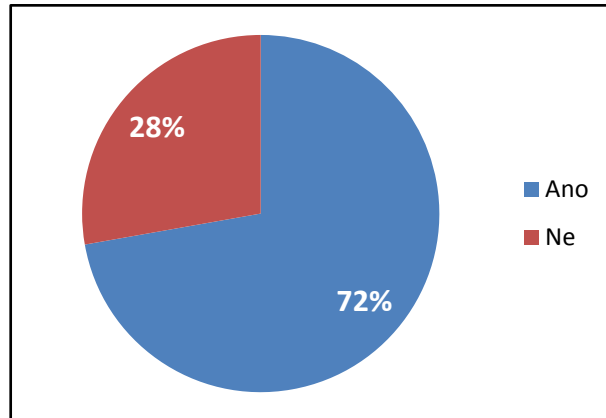
a) Muž	35 osob
b) Žena	73 osob

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 73 žen, tj. 68% respondentů. Zbývajících 32% tvořili muži, tj. 35 osob.

2. Máte děti:

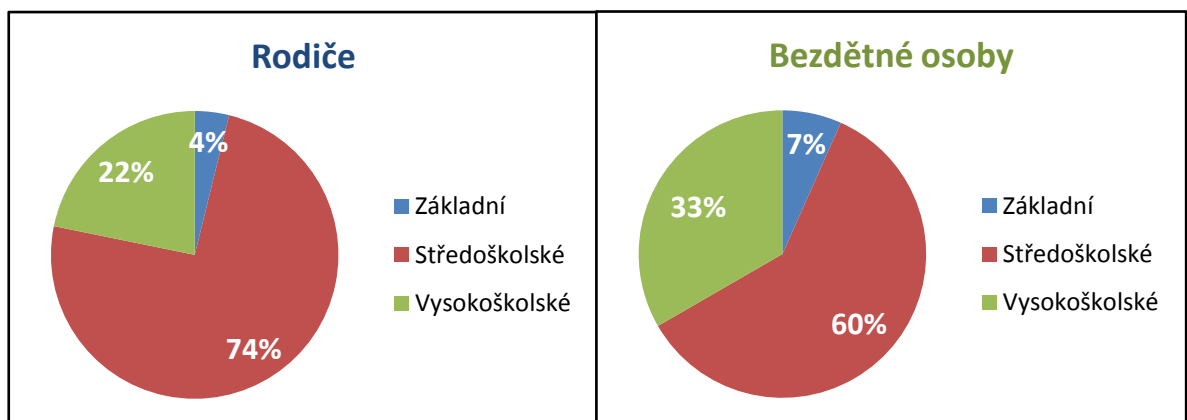
a) Ano	78 osob
b) Ne	30 osob

Z dotazníkového šetření vyplývá, že 72% respondentů tvořili rodiče a 28% bezdětné osoby.

3. Vzdělanostní struktura respondentů:

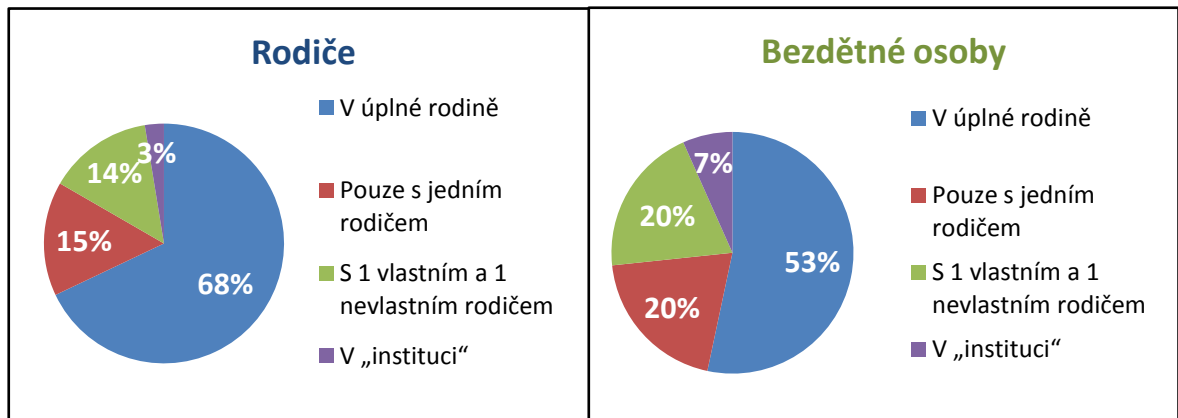
a) Základní	3 / 2 osob
b) Středoškolské	58 / 18 osob
c) Vysokoškolské	17 / 10 osob

Největší počet osob, které odpovídaly na otázky, jsou osoby středoškolsky vzdělané.

4. Vaše dětství probíhalo:

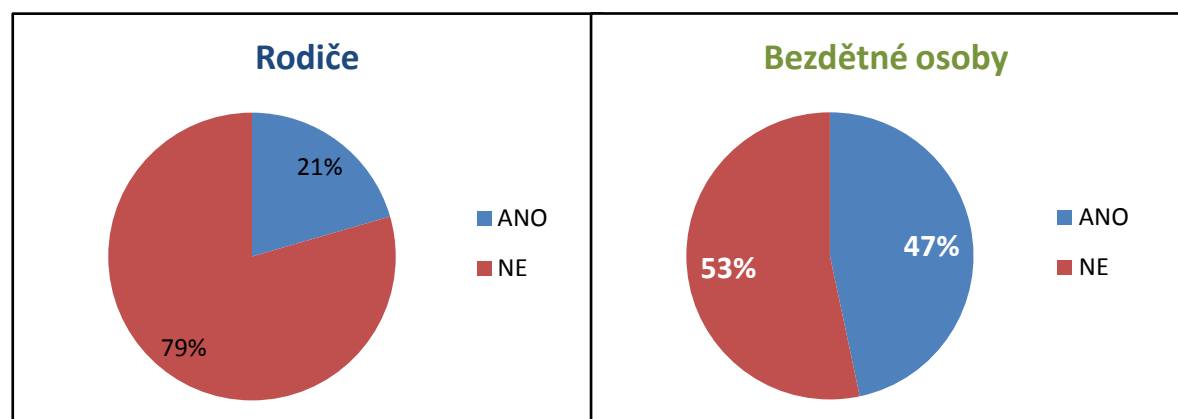
- a) V úplné rodině 53 / 16 osob
- b) Pouze s jedním rodičem 12 / 6 osob
- c) S 1 vlastním a 1 nevlastním rodičem 11 / 6 osob
- d) V „instituci“ tj. dětský domov, adopce, pěstounská péče 2 / 2 osob

Převážná většina dotazovaných osob prožívala své dětství v úplné rodině. Pouze 4 osoby vyrůstaly mimo biologickou rodinu.

5. Znáte někoho, kdo se dobrovolně rozhodl nemít děti:

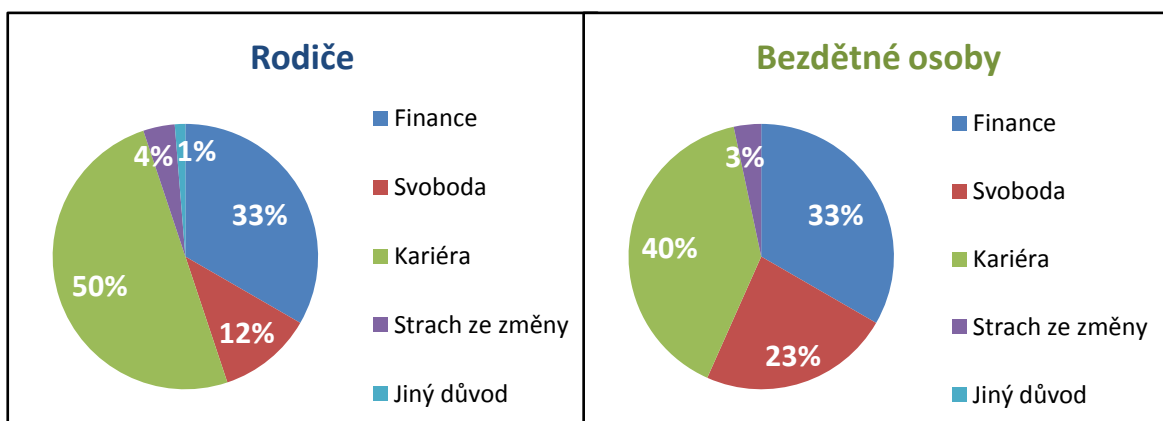
- a) Ano 16 / 14 osob
- b) Ne 62 / 16 osob

Osobu, která se dobrovolně rozhodla nestát se rodičem, má ve svém okolí 30 respondentů.

6. Z jakého důvodu odkládají lidé nejčastěji rodičovství:

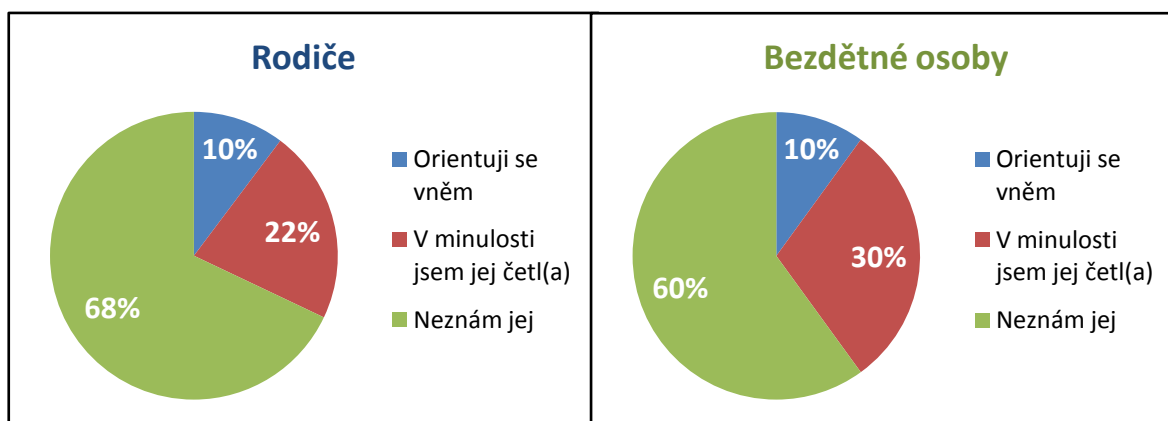
a) Finance	26 / 10 osob
b) Svoboda	9 / 7 osob
c) Kariéra	39 / 12 osob
d) Strach ze změny	3 / 1 osob
e) Jiný důvod	1 / 0 osob

Dle dotazovaných je nejčastějším důvodem odkladu rodičovství kariéra. Na druhém místě uváděli respondenti finance a dále svobodu a strach ze změny.

7. Znáte zákon o sociálně-právní ochraně dětí:

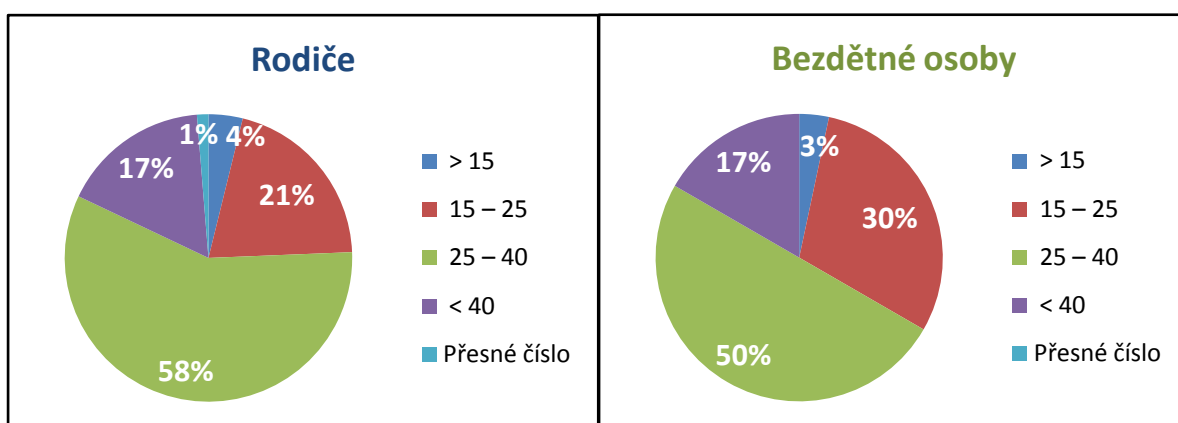
a) Orientuji se vněm	8 / 3 osob
b) V minulosti jsem jej četl(a)	17 / 9 osob
c) Neznám jej	53 / 18 osob

Pouze 10% dotazovaných osob se orientuje v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí. Většina respondentů (71 osob) tento zákon vůbec nezná.

8. Víte kolik je v ČR babyboxů:

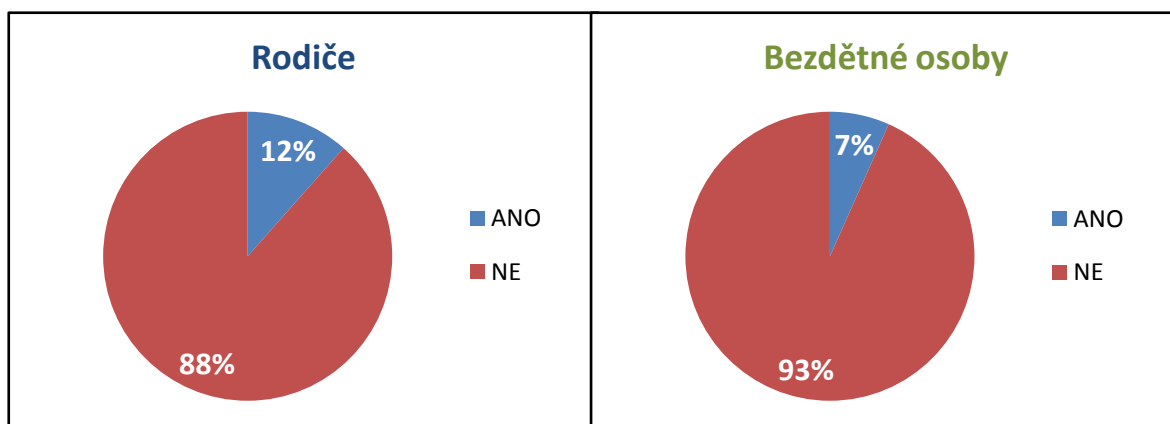
a) > 15	3 / 1 osob
b) 15 – 25	16 / 9 osob
c) 25 – 40	45 / 15 osob
d) < 40	13 / 5 osob
e) Přesné číslo	1 / 0 osob

Pouze jedna osoba zná přesný počet babyboxů, které fungují v České republice.

9. Znáte někoho, kdo si vzal dítě do adopce nebo pěstounské péče:

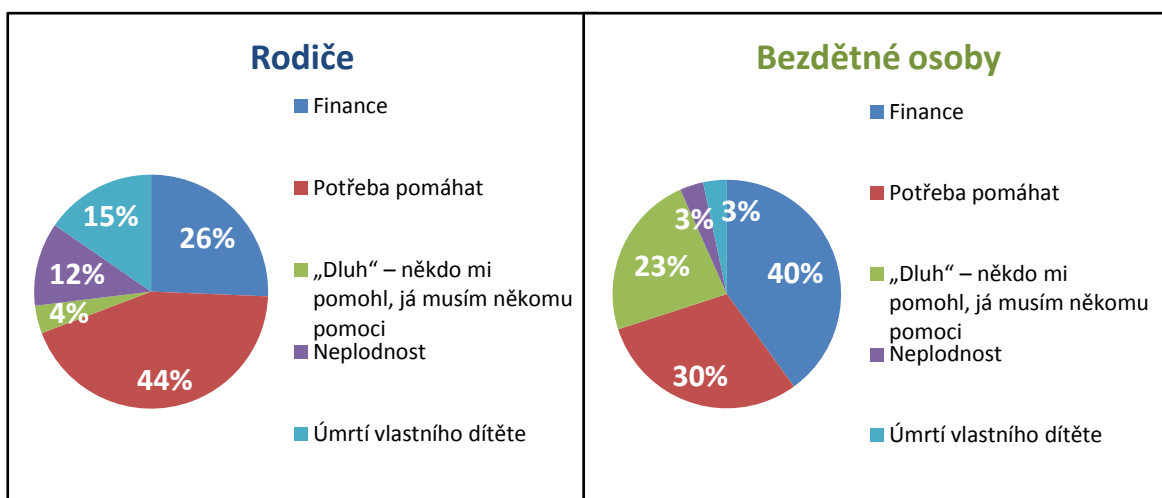
a) Ano	9 / 2 osob
b) Ne	69 / 28 osob

Osobu, která si dítě osvojila nebo jej přijala do pěstounské péče, zná pouze jedenáct dotazovaných.

10. Co dle Vás nejvíce motivuje lidi k adopci nebo pěstounské péči:

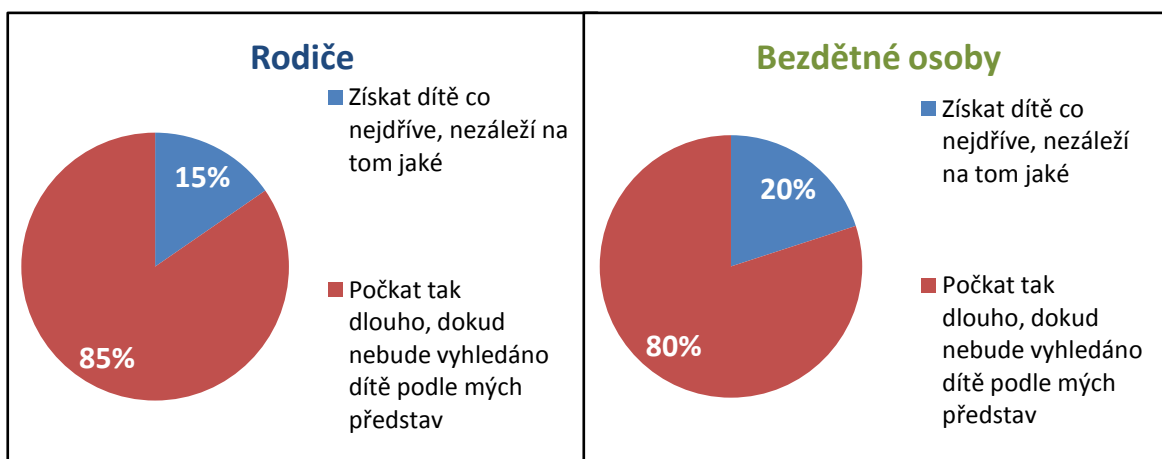
- a) Finance 20 / 12 osob
- b) Potřeba pomáhat 34 / 9 osob
- c) „Dluh“ – někdo mi pomohl,
já musím někomu pomoci 3 / 7 osob
- d) Neplodnost 9 / 1 osob
- e) Úmrtí vlastního dítěte 12 / 1 osob

Největší motivaci osvojení či pěstounské péče je, dle respondentů, potřeba pomáhat a také úmrtí vlastního dítěte.

11. V případě, že byste žádali o svěřeni dítěte do osvojení, co byste uvítali:

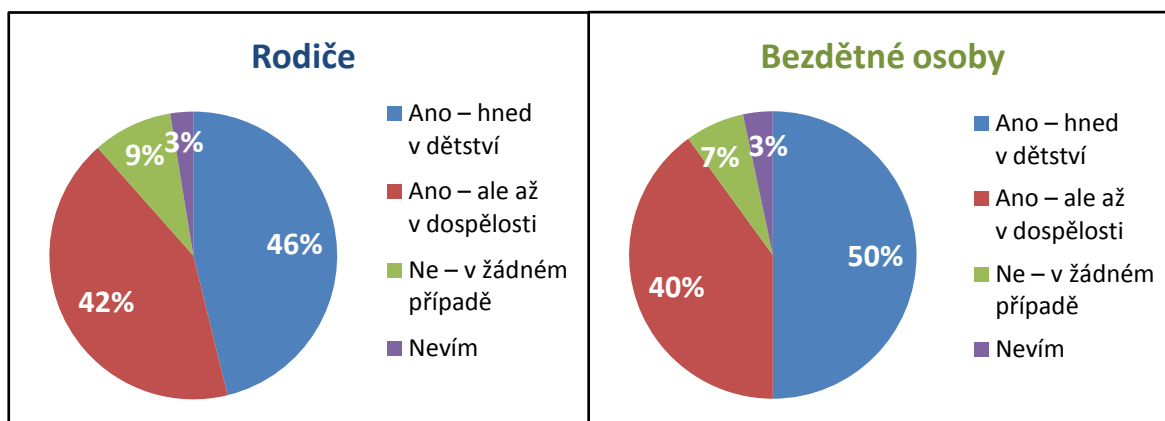
- a) Získat jakékoliv dítě co nejdříve 12 / 6 osob
- b) Čekat a získat dítě podle představ 66 / 24 osob

Pouze 18 osob by na dítě nechtělo čekat a přijalo by jakékoliv dítě. Většina respondentů by chtělo dítě podle vlastních představ.

12. Mělo by se dítě dozvědět, že je adoptované:

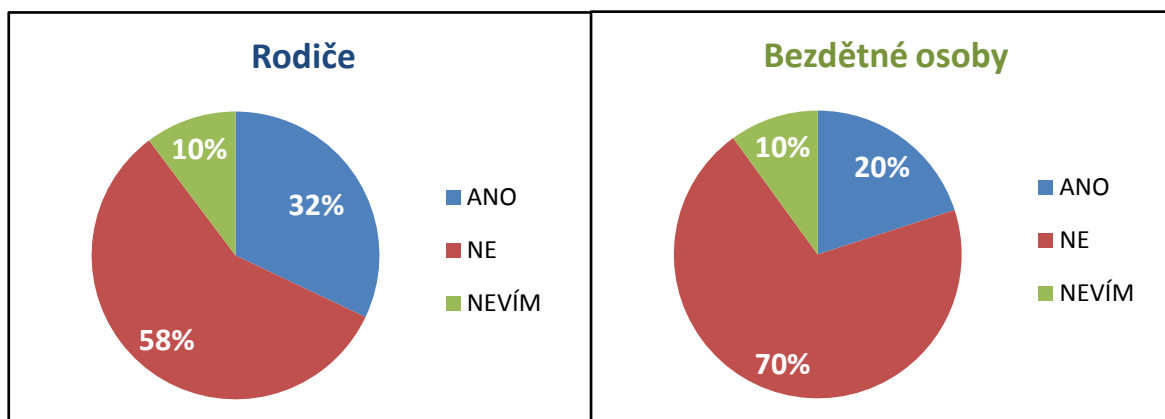
a) Ano – hned v dětství	36 / 15 osob
b) Ano – ale až v dospělosti	33 / 12 osob
c) Ne – v žádném případě	7 / 2 osob
d) Nevím	2 / 1 osob

Většina respondentů souhlasí s názorem, že dítě by se mělo dozvědět, že je adoptované. Názory se liší pouze ve věku, ve kterém by se dítě o této skutečnosti mělo dozvědět.

13. Přijali byste dítě jiné národnosti (etnika):

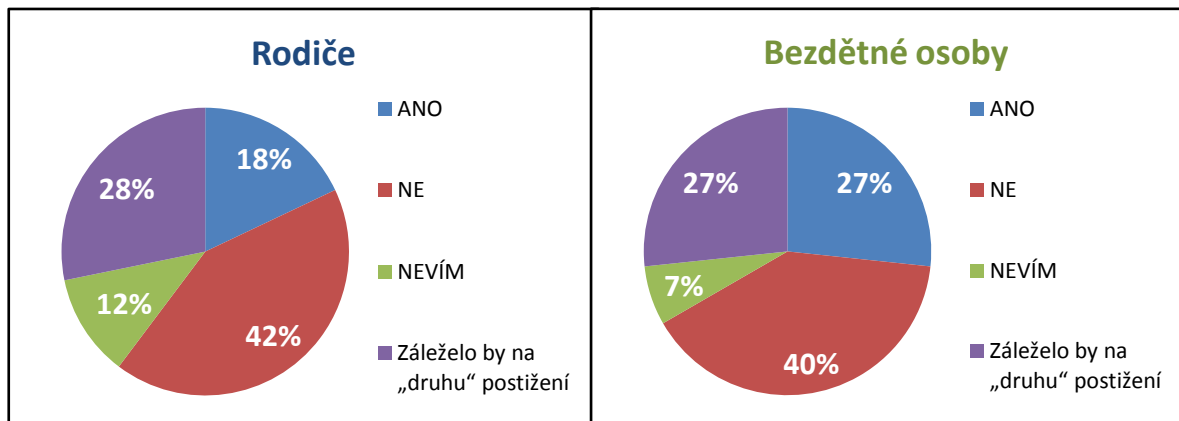
a) Ano	25 / 6 osob
b) Ne	45 / 21 osob
c) Nevím	8 / 3 osob

Dítě jiné národnosti (etnika) by přijalo pouze 32% rodičů a 20% bezdětných osob. 66 respondentů by chtělo pouze dítě české národnosti a 11 osob nedokázalo na tuto otázku odpovědět.

14. Přijali byste dítě se zdravotním nebo mentálním postižením:

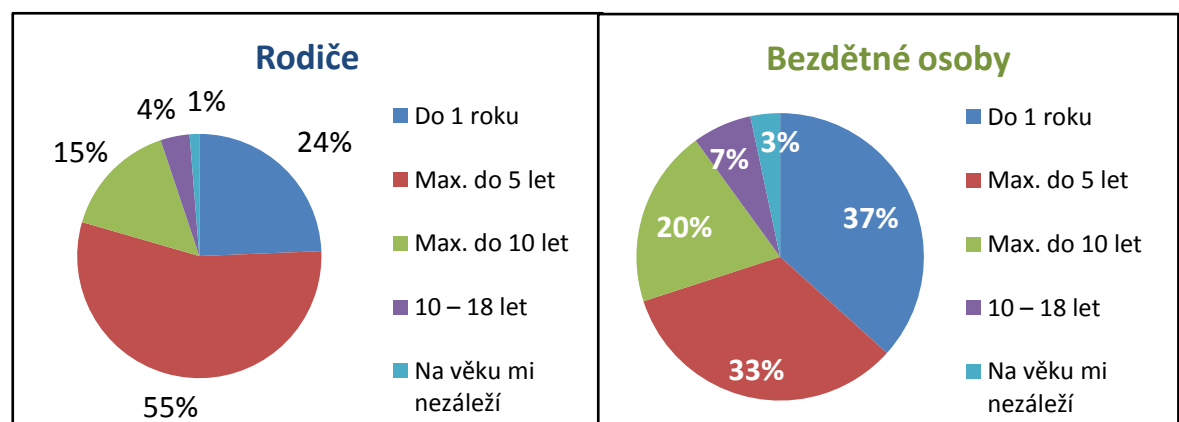
- a) Ano 14 / 8 osob
- b) Ne 33 / 12 osob
- c) Nevím 9 / 2 osob
- d) Záleželo by na „druhu“ postižení 22 / 8 osob

Postižené dítě by nechtělo 42% rodičů a 40% bezdětných osob.

15. Jak staré dítě byste nejraději přijali do péče:

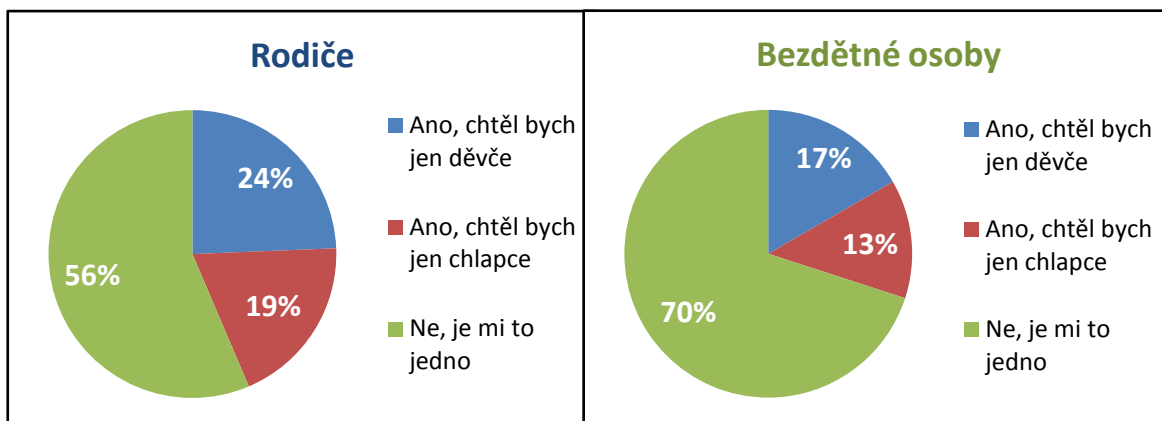
- a) Do 1 roku 19 / 11 osob
- b) Max. do 5 let 43 / 10 osob
- c) Max. do 10 let 12 / 6 osob
- d) 10 – 18 let 3 / 2 osob
- e) Na věku mi nezáleží 1 / 1 osob

Z dotazníkového šetření vyplývá, že největší zájem mají rodiče o děti do 5 let. Bezdětné osoby by přijaly do péče dítě pouze do 1 roku jeho věku.

16. Záleželo by Vám na pohlaví dítěte:

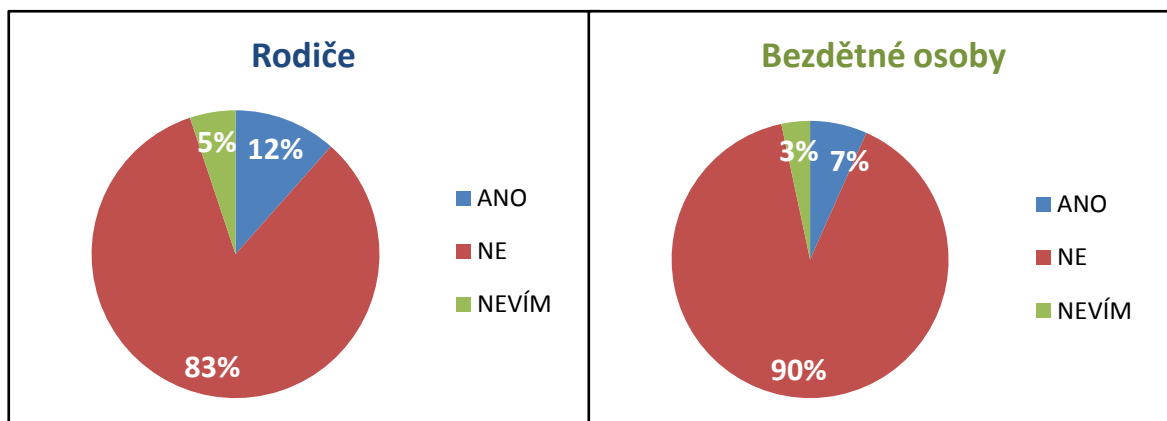
- a) Ano, chtěl(a) bych jen děvče 19 / 5 osob
- b) Ano, chtěl(a) bych jen chlapce 15 / 4 osob
- c) Ne, je mi to jedno 44 / 21 osob

Na pohlaví dítěte by nezáleželo 65 dotazovaným osobám. 24 respondentů by chtělo pouze děvče a 19 osob by chtělo pouze chlapce.

17. Berou si lidé děti do pěstounské péče nebo adopce pro peníze:

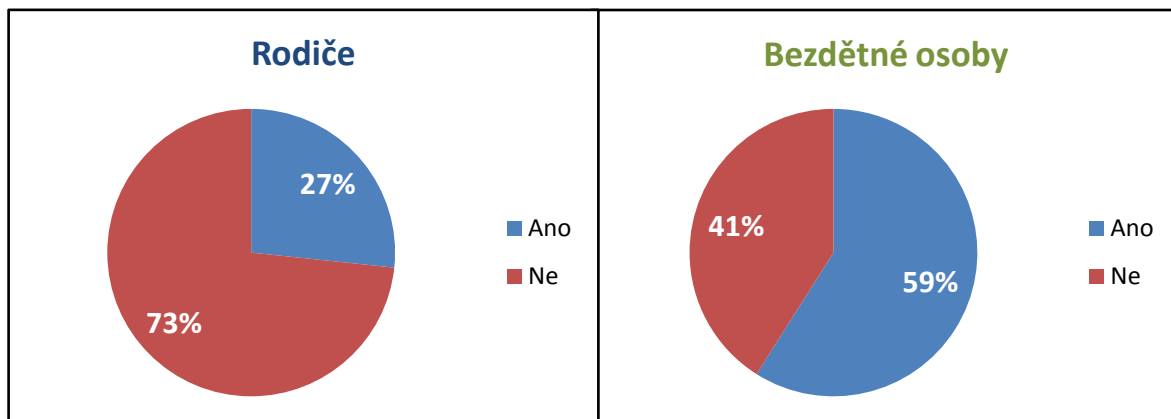
- a) Ano 9 / 2 osob
- b) Ne 65 / 27 osob
- c) Nevím 4 / 1 osob

Z dotazníkového šetření vyplývá, že motivací adopce nebo pěstounské péče nejsou peníze.

18. Myslíte si, že je dobré adoptovat si dítě, když je již v rodině vlastní dítě:

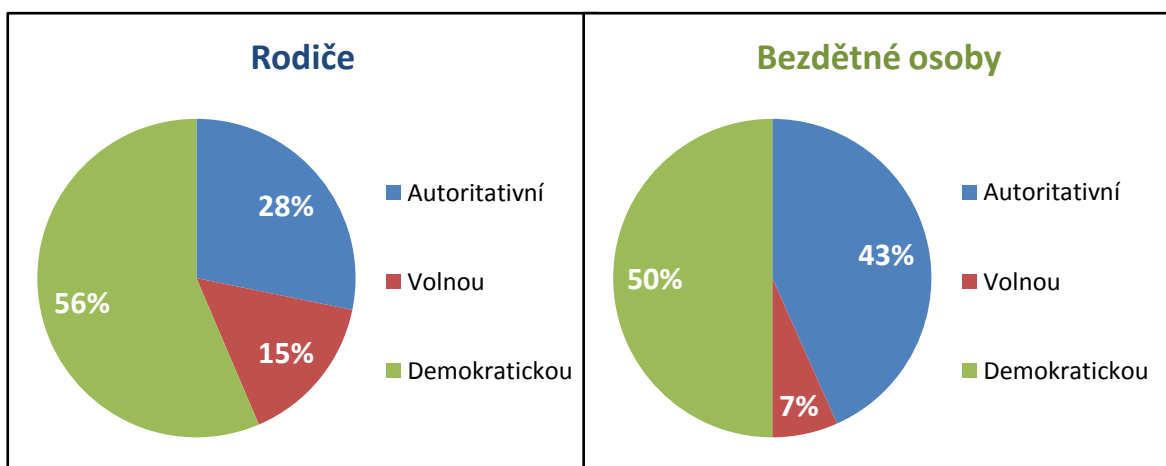
- a) Ano 32 / 22 osob
 b) Ne 46 / 8 osob

73% rodičů se domnívá, že není vhodné, aby si pár osvojil dítě, když už vlastní dítě má. 59% bezdětných osob zastává opačný názor.

19. Jaký druh výchovy preferujete:

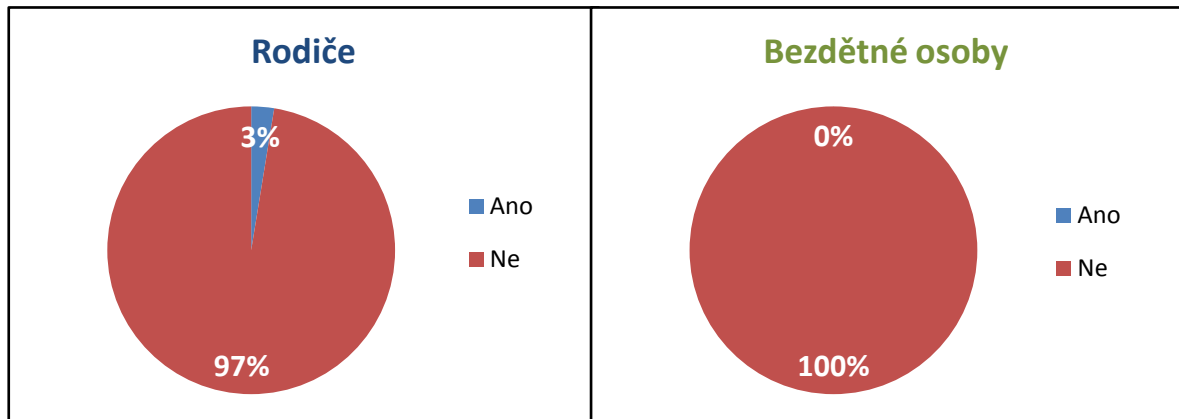
- a) Autoritativní – příkazy a zákazy, tresty a odměny 22 / 13 osob
 b) Volnou (liberální) – slabé nebo žádné řízení dítěte, bez větších požadavků 12 / 2 osob
 c) Demokratickou – působení dobrých vzorů, nikoli trestů, diskuse 44 / 15 osob

Za nejvhodnější způsob výchovy považuje největší počet dotazovaných osob výchovu demokratickou – působení dobrých vzorů, nikoli trestů, která probíhá prostřednictvím diskuse.

20. Máte ve svém okolí dítě, které bylo sex. zneužíváno, týráno nebo zanedbáváno:

- a) Ano 2 / 0 osob
 b) Ne 76 / 30 osob

Dvě osoby mají ve svém okolí dítě, které bylo sexuálně zneužíváno, týráno či zanedbáváno. Dalo by se říct, že tento výsledek je pozitivní, ale uvědomíme-li si, že celkový počet respondentů je „pouhých“ 108 osob, je toto číslo vysoké.

5.2 Shrnutí vyhodnocení

Výsledky výzkumu plynou ze 108 respondenty vyplněných dotazníků. Celkový počet dotazníků, který byl určen na vyplnění, činil 120 kusů. Čtyři dotazníky nebyly navraceny a 8 dotazníků nebylo vyplněno. Dotazníkového šetření se zúčastnily osoby všech věkových kategorií a různých profesí.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 78 rodičů a 30 bezdětných osob. 68% respondentů představovaly ženy, zbývajících 32% tvořili muži. Největší počet odpovídajících osob tvořili lidé se středoškolským vzděláním. Čtyři osoby z celkového počtu vyrůstaly bez biologických rodičů. Třicet dotazovaných má ve svém okolí nějakou osobu, která se dobrovolně rozhodla nemít vlastní děti. Největší počet respondentů považuje za důvod odkladu rodičovství kariéru. 68% rodičů a 60% bezdětných osob vůbec nezná zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Pouze jeden rodič ví přesný počet babyboxů v České republice. Jedenáct osob zná někoho, kdo si dítě osvojil nebo si jej vzal do pěstounské péče. Většina rodičů i bezdětných osob si myslí, že největší motivací osvojení či pěstounské péče je potřeba pomáhat. Pouze 18 osob by přijalo dítě bez ohledu na to, jaké je. 90 respondentů by vyžadovalo, aby dítě odpovídalo jejich představám. Dle největšího počtu rodičů i bezdětných osob by se dítě mělo dozvědět, že je adoptované. Rozdíl spočívá pouze v názorech na věk, ve kterém by se jedinec měl pravdu o vlastní rodině dozvědět. 51 osob by to dítěti řeklo již v dětství a 45 dotazovaných osob až v dospělosti. Většina respondentů by nepřijalo dítě jiné národnosti (etnika) ani dítě se zdravotním či mentálním postižením. Největší zájem rodičů je o děti do pěti let. Bezdětné osoby by přijaly maximálně rok staré dítě. V případě pohlaví dítěte preferuje 21 osob děvče, 19 osob chlapce a 65 osobám na pohlaví dítěte nezáleží. Dle respondentů nejsou motivací osvojení či pěstounské péče finance. 73% rodičů je přesvědčeno, že v případě, že partnerská dvojice má vlastní dítě, tak není dobré, aby si osvojila dítě cizí. Stejný názor zastává 41% bezdětných osob. Většina respondentů preferuje demokratickou výchovu. 3% dotazovaných osob má ve svém okolí dítě, na kterém byla nebo je páchána trestná činnost v podobě sexuálního zneužívání, týrání či zanedbávání.

ZÁVĚR

Diplomová práce byla vypracována na základě dostupné literatury, právních norem, poznatků získaných z dotazníkového šetření a také na základě informací získaných od sociální pracovníce a osob, kterým bylo dítě svěřeno do náhradní rodinné péče.

Manželství a rodičovství jsou „umění“, které zvládne každý člověk, ale pouze za předpokladu, že chce. Pro dítě je ideální, když má oba rodiče. Není podmínkou, že musí být manželé, důležité je, aby jej oba rodiče milovali. Dny plné hádek, stresu a nervozity kazí život nejen rodičům, ale také dětem.

Názory na správnost výchovy jsou různé. To, co je pro jednoho rodiče prioritou, nemusí pro jiného rodiče znamenat vůbec nic. V průběhu výchovy je důležité, aby rodiče učili své potomky respektovat zásady dialogu a zdvořile se chovat k druhým dětem a dospělým. Dítě by se od svých rodičů mělo naučit nejen hygienické návyky, ale také základní pravidla chování ve společnosti. S ohledem na věk musí být dítě vedeno k cílevědomosti, trpělivosti, nebojácnosti, samostatnosti, ohleduplnosti, opatrnosti a k rozhodnosti. Důležitým nástrojem výchovy je hra. Rodiče by měli svým dětem zabezpečit dostatek pohybové aktivity, která je zejména spojena s pobytem na čerstvém vzduchu. Dospělé osoby si musí uvědomit, že čím více se svému dítěti věnují, tím více je potomek v dospělosti samostatný a lépe dokáže uspět i v náročných životních situacích. Tak, jak se rodiče chovají ke svému dítěti, tak se s největší pravděpodobností bude dítě v dospělosti chovat k nim.

Každá dospělá osoba by měla mít neustále na paměti, že všechny děti mají právo na „bezstarostné“ dětství. Děti potřebují mít pocit, že je má někdo rád, že někam patří a že jsou v bezpečí. Z toho důvodu by každá činnost dospělé osoby měla být vykonávána s ohledem na dětské potřeby.

Tato práce by měla motivovat lidi k tomu, aby se více zajímali o děti, které nemají možnost vyrůstat ve vlastní rodině nebo na kterých je páchána jakákoliv trestná činnost. Lhostejnost patří mezi nejhorší lidské vlastnosti. Všímavost a ochota pomáhat mohou zlepšit nebo dokonce zachránit život, na který má právo každé dítě a který je pod ochranou mnoha právních předpisů.

Cílem diplomové práce je vzbudit u veřejnosti větší zájem o oblast sociálně-právní ochrany dětí. Diplomová práce má veřejnost upozornit na závažnost sexuálního zneužívání, týrání a zanedbávání dětí a zároveň ji seznámit s možnostmi náhradní rodinné péče, která plnohodnotně nahrazuje dítěti nefungující rodičovskou péči. Sexuální zneužívání, týrání a zanedbávání má dalekosáhlý dopad na děti a ovlivňují celý jejich život. V mnoha případech se také stává, že dítě není vystaveno pouze jednomu z výše uvedených patologických jevů, ale že se tyto trestné činy páchané na dětech vzájemně prolínají. Snahou diplomové práce bylo upozornit občany na závažnost tohoto tématu a vyvolat v nich zájem chránit nejmenší členy naší společnosti.

V případě, že tato diplomová práce pomůže, alespoň jedné dospělé osobě rozhodnout se, že si vezme dítě do náhradní rodinné péče nebo rozhodnout se upozornit kompetentní orgány na nevhodné chování konkrétních rodičů ke svému dítěti, což znamená, že mu zlepší život, bude poslání této diplomové práce naplněno.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné prameny

Úmluva o právech dítěte.

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Knihy

ARCHER, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

BALLNIK, P. *Kniha pro tatínky dětí od 3 let*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3537-5.

BERGER, M., GRAVILLON, I. *Když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.

BRISCH, K. H. *Bezpečná výchova*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0063-5.

BUSKOTE, A. *Z pekla ven – žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1786-6.

DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-441-9.

DENKER, H. *Adopce*. Ostrava: DOMINO, 2004. ISBN 80-7303-212-0.

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

FORWARDOVÁ, S. *Když nám rodiče ničí život*. Praha: MOTTO, 2008. ISBN 978-80-7246-417-3.

FRANKEL, B., KRANZOVÁ, R. *O sebevraždách*. Praha: Nakladatelství lidových novin, 1998. ISBN 80-7106-234-0.

GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

HAMPLOVÁ, D., CHALOUPKOVÁ, J. a kol. *Děti na psí knížku?* Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-128-6.

- HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-020-9.
- HESS, L. *Co jste se v novinách nedočeti o babyboxech*. Praha: Petrklíč, 2009. ISBN 978-80-7229-233-2.
- CHMELÍK, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6.
- CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na dětech*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-825-3.
- CHU, V. *Životní lži a rodinná tajemství*. Praha: Eminent, 2011. ISBN 978-80-7281-417-6.
- JANULA, J. *Otroci sexu*. Praha: BRÁNA, 2010. ISBN 978-80-7243-451-0.
- KONEČNÁ, H. *Na cestě za dítětem*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1055-6.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KŘÍŽOVÁ, A. *Práce a péče*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2008. ISBN 978-80-86429-94-6.
- KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- MACHÁČOVÁ, J., MATĚJČEK, J. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781 – 1914*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1679-7.
- MAIEROVÁ, C. *40 důvodů proč nemít děti*. Praha: Rybka Publishers, 2008. ISBN 80-87067-99-1.
- MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJKOVÁ, E. *Řešíme partnerské problémy*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2338-9.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, O. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MICHAL, V. *Dítě v předškolním dětském domově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 1999. ISBN 80-85850-75-3.

MUFSON, S., KRANZ, R. *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství lidových novin, 1996. ISBN 80-7106-194-8.

MUSIL, L. *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno: DOPLNĚK, 1996. ISBN 80-85765-62-4.

NOVÁK, T. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1916-3.

PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZOROVÁ, Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-854-6.

PREKOPOVÁ, J. *I rodiče by měli dělat chyby*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-766-4.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

RÖHR, H. P. *Závislé vztahy*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-853-1.

SEKERA, O. *Rodina v nečase*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě - Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7368-877-6.

SCHILLER, M. a kol. *Péče o děti v ČSSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.

SINGLY, F. de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.

SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-019-3.

- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠPAČEK, L. *Malá kniha etikety pro celou rodinu*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-207-2219-4.
- TAXOVÁ, J. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- ULČOVÁ GALLOVÁ, Z. *Diagnóza – neplodnost*. Praha: Petrklíč, 1999. ISBN 80-7229-020-7.
- VANÍČKOVÁ, E. a kol. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-286-6.
- VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HADJ-MOUSSOVÁ, Z. *Sexuální zneužívání dětí II. díl*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-878-6.
- VANÍČKOVÁ, E. *Dětská prostituce*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1138-9.
- VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-001-8.
- VÁVROVÁ, S. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0087-1.
- VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
- WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0929-5.
- WINTERHOFF, M., TERGAST, C. *Proč se z našich dětí stávají tyrani, aneb, Ztracené dětství*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1564-7.
- ZEZULOVÁ, D. *Domov je místo, odkud Tě nevyhodí, ani když vyrosteš*. Praha: Smart press, 2012. ISBN 978-80-87049-50-1.
- ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Informace z internetu

<http://www.behprozivot.cz>

<http://www.mpsv.cz>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CAN	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
DD	Dětský domov
HIV	Virus napadající imunitní systém člověka
KČ	Koruna česká
KÚ	Krajský úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
OSN	Organizace spojených národů
PP	Pěstounská péče
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
TV	Televize
USA	Spojené státy americké
VS ČR	Vězeňská služba České republiky
WHO	Světová zdravotnická organizace